

RIHMER Aurél (Budapest):

Egy párhuzamos társadalom és annak problémái

(Tanulmányok a roma népességről)

I.

Út a szegregációhoz

(Miképp vált szegregált iskolává egy több mint 90 éves budapesti általános iskola)

Jelen fejezet a Kodolányi János Egyetemen írt szakdolgozatom bővített változata. Idézet az opponensi véleményből: „Rihmer Aurél intézményvezetőként egy igen komoly és gyakorlati problémát vizsgál őszintén, mindenféle áltudományoskodás nélkül. Bár a kutatás célkitűzésének eredménye előre prognosztizálható, mégis meghatározó és kiemelkedő munka. Kutatása inkább tekinthető szociológiai, szociálpolitikai, oktatáspolitikai esetleírásnak, mint hagyományos szakdolgozatnak. A szakdolgozó tényszerűen, külső szemmel írja le a szegregátum kialakulásához vezető okokat és a következményeket is. A roma kérdést sokan integrációs eszközökkel megoldhatónak tekintik, de itt áll egy újabb példa, melyben látható, hogy a roma társadalom nem törekszik az integrációra. Az oktatási, szociális rendszer rendre „elkeni” a problémákat, a szakdolgozó azonban a bentlakásos, hetes iskola lehetőségében látja a megoldást. A szakdolgozat hipotéziseiben, módszerében, nem feltétlenül kidolgozott munka, azonban eredményeiben, esetleírásaiban, problémamegoldás iránti elkötelezettségében meghatározó lehet a jogalkotók és a jogalkalmazók számára is.”

1. Bevezetés

1.1 Miért választottam ezt a témát?

Jelenleg egy általános iskolában tanítok, ahová 2017-ben léptem be. Itt előbb mint szaktanár, később mint osztályfőnök, majd intézményvezető helyettes és végül megbízott intézményvezető, egyre részletesebb rálátást kaptam arra a folyamatra, ami elvezetett oda, hogy egy átlag, vagy kicsivel átlag alatt teljesítő 90 éves általános iskola, végül teljesen szegregálódjon és eljusson a bezárás sorsára. Az intézmény sorsát az utolsó 10 év pecsételte meg. Ezen utolsó tíz évből 4.5 évet én is személyesen megtapasztaltam. Láttam a gyermekállomány drasztikus megváltozását, illetve a tanulmányi eredmények vészes zuhanását. Láttam azt a kényszerpályát amin az intézmény, egyre gyorsuló spirálban zuhant le, a megsemmisülés felé. Az intézményben eltöltött idő során, nagyon sokat beszélgettem a diákokkal, mini interjúk keretében, illetve különböző kérdőívek felhasználásával próbáltam felkutatni a háttérben rejlő okokat. Mert abból, hogy egy diák mélyszegénységből érkezik, attól, hogy egy etnikai csoport tagja, még nem következik automatikusan, hogy olyan állapot következzen be, aminek fenntartása már inkább káros, mint hasznos az intézmény tanulói számára. Az viszont tény, hogy nagyon nehéz a hátrányos körülményeket leküzdeni. Ezek leküzdéséhez az oktatási intézmény önmaga kevés.

Ugyanezt kell mondanom a gyermekvédelmi hálózatról is. Egy igen összetett probléma az, ami elvezet egy szegregált iskola létrejöttéhez, és ahhoz, hogy a magukra hagyott pedagógusok, a kialakult helyzetet végül ne tudják megoldani oly módon, hogy az intézmény tanulmányi szintje ne zuhanjon a mélybe. A tanulmányi szintet nem az osztályzatok mutatják! Az osztályzat mindig esetleges és kényszerből mutat egy egyfajta eredményt, amit az adott intézmény diákállományához mérnek, és nem a valós, az állami oktatásban megkövetelt valós tudáshoz. A valódi tudást a kompetencia felmérések és a központi felmérések mutatják. Mivel ezek hitelesen mutatják többé – kevésbé a valós állapotot, dolgozatomban ezekre is hivatkozni fogok. Mivel alapvégzettségem történész, dolgozatomban, egy adott intézményen keresztül próbálok rámutatni egy globálisabb problémakörre. Ehhez felhasználom a fentebb jelzett kérdőívek eredményeit, illetve a személyes interjúk anyagát. A téma ma egyre aktuálisabb ott, ahol különböző kultúrák ütköznek össze. Ott, ahol különböző kultúrájú népek, népcsoportok élnek, automatikusan kialakulhat a szegregáció. A mai magyar társadalom szempontjából is égetően fontos kérdés, nem csak a migrációs válság miatt. Hazánk korfája nagyon előregedett. A megszülető gyermekeknek pedig 50%-a ma már roma háttérű. Hazánk népessége 2080-ra 7 millió fő alá csökkenhet, mivel a népesség stagnálásához szükséges 2,1 arányú szaporodási reprodukciós hányados nem éri el. Ez pedig migrációs és etnikai válságot idézhet elő, illetve felveti a szegregáció, illetve az asszimiláció kérdését. (Rudnák I. – Mészáros A. 2018, 35) Egy 2003-as felmérés szerint Országos szinten, az 1- 8.osztályos diákok 13%-a roma, de van, aki 20%-ot számít. 2003-ban a romák száma hazánkban 580 ezer fő körül mozgott és az éves növekedést 10 000 főre becsülték. (Papp Z. A. 2011) Ez alapján, 2022-ben már 760 000 romával számolhatunk alsó hangon Magyarországon. Ekkor még nem vettük figyelembe a Romániából és Felvidékről történő roma áttelepülteket. A romák létszáma az ukrajnai menekültekkel, tovább nő hazánkban. Tehát, a téma ma nagyon aktuális, hiszen hazánk és Európa jelentős változásokon megy keresztül.

2. A szegregáció

2.1 A szegregáció fogalma

Mielőtt elkezdem dolgozatom érdemi részét, minden képpen tisztázni kell, mit is értek, értünk szegregáció alatt. Ez a kérdés, bár egyszerűnek tűnik, még is vitára ad alkalmat a szakirodalomban is. Fejes József Balázs úgy véli, hogy az iskolai szegregáció terén, nem elég hátrányos helyzetű diákok homogén csoportjáról beszélni, hanem látni kell, hogy az adott esetben, különböző társadalmi csoporthoz való tartozásról is szó van. Tehát, különbséget kell tenni a tanulási nehézségből adódó szegregáció, illetve a társadalmi csoportból adódó elkülönülés között. Nahalka István, a fenti folyamatot szelekciónak nevezi. Olyan szelekciónak tekinti, amelyik egyben diszkriminál is. Tehát, az érintett személyeket hátrányosan különbözteti meg az egyén számára negatív megítélési folyamat részeként. Tehát, a szegregáció egyfajta szelekció, amely negatív szocializációs hatással bír az érintettekre. (Nahalka I. 2016.) Fejes József Balázs szerint a szegregáció a szegény és nem szegény, főleg roma/cigány társadalmi csoportot érinti, az iskolák és osztályok közötti aránytalan eloszlásuk miatt. E nézőpont szerint, a tanulói arányok az egyes oktatási csoportokban, nem függenek össze a társadalmi összetétellel, pusztán csak az adott oktatási intézményben megjelenő, relatív tanulói arányon alapszik. (Fejes J.B. 2016.) Természetesen a szegregációt elősegíti az egyes társadalmi csoportok egymástól való térbeli elkülönülése. Ez eredményezheti a szegénység térbeli összezsúfolódását. Itt egyfajta térbeli, társadalmi szegregáció történik egy adott településen belül. Ők, életkörülményeik miatt, egy adott térséghez kötődnek. Bár egyes kutatások ezt nem tekintik minden esetben hátránynak. (Koós B. 2020.) Összességében azonban ez a térbeli elkülönülés, mivel gyakran etnikai elkülönülést is jelent, a körzetes iskolahálózati rendszerben, kialakíthat az adott térségben, az adott

körzetes oktatási intézményben, egyfajta szegregációt. Tehát, a térbeli szegregáció, magában rejti az egyéb téren fellépő differenciálódást. Az általam vizsgált esetben, az adott terület igen sűrű, azonos típusú iskolahálózatának (általános iskolák) köszönhetően, az elsődleges szegregációt kiváltó ok, a szelekció volt. Egyes intézmények, tudatosan zárkóztak el a romák elől, míg mások ugyan nem zárkóztak el, de kiválasztották közülük azokat, akik jó családi háttérrel rendelkeztek, és megfelelő tanulmányi előmenetelt is fel tudtak mutatni. Tehát kiestek a rostán azok, akik az óvodából már HH, HHH vagy épp BTM-es háttérrel érkeztek. A szelekció hatására viszont kialakultak olyan intézmények, ahová a kifejezetten rossz háttérű, nem csak roma származású diákok kerültek. Ezt elősegítette a szabad iskolaválasztás lehetősége. Tehát, nem csak etnikai szelekcióról beszélhetünk, hanem társadalmi, gazdasági és kulturális szelekcióról is. Addig, amíg a térségben magas volt a diákok száma, ez a rendszer fenn tudta magát tartani, mert a körzetesség miatt ez a rendszer el lett bújtatva, hiszen minden iskolában előfordult egy-egy jobb összetételű osztály. A diákszám csökkenésével viszont felszínre kerültek a bajok, különösen mikor megkezdődtek az iskola összevonások. A szegregációnak két iskolai formáját érdemes megkülönböztetni. Az egyik, amikor az intézmény maga hoz létre olyan tanulóközösségeket, ahol etnikai, vagy egyéb módon megkülönböztetett diákok kerülnek túlsúlyba. Ez az intézményi szegregáció. Ez ellen jogilag fel lehet lépni, hiszen hátrányosan diszkriminálja az érintetteket. A másik formája az úgynevezett szülői diszkrimináció, avagy a szülői szegregáció. Ez utóbbi formát a szabad iskolaválasztás teszi lehetővé. Ott ugyan is, ahol viszonylag sűrű az adott iskolahálózat, a szülő megteheti, hogy gyermekét nem a körzetes iskolájába írta be, ha azt nem találja megfelelőnek, hanem egy közeli, másik oktatási intézményt választ. Így viszont az a helyzet áll elő, hogy egy adott oktatási intézménybe, csak olyan diákok fognak megjelenni, akik oda körzetesek, és akiket a környező oktatási intézmények nem vesznek fel. Ha pedig egy adott iskola oktatási körzetében nagyon sok a szegény, hátrányos helyzetű, jórészt roma népesség, akkor az érintett iskola, önhibáján kívül fog szegregálódni. Ezt nevezem én szülői szegregációnak. Az ilyen folyamattal szemben viszont jogi úton nem lehet fellépni. Ez esetben ugyan is az adott oktatási intézmény nem követ el hibát, és a kialakult helyzetért nem tehető felelőssé.

2. 2 A szegregáció általános problémája

A szegregáció létre jöhet intézményi úton, illetve szülői szegregáció útján. Bárhogyan is jön létre egy szegregált oktatási csoport, leginkább iskola, a diszkrimináció által érintett diákok minden képpen hátrányos helyzetbe kerülnek. Ha intézményi szegregáció történik, akkor ez látványos az adott intézményen belül, míg ha szülői szegregáció útján egy teljes oktatási intézmény válik szegregált intézménnyé, akkor a hátrányos helyzettel, igen gyakran, csak az intézmény elhagyása után, mondjuk a középiskolában szembesülnek a diákok. A társadalom peremére kerülés, avagy a marginalizáció talán legfőbb oka az elszegényedés. Ez a helyzet növeli az egyenlőtlenségeket, a diszkriminációt, a munkaerő-piaci kiilleszkedést, ami gettósodáshoz, lakóhelyi szegregációhoz vezet. (Halász L. 2020, 2-4) Ez pedig meglátszik a térség oktatási intézményein is. A manifesztált diszkrimináció általánosan törvénybe ütközik. Ez egyfajta nyílt és durva hatalomérvényesítés, amit igen gyakran önvédelemnek állítanak be. Önvédelem egy másik kultúrával szemben, illetve önvédelem olyan téren, hogy a jobb képességű diákok jussanak előnyhöz egy adott intézményen belül. Ha például két párhuzamos osztály van egy intézményen belül, akkor az egyik tagozatos, míg a másik nem. A tagozatos kapja a jobb tanárokat, bizonyos óraszámokból a magasabb óraszámot pl. nyelv, matematika stb. Ők részesülnek speciális oktatásban, kapnak különböző kedvezményeket, pl. iskolakirándulás stb. A nem tagozatos osztály pedig igen gyakran az oktatásnak az alapjait is csak alig kapja meg. (Fejes J.B. 2016.) Az általam vizsgált intézményben tíz év alatt a diákok száma a szülői szegregáció és a környező iskolák agyelszívásának következtében drasztikusan lecsökkent. Ez nem is lenne baj,

ha az Európai Unió általános irányelvét, ami a bukások számát előírja, ne kérnék számon a szegregált iskolákon is. Az EU irányelve szerint, az iskolai bukásatlagnak 2,7-3%-körül kell mozognia. (Cavada, Jean-Marie 2011) Ezt a bukási arányt, kis létszámú, szegregált vagy hátrányos helyzetű diákokkal túldimenzionált osztályok, vagy intézmények esetében, nehéz megtartani. Az általam vizsgált szegregált intézményben, az előírányzott 14%-os SNI arány a valóságban elérte a 25%-ot. Mit lehet ilyen helyzetben tenni. Figyelembe véve diákállomány összetételét, a tananyagot minimalizálni kell. Ebben az esetben, viszont a kicsit is jobb tanulók azonnal elhagyják az intézményt. A bukásarány ugyan csökkentve lesz, miközben a diákok tudása messze elmarad az adott évfolyamokon elvártaktól. A diákok ugyan papíron haladnak, még a nyolc osztályt is elvégzik, tehát nem rontják az oktatás bukási arányszámait, viszont tényleges tudás nélkül kerülnek ki az adott oktatási intézményből. Ez pedig a továbbtanulásuk terén köszön vissza, nagyon negatívan. Itt viszont gyorsan meg kell jegyezni, közel öt évi olyan tanítási gyakorlattal a hátam mögött, amit lényegében szegregált oktatási intézményben töltöttem el, látom, hogy sok esetben, kulturális és egyéb okok miatt, nem is adható le maradék nélkül az a tananyag, mint ami elvárható egy nem szegregált környezetben.

A szegregált és nem szegregált környezet eltérése, nyomon követhető a dolgozatok értékelése terén is. Az első táblázat egy hátrányos helyzetű iskola értékelési rendszertét mutatja be, míg a második egy 4 egész feletti éves iskolai átlagot felmutató intézményét.

Szöveges minősítés	Érdemjegy	Teljesítmény
kiválóan teljesített	jeles 5	100-90 %
jól teljesített	jó 4	89-80 %
megfelelően teljesített	közepes 3	79-60 %
elégségesen teljesített	elégséges 2	59-36 %
felzárkóztatásra szorul	elégtelen 1	35-0 %

(Zrínyi Pedagógiai Program 2021 (módosított))

Érdemjegy	Témazáró dolgozat	Részdolgozat
5	100-90%	100-90%
4	89-75%	89-77%
3	74-58%	76-61%
2	57-36%	60-50%
1	35-0%	49-0%

(Gulner Pedagógiai Program 2020)

A két táblázat között jól látszik, hogy míg a témazáró dolgozatokat közel azonos mód ítélik meg, a részdolgozatok esetében már igen nagy az eltérés. A gyengébb intézményben ez utóbbira nincsen külön értékelés kidolgozva, tehát ott az elégségeshez elég a 36%-os tudás, míg az erősebb iskolában már az elégségeshez kell az 50%-os tudás. Ez pedig jól mutatja az intézmények oktatási színvonala közötti különbséget.

Felvetődik a kérdést, hogy bizonyos esetekben, nem jó megoldás e, a szegregáció. Ilyen példa lehet a Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Általános és Középsiskola, vagy a pécsi Gandhi Gimnázium és Kollégium. Erre a kérdésre majd később részletesebben is kitérek. Ma Magyarországon, körülbelül 20 szegregált oktatási intézmény ellen folyik valamilyen szintű jogi eljárás.

Mikor e sorokat írom, a 20 érintett intézmény egyikének vagyok a megbízott intézményvezetője. Így a szegregáció kérdése igen közelről érint, illetve belülről látom az oda vezető folyamatokat.

Konkrét példák szegregált intézményekre:

Az utóbbi években talán a legnagyobb port felvert ilyen esetek a nyíregyházi és a Gyöngyöspatai Általános Iskola esete volt. A fenti esetekben a legnagyobb kérdés és problémakör a következő volt: A szegregáció akadályozza a roma tanulók társadalmi integrációját, erősíti a sztereotípiákat és a többségi társadalom rasszista attitűdjeit a kisebbségi csoportokkal szemben. Következésképpen a szegregáció önmagában káros; mind a többségi, mind a kisebbségi csoportokra nézve. (Kegye A. 2015, 75-85)

Nyíregyháza esetében egy önkormányzati majd ugyan az az iskola egyházi intézményként újra indítva volt érintett. Az egyik iskola Guszev vagy Huszár telepi általános iskola volt, ahová szinte csak telepi roma diákok jártak. A követelés az volt, hogy az iskolát számolják fel, és a diákokat integrálják a település többi iskolájába. 2007-ben bezárták ezt az iskolát, a közel 200 diákot, hat iskolában helyezték el. Az önkormányzatnak külön iskolabusz járatot kellett e miatt üzemeltetnie. A felmerülő panaszok miatt, ami a többségi szülők részéről nyilvánult meg a beilleszkedni nem tudó roma diákok miatt, az iskolát újra nyitották, mint egyházi oktatási intézmény. 2011/12-ben 16 fős első osztályos roma diákkal indult újra. A CFCF (Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány) az újra nyitást azonnal megtámadta. 1914-ben a bíróság az iskola működését jogellenesnek minősítette. Az iskola mellett Balogh Zoltán miniszter is felszólalt. 2015-ben viszont a Kúria kimondta, hogy nem jogellenes, a cigánypasztorációs okkal újranyitott iskola működése. Attól, hogy egy iskolába csak roma diákok járnak, még nem biztos, hogy megvalósul az egyenlő bánásmódra vonatkozó 2000/43/EK irányelv (Faji Egyenlőség Irányelve) megsértése. Egyben nem sérül automatikusan a 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvtv.) 10. § (2) bekezdése sem. (Kegye A. 2015, 75-85) Tehát, ha nem szándékolta a faji elkülönülést, hanem a mögötti településszerkezet áll, vagy épp szülői szegregáció, akkor nem valósul meg jogszabálysértés. Természetesen, a jogvédők a Kúria döntését, nemzetközi normákra hivatkozva, továbbra sem fogadják el. Nyíregyháza esetében a CFCF pozitív diszkriminációt követel a roma diákok számára. Elvárja, hogy ők ne a körzetes, illetve lakóhelyükhöz legközelebbi iskolába járjanak, hanem körzeten kívüli oktatási intézménybe. Ez a mai körzetes oktatási rendszer etnikai alapon történő átlépése. Hiszen a körzetes iskola, a mai rendelkezések alapján, nem köteles felvenni, oda nem körzetes diákokat. Tehát pozitív diszkriminációt követelnek, etnikai alapon. A kérdés az, hogy miért kell, vagy lehet e kötelezni a többségi társadalmat arra, hogy olyanokat fogadjon maga közé, akikkel nem kíván együtt élni, azok életmódja miatt? A hangsúlyos az életmód! Mert szinte mindenhol felveszik azokat a roma diákokat, akik életmódja, tanuláshoz való hozzáállása, nem gátolja a többségi társadalom diákjainak az előrehaladását. Az általam vizsgált iskola közelében lévő 3-4 általános iskola, simán átvette a megfelelő életmódot követő, és tanulni kívánó roma diákokat, hiába nem voltak körzetesek. Mi több, az egyik helyen, a szülői munkaközösség vezetője épp egy roma anyuka lett. Igaz, neki van értettségi és felsőfokú OKJ-s végzettsége. Ebből következik, hogy a többségi társadalom nem a romákat utasítja el. Az elutasítás azokat éri, akik nem tudnak, vagy nem akarnak beilleszkedni a többségi társadalom értékrendjébe. A nyíregyházi eset, az általam vizsgált oktatási intézmény esetében azért fontos, mert lényegében telepi iskolának minősíthető. A gyöngyöspatai eset teljesen más volt. A település népességének 11,7%-a vallotta magát romának. Az érintett iskolában 14 éven keresztül, 2003-2017 között teljesen elkülönítve oktatták a roma diákokat. A „B” osztály földszinten volt, míg az „A” osztály az emeleten. Az iskolán belül megvalósult a szegregációs elkülönítés, etnikai alapon. Magában a településen létezik a lakóhelyi elkülönülés és munkaerőpiaci megkülönböztetés is. Az elkülönülés oka a cigányok eltérő kulturális viselkedéséből adó-

dott. Munkanélküliség, lopások és egyéb bűncselekmények. 2006-ban, egy 70 oldalas panaszlista sorolta fel azon okokat, ami indokolta a többségi társadalom önvédelmi reakcióját. (Feischmidt M.- Szombati K. 2013, 74-100) Itt megint felvetődik egy fontos kérdés. Van e önvédelmi joga a többségi társadalomnak, vagy csak a kisebbségnek vannak jogai?

A per során megállapították, hogy kétféle jogsértés történt, mégpedig a szegregáció és az alacsonyabb színvonalú oktatás tényállása. (Hernádi E. - Kegye A. 2020, 385-396)

Tehát, teljesen más a helyzet, mint Nyíregyházán. Ezen időszak alatt, 60 diák került diszkriminatív helyzetbe. Itt is a CFCG kezdeményezte az eljárást. A kormány azt javasolta, hogy mivel őket oktatás terén érte hátrány, az érintettek részesüljenek a kimaradt oktatásban és így legyenek kárpótolva. Nekik viszont nem kellett az oktatás, hanem a CFCF hatására, a megítélt pénzbeli kártérítést kérték. (Döntött a Kúria 2020)

Gyöngyöspata esete, felveti azt a kérdést, hogy érte e valóban oktatási hátrány az érintett diákokat akkor, amikor nem kérik az elmaradt oktatás bepótlását. Nem véletlenül teszem fel ezt a kérdést. Erre a kérdésre a 2.3 fejezetben részletesen ki fogok térni. Gyöngyöspata esetében felvetődött a 70 oldalas panaszlista. Ezt meg tudom érteni. Tapasztalatból tudom, hogy komoly problémák vannak sok diáknál a tisztálkodás terén. Például, több lány esetében gyakori a hajtetvesség. A szülők viselkedése gyakorta agresszív és veszélyeztetik a tanárok biztonságérzetét. A diákok és a szülők mindent elkövetnek azért, hogy a gyereknek ne kelljen iskolába jönnie. A bűnözés terén is van kívánnivaló. Az általam vizsgált általános iskolában, a 63 tanuló közül a 2021/22-es tanév első felében, öt diák ellen folyt lopásért eljárás, míg két másik diák ellen rablás volt a vád. Ez 11%-os bűnözési arány! Hozzá kell tennem, hogy ezek csak azok az esetek, amivel külön megkeres a hatóság. A hetedikes fiúk örömmel újságolták, hogy jó volt a nyaruk, mert bandákban jártak az utcákon, verekedtek, és futhattak a rendőrök elől. Az a menőbb köztük, aki több napot töltött rendőrségi fogdában. A rendőrséggel folyamatos az együttműködés, mert nincsen olyan év, hogy az adott iskola diákjai ellen ne folya hatósági eljárás. Az sem tekinthető normálisnak, hogy a 12-14 éves roma lányok egy része, ekkorra már matracvirtuózzá válik. (Hallottam olyan esetről is, amikor már a 9 éves lányt is ágyba vitték.) Ennek következménye a 13 éves korban végrehajtott abortusz, vagy, hogy a 8. osztályos osztályzó vizsgára, a 15 éves diáklány részére, külön szoptató szobát kellett kijelölni, mert pár hónapos gyerekével jött vizsgáznia. De nem ritka prostitúció megjelenése sem 14 éves kor felett. Ennek oka, hogy törvényileg a 12. életévét betöltő fiatal, kölcsönös beleegyezéssel, avval szexel, akivel csak akar. (Igaz, ehhez a törvényhez nem igazodik a házassági törvény, amely a házasságot csak 16. életévtől engedi, de ugyan így nem harmonizál a fiatalkorúval folytatott szexuális viszonyt szabályozó törvény sem. Problémás a 13-18. életév között szült gyermekek feletti gondviselői jog, a 12-18 év közötti fiatalok önrendelkezési joga bizonyos esetekben, illetve a fiatalok prostitúált kérdésköre stb. Tehát, van, vagy nincsen joga a fiatalnak a 12. életéve után döntenie magáról ebben a kérdéskörben? Ez a törvényi káosz leginkább a mélyszegénységben élőket, köztük pedig leginkább a roma társadalmat sújtja. Például, jogszerű e, ha roma szokás szerint férjhez adnak egy 14 éves lányt egy 19 éves fiúhoz? És ekkor még nem beszéltünk a pedofília, illetve a megrontás témaköréről. A pedofília betöltött 14. életévig van. Talán épp ezért, adják a roma lányokat „férjhez” 14 évesen. És ekkor még nem is említettem a beleegyezéses szex kérdéskörét.)

A 12 éves Jancsika a „hős”, mert otthon közölte, hogy a már egy éve számára kiszemelt, szintén 12 éves lánnyal még nem akar összeházasodni, mert még fiatalnak érzi magát hozzá. A lányok tanuláshoz való hozzáállását nagyban befolyásolja az az általános nézet, hogy minek tanulni, majd eltart a férjem, avagy az uram.

A diákok körében, főleg felsőben, általános a dohányzás, de gyakori már az alkoholizmus és a tudatmódosító szerek használata is, szerencsére ez utóbbi kettő az iskolán kívül. Nem vagyok abban sem biztos, hogy minden szülő örülne annak, ha 12-14 éves, főleg fiú gyermeke,

elkötné a család autóját – vagy valaki másét – és órákat furikázna avval a közúton, mert ezt látja roma osztálytársaitól. Sajnos az is tény, legalább is az általam vizsgált intézményben, hogy alig van olyan diák, akinek közvetlen rokonai közül ne lenne valaki börtönben, vagy ne lett volna korábban börtönben. Sajnos nagyon kevés az olyan börtönviselt ember, aki utána úgy neveli gyermekeit, hogy törvénytisztelők és munkát végzők legyenek. Találkoztam ilyen családdal is, de ők nagyon kevesen vannak.

Otthon kiskirálynak számít a fiú gyermek, szinte születésétől fogva. Gyakran ágyba kapja a reggelit, és azt csinál, amit akar. Például kontrollálatlan mobil és internethasználat a számára. Ebből sok probléma adódik az iskolában. Például alszik a gyerek, mert hajnalig mobilozik. Illetve, az iskolában sem hajlandó letenni a mobilját. Sok problémát okoz, a már 9-10 évesen nézett pornófilmek tömege. Ott, ahol nincsen jelen apa valamilyen ok miatt, gyakori, hogy a 10-12 éves gyermek, legyen az fiú, vagy épp lány, megüti az anyját, nagyszülejét otthon. Saját osztályomban is volt több olyan eset, amikor a 14 éves lánygyermek, otthoni vitáját, az őt egyedül nevelő édesanyjával szemben, konyhakéssel akarta elrendezni. Nem véletlen, hogy sok szülő közli, hogy a 10 éves gyerekével már otthon sem tud mit kezdeni. Gyakran jelentik ki a szülők, a gyerekük már nagy, avagy felnőtt 10-12 évesen. Ha a szülő sem tudja otthon kezelni a saját gyermekét, akkor miképp várható ez el az iskolától. Hiszen az iskola, csak a szülővel közösen tud eredményt elérni. A szülő – diák viszony elmérgesedésének hátterében az áll, hogy általában otthon nincsenek szabályok. A gyerek azt tesz, amit akar. Mikor viszont, a szülő szabályokat akar felállítani pl. a lánya mit tehet és mit nem (dohányzás, alkohol, matracvirtuózkodás), az robbanáshoz vezet. Az otthon, szabályozatlan világa, az iskolai viszonyokra is kihat, hiszen a roma diákok java képtelen alkalmazkodni az iskola szabályaihoz.

Mikor a szegregációról, illetve integrációról beszélünk, ezen tények mellett, nem szabad csukott szemmel elmenni. Pedig jelenleg elmegy mellette a gyermekvédelem, az egészségügyi ellátó rendszer illetve a hatósági hálózat. Ki kell mondani, hogy a romák esetében, az állami jogszabályokat, nem tartatják be maradéktalanul. Mi ez? Pozitív diszkrimináció? Vagy állami szintű lemondás a tényleges integrációról? Mert az integrációt nem csak az oktatási intézményeken kellene számon kérni. Az oktatási intézmények önmagukban, kevesek az integrációhoz! Integráció terén az oktatási intézményeket teljesen magukra hagyták. Gyöngyöspata esetében az iskolán belül történt a szegregáció, de feltehetően a többségi társadalom szülői kérésére. Kérdés, hogy ez része e a szabad iskolaválasztásnak? Ha szülői szegregáció történik és így válik szegregáltá egy intézmény, rákényszeríthető e az a szegregált társadalmi csoport olyan intézményre, ahová a szülők azért vitték a gyermekeiket, mert ott nincsen jelen, vagy csak alig van jelen az általuk nem kívánt társadalmi csoport. Nem sérülnek e evvel a többségi társadalom jogai? Hiszen nem véletlenül nem adták X-Y intézménybe a gyermekeiket, és viszik inkább azokat egy távolabbi oktatási intézménybe.

3. A szegregáció hatása egy adott intézmény tükrében

3.1 Egy intézmény általános bemutatása és hogy mi vezetett a szegregációhoz

Az iskola 1928-ban nyitotta meg kapuit, Pesterzsébeten, amely akkor egy lendületesen fejlődő önálló város volt. (Almássy Sz. stb. 2003, 10) A térség 1950.01.01-től lett Budapest része, és 1994-ig Soroksárral alkotta Budapest XX. kerületét. 1994-től Soroksár lett a Budapest XXIII. kerülete. Ez fontos, mert magával vonta az iskolák körzethatárának a módosítását. Ez pedig hátrányosan érintette az általam vizsgált iskolát. Az iskola ma egy kertvárosi részen található. A térségben, a közeli Pesterzsébet Városközpont Lakótelep (épült 1973-1983) fejlesztéséhez kapcsolódva, szintén lakótelepet terveztek. Ezért a kertvárosi térség infrastruktúráját nem fejlesztették, mondván, hogy azt majd a lakótelep építéskor fogják elvégezni. Végül, azonban

elmaradt a lakótelep megépítése, minek következtében az infrastrukturálisan fejletlen térségben a telekárak drasztikusan leestek. Az olcsó telkek jó részét, vidékről felköltöző roma családok vették meg, illetve olyan családok, akik egzisztenciálisan rosszabb körülmények között éltek. Ily módon, drasztikusan megváltozott a térség etnikai összetétele, illetve túlreprezentált lett, szociálisan hátrányos helyzetű családokból. Mivel ekkor a térség iskolahálózata még nagyon sűrű volt, hiszen Pesterzsébeten volt 3 általános iskola, míg Soroksáron is volt egy intézmény, a megváltozott etnikai és szociális helyzet, nem jelentkezett élesen, mivel megoszlott több intézmény között. Ezt bontotta meg Soroksár kiválása először. Ez után, talán a csökkenő gyermekszámnak köszönhetően, először a Gróf Széchenyi iskola alsó tagozata került át a vizsgált intézménybe, majd 2011-ben már a felső tagozat is. Így megindult a térség hátrányos helyzetű tanulóinak koncentrációja az általam vizsgált intézményben. Ez együtt járt avval, hogy a térségben található másik három-négy általános iskolába, megindult a jobb tanulók kiáramlása. Bár nem tartozott a jó iskolák közé tanulmányi szinten az érintett iskola, de egy erős közepes szintet hozott a kompetenciatesztekkel kiindulva. Továbbá sport terén nagyon sikeres volt. A 2011-es év a kompetencia mérések alapján már bukórepülést mutatott, avagy hírtelem romlás következett be. A környező iskolák agyelszívásának következtében, elkezdtek csökkenni az osztálylétszámok is. Az iskolabezárások azonban ekkor még nem értek véget. A közeli T. téri Általános iskolát 2018-ban érte el a vég. Ez különösen katasztrofális volt, mert a térség roma közösségén belül, jelentős ellentétek húzódtak, és a két iskola diákjai és szülei között komoly összetűzések voltak, leginkább a közeli piacon. Ez azt eredményezte, hogy az ismételt iskola-összevonás hírére, már előre elmenekültek a jobb tanuló roma diákok, és alig maradt fehér diák az iskolában. Ennek oka, hogy a felszámolt és a jogutód intézményből is, a kialakuló roma többség miatt, a fehér diákokat átírták a környező oktatási intézményekbe. A vizsgált oktatási intézményben, lényegében csak azok maradtak, akik máshova nem kellettek. Ők pedig 95-97%-ban roma diákok voltak. Ez által lényegében, szülői szegregáció hatására, kialakult egy roma többségű, „szegregált” oktatási intézmény. Mivel a diákok java motiválatlan, hiszen szülei között is alig akad olyan, ahol apának és anyának is van legalább 8 általánosa, a tanuláshoz való hozzáállás, illetve a tudás értéke számukra elenyésző. A tanulás és az iskolarendszer által nyújtott tudás számukra nem érték. Ők az iskolát börtönnel élnek meg. A lányok 12-14 évesen már eladó sorba kerülnek a kultúrájukban, míg a fiúk 12-14 évesen otthon, már felnőttként vannak kezelve. Mind ez pedig identitás zavart okoz. A diákok számára a szabálykövetés lényegében ismeretlen fogalom, épp úgy, mint az, hogy a célok eléréséhez, teljesítményre van szükség. Az EU iránymutatásai miatt, a bukásokat alacsonyan kellett tartani, így az iskola oktatási kívánalmai alacsonyak lettek. Így viszont azt a pár tanulni akaró roma diákot is elveszítették, akiknek céljai voltak. Ezek következtében, lényegében a motiválatlan, céltalan diákok tömege maradt csak az iskolában. Ez pedig meglátszott a különböző felmérések eredményében, mint például a kompetencia tesztek esetében. A vizsgált iskola messze túlreprezentált az SNI-s diákok terén. Eredetileg (320/45 fő) 14% volt az előírányzott, de ez a szám elérte a valóságban 2020/21-ben 21.5, illetve 2021/22-ben a 28.5%-ot is SNI terén. A diákok között halmozottan sok volt a HH, HHH, és BTM-es tanuló. A 2021/22-es tanévben az iskolában 63 diák volt, akik között volt 18 SNI, 10 BTM, 15 HH és 7 HHH-s diák. Jelentős problémát jelentett az utóbbi években, hogy a régóta helyben élő roma közösség közé, vidékről, főleg Szabolcsból, illetve Erdélyből nagy arányú roma beáramlás, beköltözés történt. Ők felborították a már kialakult, viszonylag konszolidált roma szülő-tanár, illetve roma-roma társadalmat, és általuk egy igen erőszakos, senkit sem tisztelő, fenyegető környezetet megvalósító csoport jelent meg a térségben és ez által az iskolában is. Az erőszakos fellépés, illetve a motiválatlanság és a szabályokat nem követő magatartás, gyakran okozott „robbanás veszélyes” helyzetet. Egyre több, erőszakos és nagy létszámú roma klán jelent meg az iskolában, illetve a fehér diákok közel 95-97%-os

hiánya azt eredményezte, hogy rokonsági szinten belterjessé vált a diákság. Mindenki, mindenki rokona. Így viszont a klánháborúk is begyűrűztek az iskolába. A diákok egyre inkább elveszítették a talajt maguk alól, mert tetteiknek nem volt lényegi következménye otthon. A diákokat nehéz volt fegyelmivel eltávolítani –bár volt erre példa-, mondván, avagy kimondatlanul ugyan, de az intézmény roma iskola lett, tehát küzdjön ő a körzetes diákokkal. Gyakran pedig, a máshonnan fegyelmivel kitett diákok számára jelölték ki. Így sikerült tönkre tenni, több, korábban jól működő osztályt is. Egyszerűen az intézmény túltelítődött a vidékről beköltözött, agresszív roma diákokkal, illetve a máshonnet kitett, de itt landoló renitensekkel. Ugyan akkor, a környező iskolák elvitték a vizsgált iskola körzetébe tartozó, nem roma diákokat. Az iskola körzetébe általában 140 elsős diák tartozik, de közülük csak 10-15 került ténylegesen be az intézmény falai közé. Ők romák. Tehát a szabad iskolaválasztás azt eredményezte, hogy a vizsgált iskolában nem történt meg a roma-fehér diákok arányának egészséges alakulása, mi által a roma diákok társadalomba történő integrálására sem nyílt mód. Nem alakult ki az egészséges diákok közötti tanulmányi versenyhelyzet sem, mivel az iskolába lényegében csak a más-hová nem kellett, motiválatlan diákok kerültek. Nem alakult volna ki ez az áldatlan helyzet, ha a motivált, jól tanuló diákokat, a környező iskolák nem vitték volna el!!! Talán a fenti helyzet kezelhető lett volna, ha az intézményben rendelkezésre áll a megfelelő számú és képzettségű tanári állomány. Sajnos 2018-tól kezdve az oktató-tanítói állomány közel 50-60%-a nyugdíjba ment. Közülük pedig csak egy fő tanít vissza. A nyugdíjazások mellett, nagy volt a tanár elvándorlás (biológia-földrajz, angol, technika, könyvtáros, etika, gyógypedagógus szakos tanár) is, mert nem tudtak mit kezdeni a diákállománnyal. Ezért nagyfokú szaktanárhiány állt elő. A kieső pedagógusok helyére pedig újak nem érkeztek, mivel az iskola rossz híre elriasztotta az esetleges jelentkezőket is. Volt, aki augusztusban lépett be, de már a tanévet nem kezdte meg. Más pedagógus 1-2 hetet bírt. A korrektebbek kihúztak egy tanévet és csak utána lépett le. Pedig a Tankerület mindent megtett. Még azt is felajánlotta egy tanár házaspárnak, hogy fizetik az albérletüket, ha az adott iskolába jönnek tanítani. De még ez sem volt elég motiváló erő. Így sok tantárgyat nem pedagógus, hanem lelkes pedagógiai asszisztensek próbálnak meg tanítani. Ezek után nem csoda, hogy folyamatosan romlik az iskola tanulmányi átlaga. Pedig a Tankerület, a tanároknak minden törvény adta anyagi támogatást megad. De nehéz megtartani ott a pedagógusokat, ahol már 4.-es diák is veszi magának a bátorságot ahhoz, hogy tetteleg bántalmazza a pedagógust, illetve a diákok verbálisan mocskolják a tanáraikat.

A fenntartó, az épületre is rengeteget költött az eltelt 4 évben. Közel 150 millió forint lett az iskolára fordítva, evvel jelentősen túlreprezentálva lett a tankerületen belül. Tehát a fenntartó mindent megtett azért, hogy emelje az épített környezet színvonalát, illetve biztosítsa az oktatás megfelelő voltát. A tankerület pozitívan diszkriminálta ezt az intézményt. Ennek ellenére, roma szegregáció miatt van eljárás az intézmény ellen. A Tankerület azonban teljesen tehetetlen a szülői szegregációval szemben. Ezért is hasonlít az iskola helyzete a nyíregyházi esethez.

A helyzet, szociáldarwinista értelmezése szerint, a többségi társadalom szisztematikusan, kulturálisan és fizikálisan rekeszti ki, a szerintük közéjük nem való személyeket, csoportokat, köztük a létminimum alatt élő etnikai kisebbségeket. Ez vezet egy adott terület, vagy intézmény szegregálódásához. (Halász L. 2020, 2-4)

3. 2 Az intézmény teljesítménymutatóinak változása a kompetencia tesztek fényében

A KIR adatbázisban, 2008-ig visszanezhetőek az intézmény kompetencia mutatói. Egyes adatokból pedig akár 2004-ig is vissza lehet követni a változásokat. Az eredmények magukért beszélnek.

Év	Évfolyam	Tantárgy	Alapszintet el nem érő tanulók aránya	Országos átlag	Települési átlag
2008	6.	matematika	átlageredmény 416	499	524
	6.	szövegértés	átlageredmény 450	519	547
	8.	matematika	átlageredmény 458	497	512
	8.	szövegértés	átlageredmény 467	506	524
2009	6.	matematika	57,1	49,2	38,6
	6.	szövegértés	39,3	20,1	11,6
	8.	matematika	46,9	44,8	38,5
	8.	szövegértés	31,3	25,2	17,9
2010	6.	matematika	16,7	38,9	29,5
	6.	szövegértés	36,7	25,6	16,2
	8.	matematika	22,7	40,5	34,3
	8.	szövegértés	68,1	30,8	23,3
2011	6.	matematika	73,7	41,7	31,1
	6.	szövegértés	52,7	27,8	17
	8.	matematika	88,8	43,6	35,8
	8.	szövegértés	59,2	36,6	21,1
2012	6.	matematika	64,3	39	26,8
	6.	szövegértés	50	27,7	16,4
	8.	matematika	77,7	41,6	32,5
	8.	szövegértés	59,2	34,7	23,3
2013	6.	matematika	82,6	40	28,1

	6.	szövegér- tés	43,4	25,3	14,4
	8.	matema- tika	61,1	40,1	29,4
	8.	szövegér- tés	83,3	35,9	26,1
2014	6.	matema- tika	50	39,5	29,9
	6.	szövegér- tés	50	26,3	17,5
	8.	matema- tika	27,3	42	35
	8.	szövegér- tés	36,4	36	28
2015	6.	matema- tika	70	36,8	26,3
	6.	szövegér- tés	35	25,9	16,3
	8.	matema- tika	53	40,4	30,3
	8.	szövegér- tés	70,5	34,7	25,3
2016	6.	matema- tika	77	40,7	28,7
	6.	szövegér- tés	30,8	25,1	14
	8.	matema- tika	71,5	45	36,2
	8.	szövegér- tés	28,6	35	25,2
2017	6.	matema- tika	7,1 (mp.)	37,9	25
	6.	szövegér- tés	7,1 (mp.)	23	13,2
	8.	matema- tika	23,1 (mp.)	41,7	30,2
	8.	szövegér- tés	69,3	33,6	23,8
2018	6.	matema- tika	100	37,6	25,8
	6.	szövegér- tés	66,7	23,4	14,6
	8.	matema- tika	91	41,6	30,4
	8.	szövegér- tés	90,9	28,9	20
2019	6.	matema- tika	55,5	37,4	27,1

	6.	szövegér- tés	33,3	22,7	15
	8.	matema- tika	83,4	38,2	28
	8.	szövegér- tés	83,3	27,8	19,9

(KIR Tanügyigazgatási szakportál)

(mp.) = manipulált eredmény

A kompetencia eredmények élesen mutatják, mikor történtek iskolaösszevonások. Ez azt is mutatja, hogy egy átlagos eredményt hozó intézmény, miképpen kezd, egyre rosszabb eredményeket elérni. Sajnos a számok nem mutatják, de az iskola tablóképei igen, az iskola etnikai összetételének a változását. Ez áll a nagyfokú eredményromlás háttérben. A 2018-as eredmény, már az újabb iskolaösszevonást vetíti előre, mivel ekkorra a jobb tanulókat már elvitték az iskolából. Ugyanez a visszaesés látható a központi felvételik terén is. A 2018/19-es, 2020/21-es és a 2021/22-es tanévet alapul véve, a központi felvételik átlaga 3-29 pont között mozog. Egyetlen kivétel volt Balázska, aki 8 éven át volt kitűnő tanuló, aki más iskolában csak közepes lett volna. Ő 65 pontot ért el. A visszaesés legfőbb oka a szövegértés hiányosságaiban keresendő. A vizsgált iskolában, évekig tartozott hozzám a könyvtár. Feltűnő volt a diákok ellenséges viszonya a könyvekhez. Leverték őket, feldöntötték a polcokat, vagy csak beléjük boksztak stb. Mikor egy kooperatív óra keretében, újság címlapot kellett készítenie a 8. osztályosoknak, nem ment, mert kiderült, még nem láttak újságot. Egy angol óra keretében a feladat az volt, hogy készítsenek egy vásárlási szituációs gyakorlatot egy könyvesboltban. Erre az egyik lány, aki még a jobb tanulók közé számítható, felháborodottan jelentette ki: „Ne égessem már őt! Én soha be nem teszem a lábam egy könyvesboltba. Inkább adjak más feladatot.” Egy másik, szintén jobb tanuló roma lánytól kérdeztem, hogy hány könyvet olvasott eddig el. A válasza: „Egyet sem”. Elmondta, hogy azért nem olvas könyveket, mert azok szerinte mind unalmasak. Szerinte nincsen olyan könyv, ami nem unalmas. Szereti a Harry Potter filmeket, de könyvben nem olvasná el.

A roma kultúrának nem része az olvasás, és nagyon bajosan állnak hozzá a betűkhöz. Ez látszik a fogalmazványaikon is. Márpedig szövegértés nélkül még az egyszerű házi feladat sem oldható meg. Egy szintén jobb tanuló lány hozta hozzám a leckéjét, és kérdezi, hogy hogyan kell megoldani. A feladat leírta, hogy a tankönyv X oldalának, Y fejezetét kell hozzá elolvasni. Hangosan felolvastatom vele, hogy miképp tudja a megoldást elkészíteni. Szépen olvasott, de még utána sem tudta, hogy hol is kell keresni a megoldáshoz vezető utat.

Az olvasás mellett, az írás sem része a kultúrájuknak. A nyolcadikosok, de jórészt iskolázatlan szüleik is –itt lehet hogy van 8 általánosuk- egyáltalán nem tudják alkalmazni írásban a nagybetűket, illetve szavakat írnak egybe. Ezt látjuk a dolgozatokban, illetve a szülők által írt levelekben. Ennek oka, hogy írni is csak kényszerből írnak. Nem véletlen, hogy egyre több roma diák lapjára írja rá a Nevelési Tanácsadó hálózat, hogy mentesítsék a helyesírás alól.

A roma kultúra alapja mindmáig a memória és a szóbeliség. Volt, hogy név szóláncot játszottunk. A diákok 40 egységig (szóig) pontosan emlékeztek a szóláncra, és nem hibáztak. Páran a szóláncot egy hét után is hibátlanul tudták. Találkoztam olyan 50-es évek második felében lévő férfival, aki fejből tudta a teljes János Vitézt.

A teljesítményromlás esetében, meg kell említenem a fordított integrációt a vizsgált intézményben. Értem ez alatt, hogy az iskolába bekerülő nem roma gyerekek előtt, két út van. Az egyik, hogy átiratkoznak más iskolába, vagy asszimilálódnak a roma többséghez. Ez a 2018-as iskolaösszevonás után vált általánossá. Az asszimilálódás hatására, jórészt a nem roma diákok

is felhagytak a tanulással, rendetlenné, hanyaggá és fegyelmezetlenné váltak. Aki nem asszimilálódott és még is maradt, az pedig sorozatos zaklatásoknak volt kitéve a roma diákok részéről. Lett ebből rendőrségi ügy is. A fordított asszimiláció pedig felgyorsította a szülői szegregációt.

3.3 A szegregációból adódó további teljesítményromlás okai az általános iskolában

Az iskola tanulmányi eredménye a 2019/2020 és 2020/21 tanévben tovább romlott. Ennek egyik fő oka a szegregáció teljes elhatalmasodása. A homogén, szegregált környezet azt eredményezte, hogy csökkenteni és egyszerűsíteni kellett a tananyagot, illetve lassabban kell haladni a lebutított anyaggal. „Az iskolai szegregáció tipikusan és rendszerszerűen alacsony színvonalú oktatással jár együtt.”⁶⁵⁷ Majd később, Kertesi és Kézdi így folytatja érvelését: „A túlzott munkaterhelés miatt a tanárok kénytelenek leszállítani a teljesítmény-követelményeiket, csökkentik a tanulókkal szembeni elvárásaikat, és visszavesznek a személyre szabott, egyéni foglalkozások volumenéből. Ha nem tudnak, vagy nem akarnak jelentős többletmunkát fektetni az oktatásba, elkerülhetetlenül azt teszik, ami a lehetőlegelőnytelenebb a tanulási problémák kezelése szempontjából. A tanulási problémák kezelése ugyanis az átlagosnál jóval több időt, figyelmet és szakértelmet igényelne, illetve személyre szabott, intenzív oktatási technikák alkalmazását követelné meg.”⁶⁵⁸ (Kertesi G. – Kézdi G. 2009) Az elmaradást nagyban növelte a Covid időszak alatti online oktatás, mivel abban a mélyszegénységben, vagy annak határán élők, nem, vagy alig tudtak csak részt venni. A roma a diákok és a szülők, különösen a második online időszakban, az otthontanulást szabadságnak fogta fel. Mert míg az első online időszakban 80% vett részt az oktatásban, a második időszakra ez az arány leesett 43%-ra. Jellemző volt, hogy az online időszakban, a diákok 10-11 órákkor keltek reggel, mondván, nem kell iskolába menni, noha az online órák, reggel 8-kor elkezdődtek.

A diákok egyre nagyobb lemaradásának következményei, pedig a középiskolában jelentkezhetnek. További probléma a folyamatos diákállomány csökkenés. Az intézmény rossz statisztikai mutatóit nagyban előidézte, hogy már alsó tagozatban, igen gyakran, viszonylag kis létszámú osztályok indultak. Ráadásul, ezen osztályokba, jórészt hátrányos helyzetű diákok jártak. Ennek oka, hogy a környező iskolák, a szabad iskolaválasztás címén, elszívták a nem hátrányos helyzetből érkező diákokat. Így alsóba már kialakult a lemaradás. Az oktatás jó része ugyan is, a szocializációban merült ki. Ez pedig gyakran a tanulás kárára ment. Érthető, hogy sok energiát vitt el a szocializáció, mert a diákok java olyan környezetből érkezett, ahol nem voltak szabályok, vagy ha voltak, teljesen eltérőek az iskolában megköveteltéktől. Nehezítette a helyzetet, hogy alsóban buktatni, csak szülői támogatással lehet. Diákjaink, már szinte elsőben lemaradtak kortársaiktól. Jó részt, ez annak is betudható, hogy nem áll mögöttük, tanulást támogató családi háttér. Ezt a helyzetet csak tetézte a kis osztálylétszám, ami azt eredményezte, hogy ha folyamatosan ki akarta az intézmény tölteni a 8 évfolyamos iskolát, akkor olyanokat is tovább kellett engedni, akiknek tudása alapján, semmi sem indokolta azt, hogy ne ismétljenek tanévet. Ugyan is, ha megbuktak volna, akkor nem lett volna osztálylétszám a következő évfolyamon. A tanítók pedig csapdába kerültek. Haladjanak a tananyaggal, vagy próbálják meg felzárkóztatni azokat, akik lemaradtak az előző tanévben. A végeredmény felemás, mert gyakran

---

⁶⁵⁷ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK BWP – 2009/6, Budapesti Corvinus Egyetem – Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete, Budapest 2009, 3-59

⁶⁵⁸ Uo.

a felzárkóztatás sem sikerült, de az adott évfolyam új anyagát sem lehetett sikeresen megtanítani. Mindezek eredményeként, olyan diákok jutottak el a felső tagozatba, akiknek helye nem az 5., hanem inkább a 3. osztályban lenne. Több 6.-os diák még a nevét sem tudja leírni, matematikai képességük pedig 8. osztályban, gyakran még a 4. osztály szintjét sem éri el. A felsős diákok jelentős százaléka, funkcionális analfabéta, de még szóbeli fogalmazási készségeikkel is baj van. Így igen nehéz őket tanítani, motiválni. Míg például történelemből egy közepes színvonalú általános iskolában egy óra alatt a diákok 2-3 nagyalakú füzetlapot írnak tele, itt jó, ha diák 5-max. 10 mondatot le tud másolni 45 perc alatt vázlat címén. De míg írnak, a magyarázatra már nem tudnak figyelni. Egyszerűen az íráskészség, nem automatikus náluk. Ők, igazából, csak másolnak.

Itt szeretnék ismertetni néhány szakértői véleményt. Itt, csak két diákot emelek ki, fiktív névvel, de valós szakvéleménnyel, de ezen megállapítások a roma diákok közel 80-90%-ra érvényesek, tapasztalataim szerint. Petra (16 éves, 5.-es diák). Problémája van szövegértés és matematika terén. Az 5. osztályt kétszer járta már, különböző iskolákban. Az általam vizsgált iskolában, az 5. évfolyamot harmadszor próbálta elvégezni. Átlagos értelmi képességű, de gyenge munkamemóriájú. Olvasása nagyon halk. A magánhangzók közül az „ö-ó”, „ü-ú”-ket rendszeresen keveri. Olvasás közben keveri az „s” és „zs” betűket. A szótagok közé, gyakran betűket told be. A szavakban is elkövet betűbetoldást és sorrendi hibákat követ el. Gyakori a „g” és „k” hang cseréje. Szövegértése bizonytalan, lényegkiemelés nehézkes. Helyesírása tagolási hibás (mondat és szó), illetve keveri a „ly” és „j” hangokat. Írásban gyakran hagyja el az ékezeteket. A mechanikus számolás problémás és nagyon bizonytalan. Zavart okoz a számkörváltás. Keveri a tízes és a százaz számkört. A hallott számok leírása lassú és bizonytalan. A helypótló 0-ák alkalmazása bizonytalan. Fejszámolása, már 20-as számkörben is bizonytalan. A szorzás és osztás ismerete hiányos. Matematikai szöveges feladatot önállóan nem érti, de segítséggel képes megoldani. Minden vizsgált területen, az elvárható szint alatt teljesít, ide értve a nyelvi megértés területét is. A hallás utáni szövegértése gyenge. Néma olvasásának tempója megfelelő, de szövegértése gyenge. Dekoratív megjelenése miatt, különösen veszélyeztetett.

Virginia (16 éves, 7.-es diák). A szóbeli és írott szöveget is nehezen érti. Gondolatait nehezen és egyszerű szavakkal és mondat szerkezetekkel fogalmazza meg. Szókincse szegényes. Verbális megértése és önkifejezése akadályozott. Memóriája 5 elemig terjed, de fordítva csak 3-ig. A feladatokat nehezen érti meg, még elmagyarázás és gyakorlás mellett is. A tollbamondásnál hibázik a központozásnál és az ékezeteknél. Önálló szövegalkotása egyszerű, és gyakori a szóismétlés. Szókincse szegényes. Számolás terén a helyiérték fogalma nem rögzült. A tízes átlépésénél az újait használja. A szorzó és bennfoglaló tábla nem rögzült. Az összetett szöveges feladatokat nem érti. A matematikai szabályok felismerése nem konzekvens. A matematikai szabály megtartását gyakran elhibázza. Az írásbeli kivonás technikáját ismeri, de gyakran elrontja. Az írásbeli szorzást, csak egyjegyű számokkal tudja elvégezni. Írásban osztani nem tud, annak még nekikezdeni sem tud. A törtek lényegét nem érti.

Általános a roma diákoknál az idegennyelv tanulásának a nehézsége. Írásban pedig alig használják a nagybetűket, még saját nevük leírása esetében is.

Ilyen készségek mellett, sikeres továbbtanulásra pedig alig van esélyük, noha szinte mindenkit be lehet iskolázni. Röviden, a kis osztálylétszám, a hátrányos helyzetű közegekből érkező diákállomány, a továbbléptetési kényszerhelyzet, már alsó tagozatban olyan lemaradásba hozta és hozza a diákokat, amely lemaradásokat utólag csak a felsős tananyag kárára lehetne behozni. Ekkor viszont a tanulók a középiskolába lépnek át nagy lemaradással. A diákok felsős rossz magatartása, jórészt abból ered, hogy a szakórákon képtelenek kompenzálni, az alsó tagozatból hozott lemaradásukat. Nem tudják a tananyagot, óravázlatot megfelelő sebességgel leírni, nem értik a szöveges feladatokat és hiányoznak az alapvető matematikai ismereteik, továbbá nem tudják mondanivalójukat megfogalmazni még szóban sem. Ezek a hiányosságok alsóban még,

csak-csak kompenzálhatók a tanítói rendszerben, de felsőben, a több tanáros felállás mellett már nem. A diákoknak nincsen sikerélménye, a tananyagot önállóan se megtanulni, se visszaadni nem tudják a halmozott hiányosságaik miatt. Ezen egy erős délutáni tanulószoba, illetve a differenciálások és fejlesztések valamit tudnának enyhíteni, de a humánerőforrás túlterheltsége miatt, legalább 4 éve már ez sem működik rendesen. A humánerőforrás problémák mellett, a szülők nagy része eleve bent sem hagyta a gyerekeket a tanulószobán, illetve a differenciáló órákon, mondván, minek az a gyerekeknek, az ő gyerekekük nem hülye. A szülői támogatás hiányában pedig az iskola tehetetlenné vált egy olyan helyzetben, ahol a szülők számára nem érték a tanulás. Nem csoda, hiszen a legtöbb diák olyan háttérből érkezik, ahol a szülők jó része nem rendelkezik 8 általános iskolai végzettséggel. Nem véletlen, hogy a dolgozat kérdőíves része, pont az iskolázottság kérdését feszegeti. A kialakult helyzeten csak humánerőforrás bővítéssel, szaktanárok, fejlesztő pedagógusok, gyógypedagógusok bevonásával, illetve az osztálylétszámok növelésével, illetve összetételük megváltoztatásával lehetne változtatni. Olyan osztálylétszámok szükségesek, amelyek esetében nem probléma, ha a tananyagtól nagyban elmaradó diákokt évisméltásra küldik már alsó tagozatban. Így elérhető, hogy azok, akik felső tagozatba lépnek, azt ne nagyfokú lemaradással kezdjék meg. Így javítható a kompetencia felmérések eredménye, továbbá az iskola diákjai megjelenhetnének a kerületi és országos tanulmányi versenyeken, illetve javulna a középiskolát sikeresen elvégzők száma is.

Viszont a nagyfokú szülői szegregáció eredményeként, úgy látom, hogy a diákállomány összetétele nem változtatható meg. A tanárihiány sem fog megoldódni, mivel a diákállomány miatt, nem igen tolonganak a szaktanárok egy szegregált és ebből kifolyólag rosszabb hírű iskola előtt.

A szülői szegregáció azt eredményezi, hogy eleve hátrányos helyzetű diákok tömege fog megjelenni egy intézményen belül. Az otthoni oktatáshoz, neveléshez való hozzáállás pedig nagyban befolyásolja a diákok képességeit. Az IFLScience cikke tért ki arra, hogy egypetéjű ikrek esetében is mennyit számít a családi neveltetés az IQ terén. Egypetéjű ikrek esetében az átlag eltérés, ha azonos körülmények között élnek, 7 pont. A cikkben szereplő egyik gyermek az USA-ban nőtt fel, míg a másik Dél-Koreában. Az USA-ban felnőtt IQ-ja 16 ponttal volt alacsonyabb, az eltérő neveltetés miatt, mint azé, aki Dél-Koreában nőtt fel. A tanulmány világosan rámutat a család szerepére az egyes személy IQ szintje közötti összefüggésre. (Külön nevelkedtek 2022)

3. 4 Valós igény-e a tanulás, taníttatás, vagy az iskola csak egy börtön?

A tudás megszerzésének igénye körüli nyilvános vita, Gyöngyöspata esetében került először a nagy nyilvánosság elé. A bíróság 60 gyöngyöspatai egykori roma diáknak kártérítést ítélt meg. Azt, hogy „természetben”, vagyis oktatás illetve képzés formájában kapják azt meg, azt a felperesek (roma diákok) jogi képviselői elutasították. A terület országgyűlési képviselője megjegyezte: „úgy véli, hogy mivel a tanulók az oktatás terén szenvedtek hátrányt, a kártérítést is egyéni fejlesztés, képzés formájában kellene megkapniuk.”⁶⁵⁹ (Doros J. 2020.01.18) Gyöngyöspatán a pénz volt a lényeg, nem pedig az elmaradt oktatás pótlása. De mennyire is valós az igény az oktatásra a roma társadalom nagy részében? Az általam vizsgált iskolában erre alapos rálátásom volt. Mivel itt az irattárban még két másik egykori általános iskola iratait is tárolják, amiből rendre kérnek igazolásokat a volt diákok, a helyzetkép jó pár évre, évtizedre visszamenőleg is megismerhető, szélesebb körben is. Látszik, hogy évtizedekre visszamenőleg, nagyon

⁶⁵⁹ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK BWP – 2009/6, Budapesti Corvinus Egyetem – Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete, Budapest 2009, 3-59

sok roma diák fejezte be tanulmányait, úgy, hogy csak 4-7 általánost végzett el. Előfordult, hogy valaki a 2000-res évek első felében, tehát, már a XXI. században, úgy töltötte be a 18. életévét, és így ért véget a tankötelezettsége, hogy mindössze csak egy befejezett osztálya volt, az első osztály. A második osztályt különböző okok –bukás, illetve hiányzásai miatt – már nem végzett el. A vizsgált iskolában, a 2021/22-es tanévben is van olyan 15 éves lány, aki negyedszerre járja az 5. osztályt hiányzásai miatt. Ugyan itt, találkoztam 10-12 éves elsős és másodikosokkal, akik még nem buktak meg, csak épp a szülők időben elfelejtették beiskolázni őket. Ez a gyermekvédelmi rendszernek nem tűnt fel! Mi állhat a fentiek hátterében? A hátrányos helyzetből érkezők tanuláshoz való hozzáállásának megítélése a szakirodalomban vitatott. A társadalmi kirekesztettség, előidézheti, vagy épp fenntarthatja a tanulással szembe helyezkedő szubkultúrát, ami a tanulóközösség motiválatlanságában nyilvánul meg. Fejes József Balázstól eltérően, szerintem a tanulók, iskolához, tanuláshoz való hozzáállása nagyon is függ a családi háttértől. Tapasztalatból tudom, hogy a tanulás hasznosságával sok esetben, nincsenek tisztában a hátrányos helyzetű, főleg roma identitású családok. Ebből adódóan, vitatható, hogy a családi háttér, ne függene össze a tanulás gyakorlati értékével. És bizonyos csoportok esetében, ez a hozzáállás, független a munkanélküliségtől. Tehát, vitatom Fejes J. B. azon állítását is, hogy a munkanélküliség ösztönzi az eredményes tanulást. Ugyan így vitatom, hogy a családi háttér hatása motiváció szempontjából ne lenne lényeges az oktatás során, akár már az iskola-kezdéskor. Lásd a 10-12 éves „kis” elsősöket. Lényegében elfogadható, hogy a hátrányos helyzetű tanulók sikeres iskolai munkához szükséges készségei általában elmaradnak szerencsésebb társaikétól az iskolai elvárásokat figyelembe véve. (Fejes J. B., 2016.) Lehet-e a fentiek alapján meghatározni a tanuláshoz való hozzáállást, igényt. Szerintem csak részben, mégpedig a többségi társadalom esetében. A roma társadalom esetében azonban teljesen más mutatók alapján kell kiindulni.

Ilyen kiindulási alap lehet az általam vizsgált iskolában, a hiányzási mutató. Az alábbi vizsgált időszakban a diáklétszám 130 fő körül mozgott.

	2017/18 tanév	2018/19 tanév	2019/20 tanév
Igazolatlan órája volt (alább részletezve)	40 fő	27 fő	47 fő
1 óra igazolatlan	1	0	0
2-9 óra igazolatlan	10	6	0
10-29 óra igazolatlan	9	6	22
30-50 óra igazolatlan	5	5	12
50-nél több óra igazolatlan	15	10	13
Egyéb hiányzási mutatók:			
Igazolt mulasztott órája volt	60 fő	45 fő	74 fő
250 óránál több volt a hiányzása az igazolt, illetve igazolatlan hiányzásokkal együtt	16	14	16

Nagyon magas az 50 óránál több igazolatlannal rendelkezők aránya ami 7,6-11,5%. Vizsont, ehhez jön a 250 óránál többet hiányzottak száma, ami 10,7-12,3%.⁶⁶⁰ A kettő együtt 18,3-23,8%, ami nagyon magas igazolatlan hiányzásra utal. A családokat a családi pótlék ideiglenes

⁶⁶⁰ A 2021/22-es tanév végén a vizsgált iskolában a 250 órai hiányzást meghaladó aránya elérte 16%-ot, avagy az évismélteléshez szükséges hiányzási határértéket.

megvonása se zavarja. Ilyen magas hiányzás esetén, a diákok rendre lemaradnak az oktatás terén. Mi több, 250 felett, évisméltésre lehetne buktatni őket. Az igazolatlan hiányzások persze nem fedik a valódi hiányzások mennyiségét. Hiszen van gyerek, akinek van 200 óra igazolatlanja, de van még 150 függő hiányzása, mert még nem jött iskolába, hogy próbálja azt igazolni. Máshol van 146/142 igazolatlan, amihez tartozik 159/119 igazolt hiányzás. Tehát, az igazolt hiányzások fényében, a valós hiányzási adatok sokkal magasabbak. Nagyon sok diák azért hiányzik, mert a szülő egyszerűen nem engedi iskolába járni. Ennek két oka van: otthon kell segíteni, illetve, szerinte a gyermek súlyosan beteg. Nagyon sok roma szülő ugyan is, szándékosan állítja be betegnek gyermekét, hogy ne kelljen annak iskolába járnia. Pedig csak a lógást fedezi, vagy azt, hogy nem engedi iskolába a gyermeket. Miért nem engedi el? Mert szerinte a gyermeke amúgy okos, így felesleges az iskola. Ez napi szintű probléma. A Covid járvány alatt az új lógási ok, féltém a gyereket a Covidtól, de persze azért beoltani nem oltatja be. Szinte napi est, hogy a szülő jelzi, hogy gyermeke nagyon beteg, azért nem megy iskolába. Viszont, gyakran a nagybeteg gyermek, épp az iskola előtt randalírozik, vagy látjuk társaival szórakozni a játszótéren, vagy a környező utcákban. Semmi baja, csak épp iskolába nem akar jönni. A szülők partnerei gyermekeiknek abban, hogy azoknak ne keljen iskolába menni.

Mindaddig nem fog megszűnni a szülő partnersége a gyermek iskolai lógása terén, ameddig a szülő nem érzi, hogy jogszabálysértést követ el. Ugyan, a szülő büntethető 2-4 évig terjedő elzárással, ha gyermekét nem járattja iskolába, de a bíróságok általában a kérdést megoldják pénzbírsággal, vagy felfüggesztett büntetéssel. Ilyen felfüggesztett kapó szülő, a vizsgált iskolában is van. Gyermeke továbbra is rengeteget hiányzik. Így pedig a jogszabálynak, nincsen kellő visszatartó ereje. A fenti szülő gyermeke már az első félévben hiányzott 181 órát igazoltan és 55 órát még nem igazolt. Ez megint már 236 óra hiányzás. A legtöbb igazolás orvosi igazolás, de sajnos tudjuk miképp születnek ezek. Sajnos, piaca van az igazolásoknak, ami mögött, gyakran kényszerhatás áll.

A” tudásszomj” egyik látványos eleme volt a magántanulói státusz. Ezt az „oktatási formát” az iskolák kezdeményezhették, a szülőkkel együttműködve. Egyben ez volt a legális kiskapu arra, hogy a beilleszkedni nem tudó, illetve aránytalanul sokat hiányzó tanulókat, úgy tudják az iskola kapuin kívül, hogy azok jogilag bent maradtak az iskolában és az oktatási rendszerben. A magántanulóság egyik fő okát Novák Imre így fogalmazta meg: „...sok gyerek számára válik nehéz feladattá, hiszen nálunk még mindig elsődlegesen a fegyelemre alapoz az oktatás és a nevelés”⁶⁶¹ (Novák I. 2009) ”A megismerő kompetenciákat előtérbe helyező módszerek konfliktusok forrásai lehetnek, sőt még az iskolai erőszak forrásává is válhatnak, ha csak azt nézi az iskola, mit nem tud a diák.” (Novák I. 2009) Tehát, a gond a fegyelem és az elsajátítandó tananyag. A magántanuló felmentést kap az iskolában való napi megjelenés alól.” A többség - a szülői kérésre, tanári javaslatra, támogatással, igazgatói engedéllyel - lesz magánzó.” (Novák I. 2009) A magántanuló a vizsgáira leginkább otthon, maga készül fel. „Van tehát a közoktatásban egy csoport, amelyik mentesül az iskolai, közösségi regula alól, és csak vizsgázik (ha vizsgázik!) a tanév végén. Ők így jutnak iskolai tudáshoz, papírhoz.” (Novák I. 2009) Ez a forma, erősíti, fenntartja az esélyegyenlőtlenséget. Viszont nem volt más kiút, leginkább a tanulni akaró diákok védelmére. A roma szülők pedig örültek a magántanulóságnak, hiszen a gyermeknek nem kellett iskolába mennie, és szinte minimális tudással is gyakorta átengedték, no meg persze a családi pótlék is járt, amitől elestek volna a sok hiányzás miatt. Így, ez egy hallgatólagosan elfogadott, „jó” megoldás volt. Babusik Ferenc tanulmányában kimutatta, hogy a roma diákok 2,33%-a volt magántanuló 2001-ben. A magántanulók között, a roma háttérű diákok, háromszor annyian voltak, mint a nem roma diákok. Kimutatta, hogy „amennyiben az iskolában tanuló romák aránya meghaladja a 15 százalékot, a magántanulók között

---

⁶⁶¹ Novák Imre: Magántanulók; Élet és Irodalom, 2009-07-17 / 29. szám 16.

a romák aránya - függetlenül az iskola méretétől - eléri illetve meghaladja a 70 százalékot” az adott oktatási intézményben. Minél több egy adott intézményben a romák aránya, annál több a magántanulók száma is. „A 25 százalék feletti roma tanulóarányú iskolákban ez a szám eléri a 80 százalékot.”⁶⁶²(Babusik F. 2001) A magántanulóság legfőbb előnye volt, hogy lényegében minden iskolai tanulás nélkül, el lehetett jutni 5-7 osztályig, néha pedig még a 8 osztályt is el lehetett papíron így végezni, noha a valós tudás még a 3.-os, 4.-es szintet sem érte el, sok tantárgy esetében. A roma családoknak viszont jó volt ez a megoldás, mert őket valójában nem érdekelte az a tudás, amit a közoktatás nyújt. A magántanulók világát és valós tudását tapasztalathból ismerem. Ennek a rossz gyakorlatnak –magántanulók- vetett véget 2019-ben az oktatási kormányzat. Ekkor mintegy 8000 magántanuló volt az országban. (Csókás A. 2019/2) Viszont így megnőtt az iskolák terhelése a problémás diákok terén. Új kiút nem igazán nyílt, mert a magántanulóságot, a helyette bevezetett egyéni tanrend nem váltotta ki, amit viszont az iskolák helyett már, az Oktatási Hivatal bírál el. Az új rendszer célja, hogy csak ténylegesen indokolt esetben - például betegség, tartós külföldi tartózkodás, sport, művészeti tevékenység-, lehessen úgy végezni az iskolát, hogy a tanulónak nem kell bejárnia. A Nemzeti Pedagóguskar az új rendszerben, szerette volna elérni, hogy a döntési jog maradjon az intézményvezetőknél, mondván, ők ismerik a helyi viszonyokat. Végül, a döntési jog az Oktatási Hivatalhoz került, az intézményvezetőnek csak javaslattevési joga maradt. (Csókás A. 2019/1) Viszont, az új helyzetben, a problémás diákok tömegével jelentek meg az iskolákban, ami ismét felélesztette a szegregációs folyamatokat. Leginkább a szülői szegregáció nyilvánul meg, a szabad iskolaválasztás lehetősége által. Ugyan akkor, a magántanulói státusz átalakításával, joggal merül fel a kérdés, hogy mit tesz az állam, a tanulni, szocializálódni és beilleszkedni kívánó tanulók védelmében. Mert kimondva, kimondatlanul, de a magántanulói státusz, jórészt az ő védelmüket szolgálta azáltal, hogy az iskolai rendbe beilleszkedni nem akarókat, távol tartotta az iskolától. Itt most teljesen mindegy, hogy azért került távollátásra valaki, mert rossz magaviseletű volt, vagy azért, mert tanulmányaiban annyira lemaradt, hogy jelenléte már gátolta a többiek fejlődését. A kérdéskörben valós vizsgálati alap lehet a KRÉTA rendszer leckehiány, felszerelési hiány rovata. Feltéve, hogy a pedagógusok már nem fáradtak bele a folyamatos beírásokba. Egy másik vizsgálható pont, a szülői érdeklődés a diákok tanulmányi előmenetele iránt. Itt nézzük a lemorzsolódási arányt. 2017/2018 év vége: 20 fő (130 főből, 15,3%), 2018/2019 év vége 38 fő (130 főből, 29,2%), 2019/2020 év vége 28 fő (120 főből, 23,3%). A 2021/22-es tanév első felében, a 63 diákból 25% bukott meg valamiből. Ennek ellenére, a szülői értekezleten alig jelenik meg szülő. Szinte teljes az érdektelenség. Az érdektelenség jól mérhető abból is, hogy hányan jelentkeznek be a KRÉTA rendszerbe. Fejes J. B. szerint motiváló erő a jó osztályzat. Sajnos semmi következménye nincsen, ha egy gyerek rossz osztályzatot visz haza. Ugyanez a helyzet a fegyelmi jellegű beírások esetében is. Olyan, mint ha az iskola a roma közösség világában, egy légtüres tér volna. Ebből adódóan, szinte természetes, hogy nincs olyan év, hogy valaki ne hagyná ott az iskolát úgy, hogy csak 4, 5, 6 vagy 7 osztályt fejezett be. Nincsen jelentősége se ennek, se a bukásoknak. Igen gyakori, hogy a 12-14 éves lányokat „férjhez adják”. Erről van hogy csak közvetve értesülünk, de van, hogy ezt a szülő írásban jelenti be. Természetesen, a férjhez adott lány, ki is marad a közoktatásból, mert ettől kezdve az ő feladata a férje és annak családjának az ellátása. De sok fiú sem fejezi be a 8 általánost. Ők 8 általános nélkül is tudnak pénzt keresni, pl. mint üzletelők, vagy épp „fodrászok” a roma közösség berkein belül.

Az egyik tanév végén, egy jobb tanulónak jeleztem, hogy tegye el a füzetét, mert azt a következő tanévben tudná folytatni. A válasza megdöbbentő volt. „Iskolaév végén a füzet és könyv helye a szemétkosárban van, mert arra semmi szükség.” Ez a fiú nyíltan meg is mondta, hogy

---

⁶⁶² Babusik Ferenc: Kutatás a roma gyerekeket képző általános iskolák körében - II.: Esély, 2001/1 szám 12. évfolyam Méltóságot mindenkinek: 28-29.

az iskolában alig tanítunk valamit nekik, amire szükségük lenne az életben. Az iskola a számukra csak börtön. Persze tisztelet a nagyon csekély kisebbségnek. Mert azért ilyen is van 2-3%-ban. A diákok nagy részének nincsen felszerelése, leckét nem írják, még akkor sem, ha a szülő reklamálja, hogy miért nincsen házi feladat. Van olyan diáklány, aki a teljes felszerelését a melltartójában hordja, ott van a toll, és egy papírlap, no meg a mobiltelefon. A diákok tényleges „felszerelése” a kakaócsiga, csipsz, energiital, mobiltelefon. Nagyon gyakoriak a tanórákról való késések is. A lányok gyakran büszkék a szépen vezetett füzetükre, bár év végén az is a kukában landol. Viszont a fiúknak általában nincsen füzet. Ők lapra írnak, ha írnak, mutatva, hogy ők dolgoznak, aztán, óra után a lap megy a kukába. Ennyi értéke van az oktatott tananyagoknak. Egy meleg májusi napon felhívtuk a szülőt, hogy miért nincsen iskolában a gyereke. Felháborodva válaszolta, ebben a melegben mi a strandon vagyunk. Ennyit ér az iskola. Egy újabb mérési pont lehet azok száma, akik sikeresen fejezik be a középiskolát. Az általam vizsgált általános iskolából kikerülők közül a középiskolát sikeresen elvégzők aránya, nem éri el a 10%-ot. A tényleges arány 3-6% között mozog! Ezt az arányt, a középiskolák visszajelzéseiből, illetve közvetett úton ismerhetjük meg, pl. személyes beszélgetések útján. Több 8-os diák, eleve kijelenti, hogy nem akar továbbtanulni, noha még nincsen 16 éves. Szintén magáért beszél, hogy országos szinten a roma diplomások aránya, nem éri el az 1%-ot. Mind ezek pedig arról árulkodnak, hogy a mélyszegénységben élő romák között, a közoktatás nyújtotta értékek, oktatott tárgyak, lényegében az érdektelenségbe fulladnak. Az érdektelenség legfőbb mutatója, hogy a diákok szinte elválaszthatatlanok a mobiljaiktól. Van olyan diáklány, akitől ha elveszünk órán a mobilt, remeg, mint az elvonási tünetes drogos. Mivel a szülő sem tudja korlátozni otthon a gyermek mobilhasználatát, igen sok diák át mobilozza az éjszakát, és így kialvatlanul jön iskolában. Többen az iskolában alusszák ki magukat. Természetesen más a helyzet az iskolázottabb romák, illetve a muzsikus romák esetében, bár ez utóbbi között is egyre több az iskolázatlan, köszönhetően a média sztárgyárának. Gyöngyöspata esetében az egyik szegregációs pont az volt, hogy a roma diákok nem mehettek uszodába. (Doros J. 2020.01.20) Ez az általam vizsgált iskolában igen furcsán alakul. A legtöbb roma diáknak, nincsen fürdőruhája, ahogyan testnevelés felszerelése sincs. A roma lányok pedig az első havi vérzés után, már kulturális okok miatt nem öltöznék át se úszáshoz, se testneveléshez. A 2021/22-es tanév során 16 gyermek ment volna úszni. Mindössze csak 3 szülő jelezte, hogy támogatja, hogy a gyermekét elvigyük úszni. Ennyire fontos hát az úszásoktatás. Lehet, hogy más volna a helyzet, ha nem szegregált közegben lennének. Azt viszont látom, hogy azok a diákok sem teljesítenek, akik átkerültek nem szegregált közösségbe. Körükben folyamatos a bukás, és alig van esélyük a 8. osztály elvégzésére. Tehát, nem működik a de szegregáció! A diákok elmondása szerint, a 8. osztály elvégzésének egyetlen célja, hogy kell az általános iskola 8. osztálya, a jogosítvány legális megszerzéséhez. Számukra az általános iskolának más célja, motiváló ereje nincsen. Ugyan többen kutatják a funkcionális analfabéták számát az országban, részletes csoportelemzés nem készült eddig. Funkcionális analfabéta az, aki nagyon alacsonyan iskolázott, gyengék a kognitív (gondolkodási) képességeik, minek következtében, egy kicsit is összetettebb szöveg, már nem ért meg. Tapasztalatból tudom, hogy egy rövid fogalmazványt, például kérvényt sem tudnak megírni. Az arányuk a mai Magyarországon 15-33%, a becslések szerint. Tehát, Magyarország akár egyharmada funkcionális analfabéta. (Potyók I. 2018) Tehát, az írástudatlanság ma már nem csak a betűismeret hiányával egyenlő. Történelemszerűen jegyzem meg, hogy az analfabéták aránya Magyarországon 1914-ben, mindössze csak 14% volt felső értéken. Lesújtó a hazai cigányság munkaerőpiaci helyzete és iskolai végzettsége - írta a Magyar Nemzet 2016-ban. Magyarországon a 15 és 64 év közötti romák 80 százalékának legfeljebb általános iskolai végzettsége van, ugyanez az arány a nem romák közt 20 százalék. (Lesújtó 2016) A közoktatás egyik elvi célja, hogy a gyerekek magasabb iskolai végzettsége legyen a szülőknél. Ez sok roma család esetében papíron lehetséges, de valódi tudás nélkül. A papíron való „iskolázottságot”

segítik elő a szülői szegregáció útján létrejövő közoktatási intézmények, hiszen kell a diák az iskolába, az osztályokba. A legtöbb diák motiválatlan a tanulás terén. Nincsen igényük a tanulásra, és az iskolában is mindent elkövetnek, hogy ne keljen tanulniuk. Nagyon sok probléma van az órai fegyellemmel. Mivel alul szocializált közegből érkeznek legtöbben, számukra, nem létezik szabálykövető magatartás. Egy következmények nélküli világban élnek! A minap mesélte az egyik 5-es diák, hogy a családjában szinte mindenkinek csak 5-6 osztálya van. De van jogosítványuk, mert be tudják szerezni a 8 általánosról szóló bizonyítványt. Talán, ha jobban ellenőriznék az általános iskolai végbizonyítványokat, nagyobb értéke lenne a tanulásnak. Mert így úgy tűnik, hogy a bizonyítvány, tudás nélkül megvehető. Erről több más diák is márt beszélt korábban. A 8. osztályos bizonyítvány fekete piaci ára 350-500 ezer forint között mozog állításuk szerint.

A már megszüntetett HÍD program, illetve a dolgozók esti iskolái sem segítik elő a tényleges tudás megszerzését. Ismerek olyan felnőttek iskoláját, ahová 16 évesen kerül be a diák, és 7. és a 8. tanévet végzi el. Papíron hetente két délután jár be, de a gyakorlatban egyszer, vagy még annyiszor sem. De lesz 8. osztályos bizonyítványa. Szintén érdekes Virginia esete. Ő 7. osztályban megbukott. Nem súlyosan szellemi fogyatékos, de ennek ellenére, szülői kérésre egy szakértői bizottság annak minősítette, mondván, hogy az anyja is egykor azzá volt minősítve. Virginia átkerült egy fogyatékosokat oktató intézményben, ahol egy év alatt végezte el a 7. és a 8. osztályt, majd ez után beiskolázták egy normál diákokat oktató középiskolába. Szakmailag igen csak megkérdőjelezhető ez az eset is.

Itt kell megemlítenem a „roma receptet” oktatás terén. A gyermek rendszeresen felszerelés nélkül jár iskolába, leckét nem csinál, az órán nem dolgozik, illetve óra alatt is hozzá van nőve a mobiljához. A mobilját természetesen nem adja le a tanárnak, még kérésre sem, viszont kéretlenül is zavarja a tanórákat. Ilyen aktivitás mellett, általában 5-7 tárgyból buknak. Ekkor jön a jól bevált recept. Anyuka elviszi gyermekét a szakértői bizottsághoz, és ott eléri, hogy gyermekét nyilvánítsák enyhén szellemi fogyatékosnak, és mondjuk kapjon egy F70-es kódot. A „szakértők” ezt általában meg is adják a szülő kérésére, mivel ő gyermekét fogyatékosnak látja. Sok ilyen indoklású szakértői papírt láttam. Pedig a diáknak semmi fogyatékosága nincsen, egyszerűen csak lusta tanulni. És ilyenkor megy a „Benedekbe” az Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménybe, ahol a diák fele, negyede tananyag mellett végzi el az adott osztályokat.

A roma családok esetében, az anya dönt leginkább a gyermek iskoláztatásáról. Ezért is káros, mikor a roma lányok 14-16 évesen abbahagyják az iskolát, mert férjhez mennek. Többen pedig korábban azért maradnak ki az oktatásból, mert otthon kell segíteniük. Hogy mennyire fontos az anyák oktatáshoz való hozzáállása, legyen itt pár példa. H. Eszter édesanyja, mikor Esztert megszületett, pár hónapra rá, özvegyé lett. Ekkor három fia és egy lánya volt. Az édesanya szeretett volna tanulni, de idő előtt férjhez adták 14/15 évesen, így csak 7 általánosa volt. De benne volt a tanulás utáni vágy, így nagyon sokat olvasott. Mint özvegyasszony, a saját útját járta. Elhatározta, hogy ha ő nem is tanulhatott, bizony az ő gyerekei tanulni fognak. A három fiú mind elvégezte sikeresen a középiskolát, míg lánya most fog érettségizni 2022-ben. Egy friss példa pedig rámutat arra, hogy mennyire szükséges is a tudás, ha az anya sem volt arra korábban motivált. Ez a példa egyben felvezeti a negyedik fejezetet. Az iskolában van egy hetedikes, nagyon tehetséges diáklány. Könyveket olvas, megtanult németül, rajzait és vászonképeit kerületi és országos versenyeken indítjuk, ahonnét rendre hoz el díjakat. Értelmesen fogalmaz írásban és szóban, és a tanulmányi eredménye egy erős iskolában is 3-as, 4-es lenne. Bevezetjük egy tanulmányi ösztöndíjra, amelynek feltétele, hogy egy tanodával kössön szerződést, ahová tehetséggondozás végett, havonta párszor el kell mennie. A kislány boldogan vállalta a feltételeket, mert abban kitörési lehetőséget lát. Az ösztöndíj elnyerésében a 8. osztályt

végzett édesapja támogatta is. Viszont, a 6 osztályt végzett édesanya megvétózta az egészet, mondván, hogy „ne járjon két iskolába, minek annyit tanulni”. Ez az ösztöndíj, egy kitörési lehetőség lett volna a diáklány számára, de ezt az iskolázatlan anya megvétózta. Végül még is jóra fordult a dolog, mert az apa 8 osztályt végzett nővére, akinek mindegyik gyermeke középiskolát végzett, ráparancsolt a családra, és így végül megkaphatta a diáklány az ösztöndíjat.

Mielőtt rátérnék a kérdőíves vizsgálatra, meg kell jegyezni, hogy a roma diákok furcsa mód jogkövetőek. Ők ismerik a jogukat, de a kötelességeiket nem. Így 12 éves kortól már szexelnek (beleegyezéses szex), illetve 14 évesen házasodnak roma mód. (A 14. életév, min roma lány életében fordulópont az egész világon.) Nálunk 16 évesen befejezik az iskolát, mondván, csak eddig kötelezi őket tanulásra a törvény, majd 18 évesen már akár a család ellenében is fellépnek, mondván, már felnőtt vagyok, azt csinálom amit akarok. Tehát, ők joggal mondják, a 16. életév után, nekik már nem kell iskolába járniuk, függetlenül attól, hogy hány osztályt is végeztek el. Nem az iskolázottság, hanem az életkor számít. Sokan mondják, 16 évesen szabadulok az iskolából. A 2018/19-ben felsőben indult osztályomból 3 lány és 4 fiú fejezte be úgy 16 évesen az iskolát, hogy 5-7 osztályuk van csak. És tudom róluk, hogy ők a felkínált felnőttképzésben sem tanulnak tovább, tehát nem céljuk még a 8 általános megszerzése sem. Viszont van egy olyan diákom is, aki úgy végzi normál általános iskolában a 8. osztályt, hogy annak megkezdésekor már betöltötte a 16. életévét.

4. Hipotézis és mérés

4.1 A hipotézisek háttere

Ebben a fejezetben, kérdőív segítségével próbálom felmérni a társadalom véleményét avval kapcsolatban, hogy a szülők iskolázottsága, anyagi háttere, illetve anyanyelve, kapcsolatban állhat-e a gyermekek tanulmányi eredményeivel. A kérdőív nyitott kapukat döntet, mivel ezt az összefüggést már többször felvetették. Erre legyen itt egy idézet: „Az alacsony státusú társadalmi csoportok (szegény, iskolázatlan, állástalan szülők) gyermekeinek iskolai szegregációja a gyerekek iskolai teljesítménye szempontjából nem közvetlenül, a család szociális hátrányai miatt érinti hátrányosan e gyermekeket, hanem a családi háttér és a gyermek várható tanulmányi sikeressége közti szoros korreláció következtében. A család hátrányos társadalmi helyzete és a gyermek tanulási problémáinak várható gyakorisága közötti szoros összefüggés világszerte megfigyelhető jelenség.”⁶⁶³ (Kertesi G. – Kézdi G. 2009) A szülők iskolázottsági szintje mellett, fontos információ, hogy milyen a házaspárok iskolai végzettség szerinti összetétele. Meglátásom szerint, a gyermek iskolai teljesítménye és a szülők iskolázottsági tőkéje között, szoros összefüggés van. A kutatások szerint, általában, a házaspárok törekednek arra, hogy hasonló végzettségűek legyenek. A homogén végzettségű házasságok terén, nagyon magas a 8. általánost, illetve az általánost be sem fejező családok aránya. Megfigyelték, hogy az általános iskolai végzettséggel nem rendelkező szülők gyermekeinek közel egy-egy harmada általános iskolát, illetve szakiskolát végez, míg 10,5% nem fejezi be az általános iskolát. Az általános iskolai végzettségű szülők gyermekeinek a fele szakiskolát végez, míg másik felük középiskolát. A középiskolát végzett szülők gyermekeinek iskolázottsága, határozottan javul. A legalacsonyabb iskolai végzettsége, azok gyermekeinek van, ahol egyik szülő sem fejezte be az általános iskolát. Az általam vizsgált iskolában, a diákok minimum fele él olyan családban, ahol valamelyik szülő nem végezte el a nyolc általánost. Tehát a szülők iskolai végzettsége, nagyban befolyásolja a gyermekek tanulási esélyhányadosát. Az elemzések is arra mutatnak

⁶⁶³ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK BWP – 2009/6, Budapesti Corvinus Egyetem – Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete, Budapest 2009, 3-59

rá, hogy az iskolai oktatás nem tudja kompenzálni a gyerekeknél a szülők alacsonyabb iskolai végzettségének hátrányait. Ha egyik szülő sem végezte el a 8 általánost, akkor szignifikánsan megnő annak az esélye, hogy gyermekeik sem végzik el a 8 általánost. „Azokban az esetekben, amikor a házaspár egyikike nem rendelkezik befejezett általános iskolai végzettséggel, akkor magasabb a gyermekek iskolai végzettsége — az elvégzett osztályok átlagos száma —, amikor az anya a magasabb iskolai végzettségű.”⁶⁶⁴ (Szukicsné Serfőző K. 1994) Szegregált környezetben, tapasztalatom szerint, nagyon fontos az anyanyelv kérdése. A roma nyelv érzelmekben és érzelmi kifejezésekben gazdag nyelv. Viszont rendkívül hiányos az elméleti, tudományos, technikai fogalmak területén. A kutatók szerint, hatalmas munka kellene ahhoz, hogy a roma nyelv — amelyek közül a magyarországi roma nyelv a leggazdagabb -, elinduljon a kultúra útján, és például megteremtse a roma nyelvű irodalmat és tudományos nyelvet. A romák igen gyakran nyelvi panelekben beszélnek. Nyelvük, csak akkor tudna felzárkózni az európai nyelvek mellé, ha arra a roma közösségnek lenne igénye, nem pedig azoknak, akik helyettük gondolkodnak. De erre nincsen igényük, mert ősi nyelvük adja sajátos identitásuk. (Barthelemy, A. 1992) Az iskolában, találkoztam több olyan roma elsős diákkal, aki a magyar abc hangjait még nem tudta készségi szinten képezni, noha elvben járt korábban óvodába. Ők eleve hatalmas hátrányban kezdték meg, nyelvi okok miatt az általános iskolát. A szegedi egyetemen a bukások felől közelítették meg a szülői háttér kérdését. Kimutatták, hogy a hátrányos társadalmi közegből érkező gyermekek eleve hátrányból indulnak, a jobb körülmények közül érkezőkhöz képest. A kulturáltabb körülmények közül érkezők, eredményesebben teljesítik az iskolai követelményeket, így, esélyük van a továbbtanulásra. A hátrányos környezeti hatások, leginkább az általános iskolában mutathatók ki. Hátrányos helyzetűnek számít a vizsgálatban az, akinek a szükséglet-kielégítési lehetőségei, illetve életkörülményei, és lehetséges életmódja a társadalom többségénél lényegesen rosszabb. A szülők foglalkozása nagyon jelentős a bukások vizsgálata során. A munkakörülmények pedig nagyban függenek az iskolázottságtól. A tanuló oktatása, akkor lesz eredményes, ha a szülők ügyelnek a „hézagmentes tudás” megszerzésére. Tehát, az oktatás, az iskola és a szülők közös feladata. Nagy visszahúzó erő, ha a szülői háttér szellemi-erkölcsi igénytelenség jellemzi. Fontos tényező a negatív tanulási eredmények esetében, ha a család egzisztenciálisan labilis, ha a szülők tudatlanok, brutálisak, alkoholisták, kábítószeresek és a pedagógiai eljárások terén kulturálatlanok. Otthoni háttérsegítség nélkül, a gyermeket hamar érheti kudarcézés az iskolában, pláne, ha otthon nem követelik meg a tanulást. Ilyenkor a gyermeknél fellépnek a védekezési reflexek, feladja az iskolai célokat, menekül a tanulási helyzetből és érdeklődése elterelődik az iskoláról. (Orosz B. {S.I.}) Ezt teljesen tapasztalom az általam vizsgált intézményben. A lemorzsolódás már megindul az 5. évfolyamon. A 6. osztályban (9 fő) már nincsen motivált diák, a 7. osztályban (10 fő), mindössze 3 diák motivált a tanulásra. A húsz fős 8. osztályból talán 10 diák motivált még az általános iskolában, de, a tapasztalatok alapján, még ezek fele sem fogja sikeresen befejezni a középiskolát. Tehát, nagyon hamar kialakult náluk a tanulmányi kudarc érzete. Ez pedig gátolja az értelmi, érzelmi és jellembeli fejlődésüket. Ezt, saját tapasztalataim alapján, csak megerősíteni tudom. Tehát, a gyermek, tanuláshoz való viszonyát, a család döntő módon befolyásolja! A gyermek sikeres tanulásához, fontos az otthoni pozitív és szilárd értékrendszer, a stabil követelmények és az alapvető kommunikációs készségek. Ez utóbbi például nagyon szegényesen jelenik meg sok roma családnál, mivel úgy a roma, mint a magyar nyelvet, nagyon leegyszerűsítve használják. A bukások terén is kimutatható volt, hogy minél iskolázottabbak a szülők, annál jobban tudnak tanulni a gyer-

---

⁶⁶⁴ Szukicsné Serfőző Klára: A szülők és gyermekeik iskolázottsága; Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentése 51. ISSN 0236-736-X, 1994, 7-37

mekeik, mert otthonról ehhez megkapják a megfelelő segítséget. Így, a segéd munkás, tehát feltehetően iskolázatlanabb szülők gyermekeinek közel egyharmada bukik meg alsó tagozatban, míg ez az arány az 5. osztályban már több mint a tanulók fele. Az alsóban, a tanulmányi követelményeknek meg nem felelő tanulók 56%-a roma származású, míg az 5. osztályban ez az arány már 67% a vizsgálat szerint. (Orosz B. {S.I.}) A fenti összefüggéseket munkám során én is tapasztaltam, ezért is tartottam fontosnak, hogy kérdést én is megvizsgáljam.

A fentiekből kiindulva, a következő hipotézisekerek keresem a választ.

1/ *Az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermeke, rosszabbul fog teljesíteni, mint az iskolázottabb szülők gyermeke (iránymutató hipotézis).* 2/ *A származás negatívan befolyásolja az iskolai előmenetelt. (iránymutató hipotézis).* 3/ *Összefüggés van a családi háttér és az iskolai eredmények és viselkedés között (irány nélküli hipotézis).* 4/ *Szülői iskolázottság és gyermekek tanulmányi eredménye közötti összefüggések kérdőíves vizsgálata.*

A fent megfogalmazott hipotézisek kérdőíves kutatásához, három kérdéscsoportot állítottam fel, és az ezekre adható választ 1-5-ig lehet értékelni. Az 1 a nem értek vele egyet, míg az 5 a maximálisan egyet értek az állítással. Nincsen olyan válaszadási lehetőség, hogy nem tudom. A módszer deduktív vizsgálat, mert előzetes szempontsört használok, de egyben kvalitatív eljárás, mert egy dolgot, nagy fogalmat jár körül. A kérdőívet négy csoport töltötte ki: első csoportba 15, jórészt roma származású diák tartozik. Az előbbieket egy kiemelt része alkotja a második csoportot. A harmadik csoportot az őket tanító 7 pedagógus alkotja, míg a negyedik csoportba 7 teljesen véletlenszerűen felkért személy válaszai találhatóak. Ők egyáltalán nem mozognak roma környezetben. A felméréshez azért használtam kérdőívet, mert a megcélzott roma diákok esetében, ez tűnt a legcélravezetőbbnek. Azért választottam roma diákokat, és az őket tanító tanárokat, mert ők közvetlenül érintettek a kérdésben. A kontrolcsoportba viszont teljesen véletlenül kerültek be személyek. A feltett kérdések, kérdéscsoportok pedig saját megfigyeléseimen alapulnak. Megfigyeléseimet, tapasztalataimat szerettem volna a felméréssel ellenőrizni. Ezért is érdekelt különösen a diákok és a tanárok véleménye.

4.2 A felmérés és annak kiértékelése

Az alábbi kérdőívet kellett kitölteniük az önkénteseknek:

H1/ *Alacsony iskolázottságú szülők gyereke rosszabbul fog teljesíteni, mint az iskolázott szülő gyereke. (iránymutató hipotézis)*

Kérdés	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás
	1	2	3	4	5
Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog írni, mint az iskolázotté.	5 1 1 0	1 0 0 0	1 0 3	2 2 0 4	6 4 3 3
Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog olvasni, mint az iskolázotté.	6 1 1 1	1 1 0 2	1 0 3 3	2 0 0 0	6 5 3 2

Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekeinek rosszabb a logikai képessége, mint az iskolázott szülőké.	5 1 1 1	1 0 2 2	2 2 1 3	3 0 0 0	4 4 3 2
Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog számolni, mint az iskolázott szülőké.	6 1 1 0	2 2 1 1	2 0 2 4	2 1 0 0	3 3 3 2
Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekeinek rosszabb lesz a szövegértési képessége, mint az iskolázottaké.	8 4 1 0	2 0 2 1	2 1 0 1	2 2 1 1	1 0 3 4
Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekeinek, kevesebb lesz a szókincse, mint az iskolázottakénak.	4 0 1 0	2 2 1 1	3 1 1 1	2 0 0 2	4 4 3 3

H2/ A származás negatívan befolyásolja az iskolai előmenetelt. (iránymutató hipotézis)

Kérdés	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás
	1	2	3	4	5
A roma nyelvet anyanyelvként beszélő diák lemarad a tanulásban a magyar anyanyelvűekhez képest.	9 5 1 0	1 0 1 2	2 0 1 1	3 2 1 0	0 0 3 4
A roma háttérű gyerekeknek jobb a memóriája a	4 1 1 1	5 3 1 5	3 0 3 0	0 0 0 1	3 3 2 0

nem romákhoz képest.					
Származás miatt, tanulmányi előmenetel miatt, fontos e, hogy a tanuló lány, vagy fiú?	7 3 1 3	1 0 2 1	2 1 0 1	2 1 2 2	3 2 2 0
A származás jelenthet e előítéletet másokban?	5 1 0 0	2 1 0 1	0 0 0 0	2 1 3 1	6 4 4 5

H3/ Összefüggés van a családi háttér és az iskolai eredmények és viselkedés között. (irány nélküli hipotézis)

Kérdés	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás	Pontozás
	1	2	3	4	5
Az alacsonyabb iskolázottságúak rosszabb lakáskörülmények között élnek, mint az iskolázottak.	10 4 1 0	2 1 1 0	0 0 1 1	1 0 2 5	2 2 2 1
A lakásviszonyok befolyásolják a tanulmányi eredményt.	5 3 1 0	0 0 1 0	4 0 1 0	2 0 2 1	4 3 2 6
A tanulmányok terén fontos e család otthoni szabálykövető magatartása?	4 0 0 0	2 1 0 0	5 3 3 1	1 1 0 0	3 2 4 6
A tanulmányokat befolyásolja a csonka vagy ép családi háttér.	9 4 0 0	0 0 1 0	2 1 2 4	3 2 1 1	1 0 2 2
A mentális viselkedést befolyásolja a csonka vagy ép családi háttér.	5 1 0 0	2 2 2 0	2 2 1 0	3 1 0 1	3 1 4 6

A kérdőívbe beírtam a kapott eredményeket.

Első csoport a diákok összessége, második csoport a nevüket felvállaló diákok, harmadik csoport a tanárok, negyedik csoport a külső kontrol csoport.

Ugyan a kérdőív névtelennek és önkéntes alapúnak indult, a diákok ennek ellenére sok esetben nevesítették válaszukat. Akik vállalták a nevüket, alkotják a 7 fős második csoportot. Tehát, ők az első csoporton belüli részecsoport.

A kiértékelésnél a nemnek az 1-2 oszlopot összesítve veszem, míg az egyetértek esetében a 4-5 oszlopot számítom egybe. A 3. oszlopot, mint középértéket kiveszem, kivéve, ha az dominál.

H/1 kiértékelése

1/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog írni, mint az iskolázotté.* Az összes diáknál 8:6 arányban rosszabbul fog teljesíteni, a nevüket felvállalóknál 6:1 arányban rosszabbul fog teljesíteni, a tanároknál 3:1 arányban rosszabbul fog teljesíteni, míg a kontrolcsoportnál 7:0 arányban rosszabbul fog teljesíteni. Tehát, az alacsony iskolázottságú szülők gyermeke a válaszok alapján, rosszabbul fog teljesíteni, mint az iskolázotté.

2/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog olvasni, mint az iskolázotté.* Az összes diáknál 8:7 arányban rosszabbul fog olvasni, a nevüket felvállalóknál 5:2 arányban rosszabbul fog olvasni, a tanároknál 3:1 arányban rosszabbul fog olvasni, a kontrol csoportnál 3:1 arányban rosszabbul fog olvasni.

Megjegyzendő, hogy az utolsó két csoportnál az azonos esély is 3 pontot kapott.

Kimondható, hogy az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog olvasni, mint az iskolázotté.

3/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekének rosszabb a logikai képessége, mint az iskolázott szülőké.* Az összes diák esetében 7:6 arányban rosszabb a logikai képesség, a nevüket felvállalók esetében 4:1 arányban rosszabb a logikai képesség, a tanároknál 3:3 az arány, tehát eldöntetlen, míg a kontrol csoportnál 2:3 -ra nem igaz az állítás, de itt a közepes eredmény kapta a legtöbb szavazatot. Így itt csak részben mondhatjuk ki, hogy az alacsony iskolázottságú szülő gyerekének rosszabb a logikai képessége.

4/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog számolni, mint az iskolázott szülőké.* Az összes diák esetében 5:8 arányban nem igaz az állítás, a nevüket felvállalók esetében 4:3 arányban rosszabbul fog számolni, a tanárok esetében 3:2 arányban rosszabbul fog számolni, míg a kontrol csoportnál a nincs befolyással kapta a legtöbb szavazatot. Így itt is csak részben mondhatjuk ki, hogy az alacsony iskolázottságú szülő gyereke rosszabbul fog számolni, mint az iskolázott szülőké.

5/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekének rosszabb lesz a szövegértési képessége, mint az iskolázottaké.* Az összes diák esetében 3:10 arányban ez az állítás hamis, a nevüket felvállalók esetében 2:4 arányban ez az állítás hamis, a tanárok esetében 4:3-ra az állítás igaz, míg a kontrol csoport esetében 5:1 arányban az állítás igaz. Tehát kimondható, hogy a felnőttek szerint az állítás igaz, míg a diákok szerint az állítás hamis.

6/ *Az alacsony iskolázottságú szülő gyerekének, kevesebb lesz a szókincse, mint az iskolázottakénak.* Az összes diák esetében 6:6 arányban döntetlen az eredmény, a nevüket felvállalók esetében 4:0 igaz az állítás, a tanárok szerint 3:2 arányban igaz az állítás, míg a kontrol csoport esetében 5:1 arányban igaz az állítás. Tehát kimondható, hogy az alacsony iskolázottságú szülő gyerekének, kevesebb lesz a szókincse, mint az iskolázottakénak. A felmérés ezen része szerintem bizonyította az előzetes feltevések igaz voltát.

H/2 kiértékelése

1/ *A roma nyelvet anyanyelvként beszélő diák lemarad a tanulásban a magyar anyanyelvűekhez képest.* Az összes diák esetében 0:10 arányban hamis, a nevüket felvállalók esetében

2:5 arányban hamis, a tanárok esetében 4:2 arányban igaz, a kontrol csoport esetében 4:2 arányban igaz. Tehát a gyerekek szerint az állítás hamis, míg a felnőttek szerint az állítás igaz. Én az állítást igaznak fogadom el.

2/ *A roma háttérű gyerekeknek jobb a memóriája a nem romákhoz képest.* Az összes diák szerint 3:9 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint 3:4 arányban hamis, a tanárok szerint eldöntetlen, míg a kontrol csoport szerint 1:6 arányban hamis. Tehát ez az állítás hamis.

3/ *Származás miatt, tanulmányi előmenetel miatt, fontos e, hogy a tanuló lány, vagy fiú?* Az összes diák szerint 5:8 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint eldöntetlen, a tanárok szerint 4:3 arányban igaz az állítás, míg a kontrol csoport szerint 2:4 arányban hamis. Tehát ez az állítás inkább hamis.

4/ *A származás jelenthethet e előítéletet másokban?* Az összes diák szerint 8:7 arányban igaz, a nevüket felvállalók szerint 5:2 arányban igaz, a tanárok szerint 7:0 arányban igaz, míg a kontrol csoport szerint 6:1 arányban igaz. Tehát, ez az állítás igaz. Ez a kérdéscsoport a válaszok alapján, csak részben teljesítette az előzetes feltevéseket.

H/3 kiértékelése

1/ *Az alacsonyabb iskolázottságúak rosszabb lakáskörülmények között élnek, mint az iskolázottak.* Az összes diák szerint 3:12 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint 2:5 arányban hamis, a tanárok szerint 4:2 arányban igaz és kontrol csoport szerint 6:0 arányban igaz. Tehát a gyerekek szerint az állítás hamis, míg a felnőttek szerint igaz.

2/ *Alakásviszonyok befolyásolják a tanulmányi eredményt.* Az összes diák szerint 6:5 arányban igaz, a nevüket felvállalók esetében eldöntetlen, a tanárok szerint 4:2 arányban igaz, míg a kontrol csoport szerint 7:0 arányban igaz. Tehát ez az állítás igaz!

3/ *A tanulmányok terén fontos e család otthoni szabálykövető magatartása?* Az összes diák szerint 4:6 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint 3:1 arányban igaz, vagy döntetlen, a tanárok szerint 4:0 arányban igaz, míg a kontrol csoport szerint 6:0 arányban igaz. Tehát a diákok szerint az állítás hamis, míg a felnőttek szerint az állítás igaz.

4/ *A tanulmányok terén fontos e család otthoni szabálykövető magatartása?* Az összes diák szerint 4:9 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint 2:4 arányban hamis, a tanárok szerint 3:1 arányban igaz, míg a kontrol csoport szerint eldöntetlen. Tehát ez az állítás inkább hamis.

5/ *A mentális viselkedést befolyásolja a csonka vagy ép családi háttér.* Az összes diák szerint 6:7 arányban hamis, a nevüket felvállalók szerint 2:3 arányban hamis, a tanárok szerint 4:2 arányban igaz, míg a kontrol csoport szerint 7:0 arányban igaz. Tehát a diákok szerint az állítás hamis, míg a felnőttek szerint az állítás igaz. Tehát a diákok elvetették az állítást, míg a felnőttek szerint igazak az előzetes feltételezések.

Ugyan a mintavétel nem volt reprezentatív, de az eredmény még is elfogadható, mivel a legtöbb válaszadó, az adott kérdésben valami módon érintett volt. Itt külön fontosnak tartom a nevüket felvállalók véleményét. A felmérés szerintem igazolta az előzetes feltételezéseket, noha több esetben a diákok más véleményen voltak, mint a felnőttek. Ennek oka, hogy a roma környezetben élő roma diákok, nem látják azokat a hátrányokat, mint amiket látnak azok a nem roma felnőttek, akik szintén kitöltötték a kérdőívet. Sajnos, szülői érdektelenség miatt, a roma diákok roma szüleit a kérdéskörökben nem tudtam vizsgálni a kérdőívvel.

4.3 Te milyennek látod magad és a jövődet?

Ez az önismereti kérdéssor arra próbál meg választ adni, hogy egy szegregált környezetben élő diák, miképpen látja önmagát. Hogyan képzelik a jövőjüket.

Ezt az önismereti tesztet a diákok, 2021 decemberétől 2022 januárjában töltötték ki. A résztvevők a 3-8. osztály tanulói. A válaszadás teljesen önkéntes és anonim. Összesen 51 diák töltötte ki. A 3-7 osztályosok közül évfolyamonként 7-7 fő, míg a 8. osztályból 16 fő töltötte ki

a tesztet. Több válasz esetén a legtöbb szavazatot kapó válaszokat – válaszbokrokat vettem figyelembe.

Az összes válasz kiértékelése:

Mi jut eszedbe arról, hogy iskola?	Tanulás 27, barátok 13, játszás 3, börtön 3, szerelem 2, tanárok 2, gyűlölet 1
Mit sportolsz szívesen szabadidőben?	foci 19, telefonálás 8, futás 6, bokszolás 5, csavargás 5, kerékpározás 4, sétálás 4
Írj magadról öt jó tulajdonságot!	kedves 16, okos 11, segítőkész 7, szép 7, vicces 6, megértő 4
Írj magadról öt rossz tulajdonságot!	verekedés 7, rossz 5, lusta 4, bunkó 4, hülye 4, sértődékeny 3, nincs 3 (21 válasz egyszer fordul elő, vagy nem írt választ.)
Kit tartasz példaképnek és miért?	anya 9, sportolók 11, pedagógus példakép 17, testvér 1, apa 1
Milyennek képzeled el magad 10 év múlva? (Mi lesz belőled, hogyan fogsz élni?)	fodrász 9, gazdag 9, gyermekem lesz 6, cukrász 3, milliomos 3, dolgozni fogok 2, szakmám lesz 2, körmös, csöves 2
Ha anyagilag független volnál, mit tennél? Több válasz is lehetett.	adakoznék – segíteném a rászorulókat-segíteném a családom válaszkör 30, kocsit vennék 9, családom lenne 10, ruhát vennék 5, házat vennék 5,
Min változtatnál az életedben?	gazdag lennék 7, semmin nem változtatnák 7, felnőtt lennék 4, többet tanultam volna 2, idősebb lennék 1, bezárnák az iskolát 1

Sok válasz sajnos nem volt értelmezhető, olvasható, máskor pedig nem a kérdésre válaszoltak. Előfordult, hogy több választ is írtak, illetve a több válasz helyett egy választ írtak. A válaszok közül még megemlíteném: bérgyilkos, lopok, ügyvéd, tovább tanulok, mindent megesezok, örökre gyerek lennék, szeretnék idősebb lenni, informatikus, telefonfüggő vagyok, strici lennék, kurváznék, elköltöznék albérletbe, kisgyermek nevelő, lakberendező. Az iskola igazságtalan, unalmas, botrány. Min változtatnál. Hogy ne legyek ötödikes. Ezt egy olyan lány írta, aki negyedszerre járja az 5. osztályt.

Sajnos, nehéz értékelni a kérdőíveket azok össze-vissza volta miatt. Feltűnő viszont, hogy az apa, csak egy esetben példakép. Feltűnő a vágy a kitörésre a szegénységből. Ugyan akkor előfordulnak a bűnözésre, munkakerülésre utaló válaszok is. Sok gyereknél a pedagógus a példakép, ami jó, de valójában nem hiszem, hogy tényleg példakép lennének nekik. Kiemelendő viszont a segítőkészségük, ami talán annak is köszönhető, hogy nagy családban, gyakran klánban élnek, ahol természetes a másik megsegítése. A telefonfüggés, telefonálás is sokszor fordult elő. De még is sokkal kevesebbszer, mint arra számítani lehetett. A jó tulajdonságoknál nagyon sokan tartják magukat okosnak. A tanulmányi eredmények mind ezt nem tükrözik. Igaz, a roma közegben, mást jelent okosnak lenni, mint a nem roma közegben. A foglalkozásoknál döntő a fodrász, cukrász, körmös. Viszont nagyon hiányolom a szakács foglalkozást, mivel nagyon sok diák megy szakács iskolába a vizsgát iskolából. Igaz, ezen „pályaválasztás” egyik oka, hogy más iskolába nem veszik fel őket.

A tíz éves távlatban, nagyon kevésnek találom azt a választ, hogy gyerekem lesz. Azért keveslem, mert a 20 év körüli roma lányok esetében, szinte mindnek van már gyermeke. Többen írták, hogy, szeretnének idősebbek lenni. Ennek oka, hogy szeretnének a szülő felügyelete alól kikerülni, mert rossz vele a viszonya. A kézírásból megnézve, viszont feltűnő, hogy ezt a választ olyan is beírta, akinek ugyan rossz a viszonya az édesanyjával, de még is ő a példaképe. Összességében a kérdésekre kapott válaszok, hüen tükrözik az adott intézmény diákjainak vágyait, lehetőségeit.

5. Ötödik fejezet

5. 1 Miért jó, ha magunk között vagyunk? Diákok véleménye az általam vizsgált szegregált iskoláról.

Máris pontosítanom kell a címet. A szülők által szegregáltá tett iskolában mi volt a jó? Azért fontos a pontosítás, mert ez esetben, az iskola nem törekedett a kirekesztésre. Célja az integráció volt, és ennek érdekében mindent meg is tett. Nem az iskolán múlt, hogy mutatói leromlottak a megjelenő, hatalmas motiválatlan tömeg hatására. Mert megfelelő szülői háttér nélkül, az iskola tehetetlen. Sok nagyszülő elmondta, hogy mikor ő volt diák, bizony kapott a tanártól egy atyait, ha rendetlen, vagy trehány volt. Nem is beszéltek vissza. Volt tekintélye a tanárnak. Na de kérem, ma a diákjogok mindent felülírnak. Ma az iskolában szinte csak joga van a diáknak, a tanár meg csak kapkodja a fejét. Sok roma nagypapa mondta el, hogy bizony a gyerek csak a verésből ért. De ma más szelek fújnak. Ma az iskola, szolgáltató hely és nem oktatási központ első sorban. És ezt a diákok is érzik. Talán ennek is köszönhető, hogy sokan jól érezték, érzik magukat az épület falai között, miközben szinte semmit sem tanulnak. Mert az iskola egyfajta védettséget ad, amire a roma diákoknak nagy szüksége van.

A legtöbb diák szeret az általam vizsgált, szülők által szegregált iskolába járni. Ennek oka, elmondásuk szerint, hogy maguk között vannak és így nincsenek egyedül. A roma emberek számára ugyan is nagyon fontos a közösségtudat. Ahogy az egyik fiú megfogalmazta: „Sokan vagyunk, félnek tőlünk, még ha gyávák is vagyunk”. További ok, amiért jól érzik magukat, hogy itt nem nézi ki őket a fehér társadalom. Az a pár fehér diák, aki ide jár, elfogadja őket, mi több, inkább azok asszimilálódnak a romákhoz. Ez persze, a tanulás terén nem örömteli folyamat. A gyerekek azért ragaszkodnak az iskolához, mert itt a tanárok elfogadják őket és érzik, hogy azok szeretettel fordulnak feléjük. Sok diák, a végzés után még évekig, be-be néz a suliba, illetve az interneten keresztül tartja a kapcsolatot volt tanáraival. Sokan jutottak el olyan helyre, ahová másképp nem jutottak volna el. Ilyenek a színházi előadások, zenei műsorok, bábszínház, biológia-fizika show, skanzen, Ópusztaszer, dunaparti séták, mini planetárium, pályaválasztási programok, csokigyárlátogatás, tűzoltóság felkeresése stb. Meg kell jegyezmem, hogy sok diák azért nem jutott el ezen iskolai programokra, mert számukra, pl. a Nemzeti Színházban bemutatott Egri Csillagok előadásra, a részvételt a szülők megtiltották. Szerintük felesleges, hogy gyermekük ilyen helyre menjen.

Nekem külön élmény volt velük a Szentendrei Skanzen felkeresése. Sok iskola diákja volt ott, de állíthatom, hogy a legfegyelmesebb és legérdeklődőbbek a roma diákok voltak. Sok más rendezvényen is példamutatóan tudtak viselkedni, még azok is, akik amúgy problémás diákok. Ennek oka, hogy értékelték azt, hogy esélyt kapnak eljutni, megismerni valamit. Például a Nemzeti Múzeumból úgy kellett kikergetnem őket, mert már a 4. kiállítását nézték végig, és mentek volna a következőre, de sajnos lejárt az időnk és indulnunk kellett vissza. A kisebbek élvezték a korcsolya és úszás órákat. Az úszás azonban, bizonyos kor betöltése után, főleg a lányoknál, már nem keresztülvihető. A diákok értékelték, hogy a tanárok tolerálták a roma kultúrából eredő viselkedésüket, családi problémáikat stb. A diákok tisztában vannak avval,

hogy itt van esélyük elvégezni a 8 osztályt, míg máshol erre kevés esélyük lenne. Igaz, ehhez a tananyagot drasztikusan át kell alakítani. De ennek következtében a diákoknak van sikerélménye. Értékelték, hogy bízunk bennük. Indulhattak szavaló versenyen, énekversenyen, vagy épp sakkversenyen. Sok diák a képzőművészeti pályázatokon mutathatja meg tudását. Sokokan örült annak, hogy az ONLINE oktatás alatt, az iskolától kaptak számítástechnikai eszközt, illetve, hogy aki kérte, annak otthon is tudunk helyszíni segítséget nyújtani. Éveken keresztül, nagy izgalommal várták a farsangkor megtartott végzős – felsős keringőt. Ilyenkor szép báli ruhában, frizurával, sminkkel léptek fel. Ez volt az ő „szalagavatójuk”. Több diák mondta, hogy köszönik az iskola segítségét, amit kaptak a szakértői vélemények terén. A Nevelési Tanácsadó Szolgálat az iskola közreműködésével, igen sok diáknak biztosított könnyítést az oktatás terén. Igaz, néha olyanoknak is adtak könnyítést, amit az iskola szakmailag nem tartott megalapozottnak. De ez megint érdekes kérdéseket vethet fel.

„Dr. Donauer Nándor neuropszichológus, a Budai Gyermekkorház klinikai szakpszichológusának hangsúlyos véleménye volt a diszlexiával, és hasonló „diszes” jelzővel diagnosztizált gyermekekről is. Itt mondta azt, hogy 100 gyerekből, akinek „pecsétetes papírja” van arról, hogy diszlexiás, 85 nem az, hanem csak olvasási nehezítettségei vannak. Ezt több tényezővel magyarázza, köztük a motiváció hiányával. Régen, mondja Donauer, amikor kiderült, hogy a gyerek nem tud olvasni, akkor a nagypapa így reagált: „Nem szégyelled magad? Ide leülsz mellém a kalendáriummal, és addig olvasol, amíg nem tudsz olvasni”. Ma meg: Ó, mentsük fel írás alól, mentsük fel olvasás alól, mentsük fel az élet alól. Az igazi diszlexiásnak szerinte nagyon komoly mozgási nehézségei vannak, és nemcsak az elemi betűfelismerés nem megy neki, hanem egyszerű reciprocikus mozgásokat sem képes elvégezni.”⁶⁶⁵ (Donauer 2022) Itt kell megjegyezni, hogy gyakorló intézményvezetőként, pedagógus oldalról is meg tudom erősíteni Dr. Donauer véleményét. Kis túlzással, ma a 6 – 8 osztályt végzett szülők diktálják a szakértői véleményeket. Sorra kaptam olyan „szakvéleményeket”, aminek lényegében köze sem volt az adott tanuló valós teljesítményéhez, képességeihez. De amit a szülő megrendel, azt kapja képlet működik. Ha az iskola jelzi, hogy az adott diák enyhén értelmi fogyatékos, de a szülő azt mondja, hogy gyermeke nem az, akkor a bizottság közli, hogy a gyermek nem értelmi fogyatékos. Ha pedig a szülő kéri, hogy minősítsék gyermekét értelmi fogyatékosnak, lám arról kap pecsétetes papírt. Kirívó eset volt, mikor az iskola évekig kérte, hogy a diákot minősítsék enyhén értelmi fogyatékosnak, hogy a megfelelő oktatási intézménybe kerülhessen, de ezt a szülő mindig megakadályozta a bizottságnak. Mikor két év múlva, ugyan ennél a gyereknél már a szülő kérte, hogy minősítsék enyhén értelmi fogyatékosnak a diákot, a bizottság annak minősítette. Ugyan így történnek a tantárgyak alóli felmentések is. L. Ákos szintén általános iskolai igazgató mesélte a következő történetet. A talán 8 általánossal bíró édesanya, közölte a szakértői bizottsággal, hogy gyermeke azért nem halad jól az iskolában X tantárgyból, mert ott rossz módszertannal tanítják. A szakértői bizottság pecsétetes papírján az szerepelt, hogy a diák visszamaradottságának oka, hogy rossz módszertannal tanítják az iskolában. Mert az iskolázatlan szülő meg tudja ítélni a különböző oktatási módszertanokat. Ákos felhívta a bizottságot és megkérdezte, hogy tudják e, hogy milyen módszerrel tanítják a diákot. A válasz nemleges volt, de hát a szülő azt mondta.... Erre Ákos megjegyezte, hogy az állítólagos rossz módszertan, épp az, amit a szakértői bizottság jó módszertanként javasolt.

---

⁶⁶⁵ Dr. Donauer: 100 gyerekből, akinek pecsétetes papírja van arról, hogy diszlexiás, 85 nem az: <https://telex.hu/kult/2022/04/30/veiszer-alinda-interju-donauer-nandor-gyerek-pszichologus> (2022.05.01-es letöltés)

Ki kell mondani, hogy ma a Szakértői Bizottságok jelentős társadalmi kárt okoznak avval, hogy egészséges embereket minősítenek betegnek, visszamaradottnak. Nem vizsgálják, hogy az adott diák miért is nincs pl. matematika, olvasás, írás stb. terén ott, ahol korosztálya szerint lennie kellene. Ők megállapítják a lemaradást, de annak okát nem derítik ki. Nem derül ki, hogy a diák nem jár rendszeresen iskolába, nincsen felszerelése, nem készít házi feladatot stb. Tehát, a diák nem beteg, fejlődésben nem visszamaradott illetve mozgásába, idegpálya összehangoltságban stb. nem elmaradott, hanem egyszerűen lusta, fegyelmezetlen. Mivel lustasága, tanulni nem akarása miatt a tananyagtól és tanuló kortársaitól ténylegesen elmarad a vizsgált diák, természetesen, hogy a teszteken, méréseken is rosszul teljesít. De nem képességei miatt, hanem azért, mert nem tanulta, nem akarta megtanulni a tananyagot. Itt felmerül, hogy a vizsgálati módszerek egyáltalán megfelelőek-e? A diák rossz teljesítménye mögött igen gyakran a szülők, illetve a családi háttér tanuláshoz való érdektelensége áll. Márpedig a 2011. évi CXCV. törvény (törvény a nemzeti köznevelésről) 1. A törvény célja és alapelvei, 3§ 2. bekezdése kimondja: „A köznevelésben a nevelés és oktatás feladatát a gyermek szülei, törvényes képviselői megosztják a köznevelési intézményekkel és a pedagógusokkal”. Avagy a szülő sok esetben nem teljesíti a törvényi kötelezettségét, és ehhez asszisztálnak, a Szakértői Bizottságok. Minek tanulni, mondják a roma diákok, hisz a szülőknek sincs iskolája. Minek tanulni, ha a tanulási probléma „okosban” megoldható. Így, a lusta, társadalomba beilleszkedni nem akaró tanulókat, a Szakértői Bizottságok, valós teljesítmény nélkül juttatják végzettséghez. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az indokolatlan szakvélemények, jelentős többletmunkát rónak a pedagógusokra is, mivel a papírral rendelkező diáknak más oktatási rendet kell biztosítani, differenciálni kell stb. Az indokolatlan könnyítések, felmentések nem segítik elő például a romák de szegregációját sem. Roma vagyok, minek tanuljak, hiszen kapok egy pecsétes papírt és munka nélkül is lesz végzettségem, avagy 8 általánosom. Simán bomlaszthatom a tanóra rendjét, mert ugye van papírom, így nem vagyok megbuktatható az adott tárgyból stb. Elég, ha a szüleim erőszakosan követelik a szakértői véleményt. Véleményem szerint, az egész szakértői rendszert át kellene alakítani. Mielőtt megszületik egy szakvélemény, az érintett személyt, diákot, vizsgálja meg neuropszichológus, illetve a bizottságok kérjék ki a diákot oktató intézmény tanárainak a részleges pedagógiai szakvéleményét (ne csak az osztályfőnökét), nézzék meg a KRÉTA napló bejegyzéseit stb. A végső döntést pedig előzze meg egy „konzílium” az érintett szakemberek bevonásával. A bizottságok ne szülői megrendelésre dolgozzanak, hanem tényleg működjenek szakmai szervezetként.

Ezen kalandozás után, nézzük tovább, mi is volt jó a diákoknak az adott iskolában. Például, jónéhány diák gondolkodott el a prevenciók órákon hallottakról. Ilyen prevenciók órák voltak: drog, dohányzás, energiákkal, iskolai bántalmazás (*bullying*), internet veszélyei. A diákok talán azt értékelték, hogy volt aki meghallgatta őket. Egy diáklány mondta, hogy már annak is örülne, hogy amikor hazamegy, jól megvernék, mert akkor legalább tudná, hogy feltűnt a szüleinek, hogy hazament. Az iskolában nagyon sok emberhez fordulhattak tanácsért, meghallgatásért. Szeretettel foglalkozott/foglalkozik velük a gyermekvédelmi felelős, a pszichológus, a titkárnő és sok pedagógus. Gyakran, ilyen beszélgetések után tudtunk segítséget nyújtani családon belüli kiskorú szexuális zaklatás terén. Három kiskorút mentett ki ilyen helyzetből az elmúlt két évben az iskola. Máskor, mediátorként tudtunk fellépni családi konfliktus esetén, illetve megfelelő szakemberhez tudtuk irányítani az érintetteket. Jó volt látni a terhet lerakó, felszabadult diákok mosolyát, mikor rendeződött az életük. Egy nyolcadikos diáklány fogalmazta meg: „Jobb itt, mint otthon, mert otthon csak unatkozom.”

Sajnos, mindez, azonban kevés ahhoz, hogy a tanulás iránti igényt a nagy többségben sikeresen felkeltse az iskola. A tanulás rendszeres munkát jelentene, aminek jó részét otthon kellene elvégezni. Ehhez a munkavégzéshez, viszont nincsen kedve a roma diákok nagy többség-

ének. Az iskola így mard számukra egy nappali közösségi tér, és nem több. Sajnos, ezen közösségi tér miatt, igen sok tehetségesnek induló diák kallódik el. A roma közösség és baráti kör gyakran tesz a tanulás és a munka helyére más „értékeket”. Ezek a szex, a cigaretta, az alkohol és a kábítószer. Ehhez társul a lopás és garázdaság, mivel ezek a „menő” dolgok, ez a „menő” életforma. A roma közösség önmagában rejti az elkallódás lehetőségét, a sajátos életmód, kultúra és gondolkodás miatt. Emiatt pedig, nagyon sok, szép reményekkel induló diák vész el a társadalom számára.

Egy tipikus eset az elkallódás lehetőségére Viktória Kinga példája. Veszélyeztetett családban él, mivel a családban nincsen férfi, avagy idősebb fiú testvér illetve apa. A lány fél – negyed részben roma, világosbőrű, szőke hajú, kék szemű. Képes a tanulásra, és a 8 általánost, bukkás nélkül végezte el. Közepesnél jobb tanuló lehetne, de sajnos kissé lusta. Neki is voltak kisebb számolási gondjai, de az olvasása és a szövegértése jó. Még fogalmazni is tud. Egy szakmát sikeresen megszerezhet a középiskolába. Mikor betöltötte a 14. életévét, rossz társaságba vitte egy 13 évesen abortuszon átesett barátnője, aki 15 évesen gyereket is szült. A lány elkezdett cigarettázni, inni, majd matracvirtuózni. Azt hitte, hogy ettől válik nagylánnyá. Vidékre kezdett járni és ott aludni a barátjánál. Ezért édesanyja kidobta, mert neki nem tetszett a lánya életmódja. Ennek oka, hogy egykoron ő is egy fiú miatt hagyta félbe a középiskolát, és rájött akkori hibájára. A korábbi, szabályok nélküli világ most köszönt vissza. A lány azt hiszi, hogy a 8 általánost végzett, nála 4 évvel idősebb barátja, majd csak úgy eltartja őt. Ha leköltözik vidékre, akkor kimarad a középiskolából. Mivel otthon látszólag kitagadták, teljesen a barátjára fog szorulni. A lány nehéz döntés elé került. Visszamegy az édesanyjához –aki azért szíve szerint visszafogadná-, és elhagyja a barátját, vagy az utóbbit választja, és belép a kiszolgáltatott, bizonytalan világba. Sajnos, a hasonló helyzetbe került lányok, általában a középiskolát, de gyakran a 8 általánost sem végzik el, és igen gyakran válnak prostituálttá. Csak remélni tudom, hogy ez a lány jól fog dönteni.

Többek között, a sok elkallódó, de szépreményű diák miatt lenne szükség egyfajta integrációra, avagy de szegregációra. Jó volna őket kiemelni a sajátos zárt világukból, és más életutakat is megmutatni nekik. A társadalomnak ugyan is nagy haszna lenne abból, ha ezt a társadalmi csoportot, be lehetne vonni az adófizető munkavégzők körébe, és általuk például bővíthetne hazánk szakmunkás ellátottsága.

6. Kiütkeresés

6.1 Kell-e szegregált oktatás? Mi lehet a megoldás?

Dolgozatomban felmerült annak a kérdése, hogy kell-e a szegregált oktatás. Az általam vizsgált budapesti iskolában, két tanév óta nincsen első osztály. A körzetes diákokat, így igen sok roma diákot, a környező iskolák fogadtak be. Ezeken a helyeken szinte azonnal kialakult a tagozatos, illetve a sima osztály elkülönülés. A közelben van egy katolikus általános iskola a XX. kerületben. Ide több roma tanuló került felvételre. A közel 30 fős osztályokba 4-5 roma diák jár, de ellehetetlenítik az oktatást. Mivel fiatalon már pornót néznek, vagy otthon nézik a házasság életet, igen csak túlfűtöttek. Ezért az iskolában lerántják a lányok nadrágját, fehérneműjét az osztályban, folyósón, de néha fiúkat sem kímélik. Ez az általam vizsgált iskolában is állandó gond. Káromkodnak, fenyegetik diáktársaikat –véresre verlek-, elgáncsolják a nem roma diákokat, megütik, megrúgják őket, az órákon pedig folyamatos a magatartási probléma. Ezek a diákok gyakran még nincsenek 10 évesek sem, de már egyszer, kétszer megbuktak. Az iskola nem sokat tehet, bukkat, majd 10. életévük után jönnek a fegyelmik. A még többségi társadalom gyermekeinek szülei, követelik gyermekeik számára a védelmet, az iskola házirendje alapján. A tanuló jogai: Személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartásuk, vele szemben

fizikai és lelki erőszakot, testi fenytést ne alkalmazzanak, kegyetlen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak ne vessék alá.” (József A. Házirend) Úgy tűnik, hogy ott, ahol nagy tömegben jelennek meg a mélyszegénységből érkező, tanulatlan szülői háttérrel rendelkező roma diákok, a hagyományos iskolarendszer, képtelen a de szegregációra és a felzárkóztatásra. Mint kitűnik, már 20%-os jelenlét is problémához vezethet egy osztályon belül. A nem roma szülőknél, illetve az iskolázottabb roma szülőknél pedig automatikusan beindulnak a védelmi reakciók. Először az iskolától kérnek segítséget, majd elkezdik elvinni az érintett osztályokból a fehér, illetve jobban tanuló diákokat. Jelenleg az érintett osztályból 5 szülő jelezte, hogy elviszi a gyermekét, ha az iskola nem tud úrrá lenni a helyzeten. Sajnos a gyermekvédelmi háló a romák esetében lényegében tehetetlen.

Beszélgettem gyermekvédelmi szakemberrel, fejlesztő pedagógussal, olyan tanárral, aki több évtizedet tanított roma diákokat stb., és egyöntetűen az a véleményük, hogy szükség volna olyan oktatási intézményekre, ahol a roma diákokat megfelelően szocializálják, felzárkóztatják őket a társadalmi kultúra terén, megtanulják a jogkövető magatartást, és megfelelő fejlesztő pedagógusok segítségével kiküszöbölik a BTM, HH, HHH és egyéb hátrányból fakadó lemaradásukat. Az ugyan is nem megoldás, hogy a roma diákok állandóan egy krízis szobában, az Arizóna szobában legyenek. Ezt a rendszert Edward E. Ford fejlesztette ki Arizonában. (Töprengő) Úgy tűnik, hogy a beilleszkedni nem képes roma és nem roma diákok felzárkóztatásának egyetlen útja, egy a részükre létrehozott bentlakásos, hetes iskolahálózat lehet. A másik út, hogy a jobb képességű diákok, fizetés alapítványi iskolákba fognak járni, míg az állami iskolarendszer marad a leszakadó társadalmi csoportoknak. A társadalmi szegregáció így is, úgy is elkerülhetetlen. Én a bentlakásos állami iskolák létesítését látom járható útnak inkább. Ez nem lenne újdonság, hiszen az Egyesült Államokban az indián diákokat pont így szocializálták és emelték be a többségi társadalom keretei közé. Több szülő maga javasolja a hetes iskolát, mert nem bír otthon a gyerekeivel. De sok diák is kéri, mert ettől azt várnák, hogy jobb életkörülmények közé kerülnek legalább hétköznap. A hetes iskolába azok a diákok kerülnének, akiket első körben szüleik iratnak oda be. Ők egészülnének ki azon beilleszkedésre nem képes diákokkal, akiket ezen oktatási intézménybe irányít a gyermekvédelmi rendszer, mivel fegyelmeivel kikerülnek a normál rendszerű oktatásból. Tehát, nem automatikusan ide lenne irányítva minden roma diák, és nem csak a kezelhetetlen roma diákok kerülnének ide, hanem minden más, a normális oktatásba beilleszkedni nem képes diák is. Csak azok kerülnének ide, hasonlóan a beilleszkedni nem tudó nem roma diákokkal együtt, akik szocializációja nem oldható meg a normális oktatási keretek között. Továbbá, az, aki bekerül a hetes rendszerbe, megfelelő teljesítmény és szocializációs szint után, visszakerülhetne a normális oktatási keretek közé. Ez az iskolaforma a „magántanuló” vagy „egyéni tanrendes” rendszert váltaná ki, mivel közismert, hogy leginkább a beilleszkedni nem tudó diákok lettek magántanulók, vagy egyéni tanrendesek, mivel őket az oktatási intézmények így távolították el az iskolákból. Oktatási szempontból, ennél a megoldásnál sokkal jobb a hetes iskolarendszer. A hetes iskolahálózat gondolata, már 2017-ben nagy vitákat váltott ki. Mielőtt belemennék ebbe a vitába, ki kell mondani, hogy az integráció talán legfőbb gátja, a diákjogok halmaza, mivel ezek kiveszik az iskolák kezéből a fegyelmezési eszközöket. Például, kérhető, de nem vehető el a mobil, nem kötelezhető a diák a tanulószobára illetve nem alkalmazhatóak azok a büntetések, amik beváltak például az USA-ban. Ha a tanár kezét megkötik a diákjogok, akkor az adott iskola csak a diákok jóindulatára és jószándékára apellálhat. Így pedig, egy szabálykövetést nem ismerő csoportot, lehetetlen integrálni és a többi diákkal együtt oktatni. Addig, amíg az iskola házirendjét felülírják a diákjogok (pl. tulajdonhoz való jog az iskolában), addig az iskola kiszolgáltatott helyzetben van. A kérdés tehát, hogy mi a fontosabb: a diákjogok, vagy az integráció. Az ugyan is látható, hogy a szegregációnak kitett csoportok esetében a rossz osztályzatok és intők semmiféle visszatartó erővel nem rendelkezik.

De térjünk rá a hetes iskola kérdésére. Az ötletet 2005-ben Gyurcsány Ferenc vetette fel. Szerinte ez az intézménytípus alkalmas arra, hogy a gyermekeket felelősvállalásra szoktassák, mert munkanélküli szüleiktől, otthon ilyet nem tanulhatnak. Az ötletet 2010-ben a Jobbik karolta fel. Vásárhelyi Mária, liberális szociológus szerint, ez a rendszer nagyon sok gyermeknek tudna segíteni. Szerinte, ha ugyan is a szülőkben meg van az akarat, de nincs meg a képesség, hogy esélyt teremtsenek a gyermekük számára a kitörésre a mélyszegénységből, ily módon tudna nekik segíteni az állam. A kérdést 2017-ben a FIDESZ vetette ismét fel. (Ónodi-Molnár D. 2017) Tehát, egy olyan kérdéstről beszélünk, ami 17 éve benne van a köztudatban, mint megoldási lehetőség, mi több, erre az igény ott van a baloldalon, a liberálisoknál, a konzervatívoknál és a jobboldaliaknál egyaránt. Kende Ágnes szociológus a rendszer ellen felveti, hogy a diákok túl korán kerülnének ki a családból, illetve, hogy a szülők nem adnák be ilyen intézménybe a gyermekeiket. Szerinte a gyermek számára az otthoni lét jelenti a biztonságot. (Ónodi-Molnár D. 2017) Evvel csak akkor tudok egyetérteni, ha az otthonlét ismeri a szabályrendszer fogalmát, ha vannak elvárások és követelmények, illetve a gyermek olyan környezetben él, amely alkalmassá teszi őt arra, hogy beilleszkedjen a társadalomba, abból önmagát viselkedése miatt ne zárja ki. Sajnos, igen sok roma család az integráció háttérét nem tudja biztosítani, így pedig hosszú távon káros hatást gyakorolnak a következő nemzedékre, nemzedékekre. A vitában, Orsós János pedagógus attól félti a roma diákokat, hogy a bentlakásos iskola „kifehérítene a gyerekeket”.⁶⁶⁶ (Ónodi-Molnár D. 2017) Orsós, pont az integrációtól félti a roma diákokat, noha arról beszél, hogy nem célszerű, sőt bűn két párhuzamos társadalmat fenntartani. Hogy van ez? Most legyen integráció, vagy ne legyen? Meglátásom szerint, létezhet olyan hetes, bentlakásos iskola, ahol a cél a szocializáció, az integráció, de úgy, hogy a diákok ne veszítsék el nemzetiségi identitásukat. Ez pedig megoldható, ha az oktatási programba bekerülnek alternatív órák keretében a roma értékek. Sok diák a bentlakásos hetes iskolában megtapasztalhatná, milyen érzés naponta többször enni, fürdeni, haját mosni, tiszta ruhát venni, friss ágyneműben aludni, illetve védelmet kapni az esetleges szexuális zaklatásoktól. (Balczó M. 2010) A hetes, bentlakásos iskolának jelentős irodalma van, de azt hiszem, hogy rövid ismertetés végett, most erről többet nem kell írni. Hiszen már fentebb, megjelentek a legfőbb érvek és ellenérvek. A kérdés, hogy akarjuk-e egyáltalán az integrációt, vagy az csak egy politikai szlogen. A másik út lehet a nemzetiségi roma iskolák létesítése. Erre példa a Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Általános Iskola, Gimnázium, Szakképző Intézmény, Alapfokú Művészeti Iskola és Felnőttoktatási Intézmény. A roma nemzetiségi iskolák mellett érvelők, például Horváth Aladár egyik fő érve a roma kultúra és identitás fennmaradásának a joga. A roma identitás meghatározása azonban lényegében még szűz terület. (Kerényi Gy. 2000) Viszont, többen a nemzetiségi iskolákban, a szegregáció legalizálását látják. „A körzethatár-módosítás kikerülésének módja lehet a cigány/roma nemzetiségi iskola kialakítása: ha már úgyis roma tanulók vannak csak az iskolában, „legálissá” tehető a szegregáció az alapító okirat és a pedagógiai program módosításával.”⁶⁶⁷ (Andl H. – Kóródi –M., stb. 2009) „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény 6/A. §-a (1) bekezdésének 3. pontja a kisebbségi közoktatási intézmény fogalmát akként határozza meg, hogy a tanulók legalább egynegyede részt vesz a nemzeti, etnikai kisebbségi nevelésben-oktatásban.”⁶⁶⁸ (Julesz M. 2010) Julesz Máté nem tekinti járható útnak a roma nemzetiségi iskolákat, mivel szerinte evvel törvényesítenék a szegregációt. Továbbá,

⁶⁶⁶ Ónodi-Molnár Dóra: Éles viták a bentlakásos iskoláról; 168 óra közéleti hetilap, 2017. február 9, 27-29

⁶⁶⁷ Andl Helga - Kóródi Miklós - Szűcs Norbert - Vég Zoltán Ákos: Regisztráció, körzethatár, előnyben részesítés. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatásának biztosítása a beiskolázás szabályozásával; *Esély*, 2009, 20. évfolyam, 3. szám, MAGYAR VALÓSÁG, 38-73

⁶⁶⁸ Julesz Máté: Egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség az iskolában; *Iskolakultúra*, 2010/1, 20. évfolyam, 2. szám, Szemle, 117-126

szerinte: „Egyrészt ezt emberi jogi jogsértés nélkül nem lehet előírni, másrészt a kisebbségi kérdés két külön ágáról van szó. Itt nem a romák mint kulturális kisebbség elnyomásáról, kirekesztéséről van szó, hanem a roma lakosság mint „államalkotó tényező” - vesd össze az Alkotmány 68. § (1) bekezdésével) állami-társadalmi beilleszkedéséről.” (Julesz M. 2010) Egyben ő választ is adott Horváth Aladár felvetésére. Tehát, a roma nemzetiségi intézmények, önmaguk alakítják ki a szegregált helyzetet. Ez a helyzet pedig nem segíti elő a romák integrálódását.

Lényegében a romák okozta iskolai problémák miatt lett bevezetve, hogy a tankötelezettség 16 éves korig tart. Időről időre felvetik különböző politikai pártok, hogy a tankötelezettséget ismét toljuk ki 18 éves korig. Én ezt az ötletet nem tudom támogatni, ismervé a romák belső világát. A tankötelezettségi kor felemelése 18 éves korra, hatalmas problémaözünt zúdítana az iskolák, leginkább az általános iskolák nyakába. A korhatár felemelése nem növelné ténylegesen a roma társadalom tényleges iskolázottságot, tudását, maximum statisztikailag lehet kozmetikázni, hogy többen végeznek el több osztályt, valós tudás nélkül. Hiszen az iskolák igyekeznének megszabadulni tőlük, így 0 tudásra is sikeres bizonyítványt kapnának, mint manapság nagyon sok 7.-es és 8.-os diák. Azért sem indokolt a tankötelezettség felemelése, mert az iskolák igazgatói eldönthetik saját hatáskörben, hogy a jól tanuló, de valami miatt, még is a tankötelezettségből kicsúszó diák, 16. betöltött életéve után is járhatson nappali rendszerű általános iskolába. Nekem is volt olyan diákom, aki 18 évesen fejezte be nappali oktatási formában a 8 általánost. Tehát aki akar, az most is tanulhat, aki pedig nem akar tanulni, annak meg teljesen mindegy, hogy 16, vagy 18 lv tankötelezettség. Viszont az oktatási intézmények szempontjából, egyáltalán nem mindegy, hogy a problémás, tanulni nem akaró diák a 16., vagy a 18. életévéig szerepel a rendszerben. De ezt szerintem a középiskolák is hasonlóan élik meg, mint az általános iskolák.

7. Összegzés

Az általam vizsgált általános iskolában, nem intézményi, hanem szülői szegregáció történt. Ezt jórészt az intézmény külső környezetének megváltozása, illetve a sorozatos iskolaösszevonások idézték elő. Erre erősített rá a környező oktatási intézmények „agyelszívó” tevékenysége, aminek következtében az iskolában lényegében csak a motiválatlan, máshová nem kellő diákok maradtak. A helyzet tovább rontotta a nagyarányú nyugdíjazás által előidézett szaktanárhiány. Az iskola hiába próbált és próbál meg mindent a roma szegregáció felszámolására, az integráció végett, ha abban nem talál támogatásra a szülők részéről. A kérdőíves vizsgálat szerint, szoros összefüggés van a szülők iskolázottsága és társadalmi helyzete, illetve gyermekeik oktatásban elért eredményei között. Ezt sok esetben, maguk az érintett diákok is megerősítették. Az önismereti kérdőív pedig azt erősítette meg, hogy a diákok önerőből, nem akarnak, vagy nem tudnak kilépni az őket körülvevő társadalmi közegből. Egy 14 éves 6-os diáklány fogalmazta meg: „Ha nem kapok külső anyagi, vagy egyéb segítséget, nincs kiutam.” Őt 14 évesen „férjhez is adták” és már a 7. osztályt sem végezte el. Sajnos, a roma társadalom nem törekszik az integrációra. Az iskolai oktatás jelenlegi formái pedig, alkalmatlanok a szegregáció felszámolására és a roma integrációra. Az iskolák az integráció terén teljesen magukra lettek hagyva. Nem támogatja őket megfelelően a gyermekvédelmi hálózat, a rendvédelmi szervek és az igazságszolgáltatás. Jelenleg a gyermekvédelem és a jogi háló, pozitívan diszkriminálja a romákat. Pontosabban, elfordítja a fejét. Addig, ameddig ez a helyzet nem változik meg, lényegi javulás nem várható, mivel nincsen az integráció mögött az állam tényleges tekintélye. Az is látszik, hogy nem minden esetben jelent hátrányt a szegregáció, lásd a diákok véleményét az általam vizsgált iskoláról. A beilleszkedni nem képes, az integrációtól elzárkózó, a szegregáció határán mozgó diákok felzárkóztatására és integrálására, legalább 17 éve forog már a köztudatban a bentlakásos, hetes iskola lehetősége. Ezt már szinte minden irányultságú párt felvetette. A kérdés az, hogy van e

tényleges politikai és társadalmi akarat az integrációra. Meglátásom szerint, a roma nemzetiségi iskoláknak a középiskolától kezdve lenne létjogosultsága. Ennek oka, hogy ha már az általános iskolától kezdve működnének nagy számban, vélhetően nem tudnák a diákokat integrálni a többségi társadalomba. Az iskolai szegregáció lebontása természetesen nem jelenti automatikusan azt, hogy a társadalmi és etnikai választóvonalakat átlépő kapcsolatok valóban létre is jönnek. (Kertesi G. – Kézdi G. 2009) Nem véletlen, hogy pusztán annak a hírnek hallatára, hogy az általam vizsgált iskola esetleg bezár, a közeli iskolákból elkezdtek kimenteni a fehér diákokat. Több iskolaigazgató is jelezte ezt felém, mikor aggódva kérdezte, hogy az általam vizsgált intézmény, tényleg bezár-e. A roma diákok pusztta megjelenésének lehetősége is elég ahhoz, hogy iskolák veszítsenek el fehér, vagy tanulni akaró roma diákokat. Ez pedig azt mutatja, hogy az eddig alkalmazott de szegregációs utak, nem kínálnak valós megoldást.

Felhasznált irodalom

(Almássy Sz. stb. 2003) Almássy Szilvia et al: A Zrínyi Miklós Általános Iskola Jubileumi Évkönyve, TRÜKK Reklámstúdió, Budapest, 2003.

(Andl H. – Kóródi –M., stb. 2009) Andl Helga - Kóródi Miklós - Szűcs Norbert - Vég Zoltán Ákos: Regisztráció, körzethatár, előnyben részesítés. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatásának biztosítása a beiskolázás szabályozásával; Esély, 2009, 20. évfolyam, 3. szám, MAGYAR VALÓSÁG, 38-73

(Babusik F. 2001) Babusik Ferenc: Kutatás a roma gyerekeket képző általános iskolák körében - II.: Esély, 2001/1 szám 12. évfolyam Méltóságot mindenkinek: 28-29

(Balczó M. 2010) Balczó Mátyás: A lehetőség városa; Barikád, 2. évfolyam, 42. szám, 2010.10.21, 10-11

(Barthelemy, A. 1992) André Barthelemy: Cigányország útjain; Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992, ISBN 963 7593 07 1, 7-191

(Cavada, Jean-Marie 2011) Jean- Marie Cavada: Jelentés az Európai Iskolák rendszeréről, Kulturális és Oktatási Bizottság

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0293_HU.html (2022.01.16-i letöltés)

(Csókás A. 2019/1) Csókás Adrienn: Senkit sem kényszerít a köznevelési törvény: Magyar Nemzet 2019-06-28 / 118. szám, 75. évfolyam, 1. és 4.

(Csókás A. 2019/2) Csókás Adrienn: Idén még lehetnek magántanulók; Magyar Nemzet, 2019. augusztus, 75. évfolyam, 2019-08-09 / 154. szám

(Dornauer 2022) Dr. Donauer: 100 gyerekből, akinek pecsétes papírja van arról, hogy diszlexiás, 85 nem az: <https://telex.hu/kult/2022/04/30/veiszer-alinda-interju-donauer-nandor-gyerek-pszichologus> (2022.05.01-es letöltés)

(Doros J. 2020.01.18) Doros Judit: Megtagadott ítélet: JOGÁLLAM: Lejárt a határidő, és a jogerős döntés ellenére sem kapták meg a kártérítést a gyöngyöspatai romák, a város és az állam sem fizetett önként; Népszava, 2020., 147. évfolyam, 2020-01-18 / 15. szám.

(Doros J. 2020.01.20) Doros Judit: Dagad a patai botrány: Szegregáció: Nagy a felháborodás a faluban, mert az iskolai elkülönítés miatti kártalanítást az ítélet ellenére nem fizette ki a kormány; Népszava, 2020. január (147. évfolyam, 2020-01-20 / 16. szám, 1.)

(Döntött a Kúria 2020) Döntött a Kúria: ki kell fizetni a kártérítést a gyöngyöspatai roma diákoknak

https://index.hu/belfold/2020/05/12/gyongyospata_iskolai_szegregacio_roma_diakok_karteritesi_per_itelet_kuria/ (2022.01.17-i letöltés)

(Feischmidt M.- Szombati K. 2013) Feischmidt Margit - Szombati Kristóf: Cigányellenesség és szélsőjobboldali politika a magyar társadalomban: Gyöngyöspata és a hozzá vezető út; [Esély : társadalom- és szociálpolitikai folyóirat](#), 2013. (24. évf.) 1. sz. 74-100

(Fejes J.B. 2016.) Fejes József Balázs: A szegregáció vajon mi?; Taní-tani Online, 2016. 21. évf. http://www.tani-tani.info/a_szegregacio_vajon_mi (2022.01.16-i letöltés)

(Halász L. 2020) Halász Levente: Lakóhelyi szegregáció és a gettósodás jellemzői Észak-Magyarország egykori szocialista iparvárosaiban: Társadalmi és szociális válság Miskolcon és Ózdon Párbeszéd: Szociális munka folyóirat, 7. évfolyam, 1. szám, 2020), Tanulmányok <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/7409/6803> (2022.01.23-i letöltés)

(Hernádi E. - Kegye A. 2020) Hernádi Eleonóra - Kegye Adél - Gárdos Péter - Sahin-Tóth Balázs: A gyöngyöspatai szegregációs per jogi krónikája; Magyar jog, 2020, (67. évf.) 7-8. sz. 385-396

(József A. Házirend) József Attila Katolikus Nyelvoktató Német Nemzetiségi Általános Iskola házirendje

<https://drive.google.com/file/d/1bl3PwXVHEPWXCJa3e-f3bVXFiukGa3mV/view> (2022.02.02-es letöltés)

(Julesz M. 2010) Julesz Máté: Egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség az iskolában; Iskolakultúra, 2010/1, 20. évfolyam, 2. szám, Szemle, 117-126

(Kegye A. 2015) Kegye Adél: Áldott szegregáció; [Fundamentum](#), 2015. (19. évf.) 1. sz. 75-85

(Kerényi Gy. 2000) Kerényi György: Tudás, hatalom; Beszélő, 2000. január 1. szám, 32-38

(Kertesi G. – Kézdi G. 2009) Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK BWP – 2009/6, Budapesti Corvinus Egyetem – Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete, Budapest 2009, 3-59

(KIR Tanügyigazgatási szakportál) KIR Tanügyigazgatási szakportál: Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően)

<https://www.kir.hu/okmfit/getJelentes.aspx?tip=t&id=035159&th=1> (2022.01.23-i letöltés)

(Koós B. 2020.) Koós Bálint: Városi zsugorodás és lakóhelyi szegregáció; Tér és Társadalom 34. évf., 1. szám, 2020, Tanulmányok 53

(Külön nevelkedtek 2022) Külön nevelkedtek az egyetértő ikrek, hatalmas az IQ-különbségük:

<https://index.hu/tudomany/2022/05/09/egyedul-allasok-del-korea-szetvalasztott-ikrek-intelligencia-kulonbseg/>

(Lesújtó 2016)

https://eduline.hu/kozoktatas/Lesujto_a_ciganysag_altalanos_vegzettsege_d_L6TBY7 (2022.02.12-i letöltés)

(Nahalka I. 2016.) Nahalka István: A szegregáció és az integráció; Taní-tani Online, 2016. 21. évf. http://www.tani-tani.info/a_szegregacio_es_az_integracio (2022.01.16-i letöltés)

(Novák I. 2009) Novák Imre: Magántanulók; Élet és Irodalom, 2009-07-17 / 29. szám 16

(Ónodi-Molnár D. 2017) Ónodi-Molnár Dóra: Éles viták a bentlakásos iskoláról; 168 óra közéleti hetilap, 2017. február 9, 27-29

(Orosz B. {S.I.}) Orosz Bálintné: A tanulói bukások és a szülők foglalkozásának összefüggése; A hátrányos helyzetű családok 1-5 oldal. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:TY9p29V5ovcJ:acta.bibl.u-szeged.hu/27291/1/modszertani_026_001_001-

005.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (2022.01.25-i letöltés) Feltehetőleg a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar kiadványa

(Papp Z. A. 2011) Papp Z. Attila: A roma tanulók aránya Magyarországon és a tanulói teljesítmények az általános iskolai oktatásban; Szerk: Bárdi Nándor és Tóth Ágnes: Asszimiláció, integráció, szegregáció: Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban, MTA Kisebbségkutató Intézet, 2011, Argumentum Kiadó, 227-264

(Potyók I. 2018) Potyók Izabella: Az írástudatlanság ma már nem csak a betűismeret hiányával egyenlő; Hajdú-Bihari Napló, 2018. szeptember, 75. évfolyam, 2018.09.08.)

(Rudnák I. – Mészáros A. 2018) Rudnák Ildikó, Mészáros Aranka: Az asszimiláció – integráció – szegregáció aktualitása a szakirodalom tükrében; Studia Mundi - Economica Vol. 5. No. 1.(2018)

(Szukicsné Serfőző K. 1994) Szukicsné Serfőző Klára: A szülők és gyermekeik iskolázottsága; Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentése 51. ISSN 0236-736-X, 1994, 7-37

(Töprengő) Töprengő (Arizona) Szoba <http://eslplus.eu/toprengo-arizona-szoba> (2022.02.02-i letöltés)

Szakértői vélemények

II.

Barangolás a középkorban **(Cigányok a XXI. században.)**

A diákok szegregációja, és iskolai helyzete, nagyban függ családi környezetüktől, hagyományaitól és életmódjuktól. Ez pedig igen régi időkre mutat vissza, és nagyon nehezen építhető be a XXI. század társadalmi szerkezetébe.

Középkorral foglalkozó tanulmányainkban szembesülünk a családfő fogalmával. Találkozunk 12-14-éves anyákkal, akik komplett háztartásokat vezetnek. Olvasunk a házasságok anyagi vonzatairól. Elgondolkodunk azon, hogy hány idősödő férfinak volt fiatal, szinte gyermek felesége. Látjuk a családfákon a fejedelmi házak belterjes házasságpolitikáját. Ismerjük a vándorló népeket, miközben még a XX. század elején is éltek olyan vidék emberek, aki saját falujuktól három településnél messzebb nem mentek. A népvándorlás korából ismertek a törzsek, nagyobb közösségek, amelyek féltékenyen őrizték területüket a betolakodókkal szemben. Megtanultuk a nyelv a zene és a tánc identitás őrző szerepét. Csodálkoztunk azon, hogy milyen nagy volt régen az iskolázatlanság foka, még is fentmaradt a társadalom. A regényekben a csínytevő lótolvaj a hős, hiszen férfivá érett. Okleveleink tanúskodnak a férfiak és nők szigorú különválasztásáról családon belüli szerepeik szerint. A férfiak mulatnak, míg a nők felszolgálnak. A kereszténység hajnalán a babonák keveredtek a keresztény hittel. Szellemek, varázslás, jóslás, szemmel veres, míg például Mária egy mitikus őszanya. Félelem a halottak szellemétől, stb. Megjelenik a szigorú öltözködési protokoll, amely célja a lányok védelme. Néha ezek az iszlám szabályaihoz hasonlítanak. Előkerül a virtus, a harc, amely célja nem az ölés, csak a sebzés. A fiúk a harcosok, a nők az anyák, akik irányítják a család életét. Úgy a lány, mint a fiú már felnőtt ha ivarérett. Egykoron a harcosok tollakkal, szőrmékkal tették magukat félelmetesebbé. Most ezt a pufi kabát, mellény, stb. helyettesíti. És mi a célja? Hogy nagyobbak, erősebbnek lássanak annál, mint amilyen valójában vagyok. Megjelenik az erőfitogtatás, török, zúzzok, de gondosan ügyelve arra, hogy tényleg törjek-zúzzak. Így esik áldozattá megannyi hungarocell.

Az egyén egyedül semmi, ő csak a klánjával együtt ér valamit. A törzs, a klán ezért igen csak fontos. A középkorban az a férfi volt kívánatos, aki elég erélyes. Nem a dalnok kellett, hanem ki eltörte a lány karját. Megismerkedhetünk a közösségi és magán tulajdon élő kettősségével.

A sort hosszasan tudnám még sorolni.

Az élő középkor köztünk van a cigányok/romák személyében.

Felvetődik a kérdés, ők most cigányok vagy romák. Ők önmagukat cigányoknak tartják, és nevetnek a roma megnevezésen. Egy diák fejtette ki a cigány – roma kérdést. Mindegy, hogy cigányt vagy romát mondanak, mert a fontos a hangsúly és az, hogy azt jó vagy negatív értelemben használják.

A cigányok megőrizték a múltat, és egy alternatív, de sikeres utat járnak be. Miért sikeres? Mert míg a magyarság előregedett, addig a cigányok nagy százaléka mindmáig fiatal. Míg a

magyarság a kihalás szélére jutott, a romákat ez a veszély nem fenyegeti, noha átlagéletkoruk rövidebb, mint a környezetükben élő nem romáké.

Ebbe a középkori, de még is XXI. századi világba kalauzolom el az olvasót.

Ez a tanulmány, a 2021.11.18-án megtartott Aranytíz Előadás írott és kicsit bővített változata.

Jelen tanulmány, saját több mint 4 éven át tartó megfigyeléseimen alapszik.

Roma vagy cigány, tehetjük fel a kérdést? A fentiekből kitűnik, hogy teljesen mindegy, mert nem az elnevezésen van a lényeg. Éppen ezért, ezen dolgozatomban, a két azonos értékű kifejezést, felváltva fogom használni.

A mai Magyarországnak szinte minden 8-10. lakója cigány, vagy részben cigány. De hányan is élnek közöttünk? Erre csak becslés létezik, ami 6-700 000 fő-től (1994-es adat) a szám akár 2 millióig is terjed. A fővárosban a lélekszámuk 100 000 fő köré tehető. Érdekes, hogy 2003-ban, még mindig csak 580 ezer főre becsülték a számukat, miközben évi 10 000 fős lélekszám növekedéssel számolnak. Én a 2 milliós lélekszámot tartom elfogadhatónak, országos szinten. Ezt a lélekszámot, tovább növelik, a Kárpátaljáról menekültként érkezett, magyarul beszélő romák.

A romák társadalma igen stabil és lényegében változatlan. André Barthelamy atya, a romák európai utazó papja, aki roma nyelvkönyvet is írt, az 1970/80-as évek állapotát írta le a „Cigányország útjain” című könyvében, ami magyarul 1992-ben jelent meg. A könyvet és a mai helyzetet látva, az idő lényegében állni látszik.

Az alap népelem Magyarországon az oláh cigány, mivel Románia és a Balkán felől érkeztek. A belső elkülönülésük alapja nyelvi és kulturális okokra vezethető vissza. A romák így azonosítják saját csoportjaikat:

- oláh cigány (beszéli a cigány nyelvet)
- colár (szoknyás, kendős cigány, családon belül is házasodik, akár első fokú unokatestvérek is)
- Gábor cigány, avagy kalapos cigány
- romungró (75-80%, akik magyarul is jól beszélnek)
- beás cigány (románul beszél)
- stb.

A roma családok jó része nem ismeri saját családjának eredetét. Így leginkább kulturális alapon határozzák meg saját magukat.

Mivel a fenti csoportok gyakran egy-egy család állapotát jelentik, van, hogy egy-egy nagycsaládban vannak oláh cigányok (pl. a nagyszülők), colárok (pl. az egyik testvér családjá) és romungrók (pl. a másik testvér családjá). Ez gyakorta okoz belső feszültséget a nagycsaládon belül. Különösen a colárokat nézik le sokan.

Identitásukat, saját kultúrájuk adja. Ennek alapja a nyelv, a zene és a ruházódás.

Ezt a sajátos identitást igyekezett felszámolni a rendszerváltás környékén erőltetett asszimilációs politika. A cigányság sorsát a csetényi romákon keresztül mutatta be 2003-ban egy tanulmány. „Az Ladányi János és Szelényi Iván A csenyétei cigányság társadalomtörténetének vázlatára” című tanulmányából tudjuk (2003, Kritika), hogy a XIX. században a csenyétei cigányok

élete a szegényebb parasztokéihoz volt hasonlatos. Vagyis a romák a legszegényebb parasztokkal és a szegény zsidókkal együtt a helyi társadalom alsó osztályát adták. Aztán jött a Horthy-korszak, a kirekesztés kezdete, de a cigányság akkor még a társadalom peremén belül élt. A Kádár-korszakban még csökkent is a cigányság társadalmi kirekesztettsége. Az igazi hanyatlást a rendszerváltozás előtti évek hozták el. A tanulmány szerint az 'asszimilációs politika megfosztotta a cigányságot hagyományos kultúrájának számos elemétől, s így még nehezebben tudtak a proletársorba süllyedt cigányok megbirkózni azokkal a nehézségekkel, melyeket a piacgazdaságba való átmenet hozott magával. A szocialista asszimilációs politika, legalábbis a falusi gettókba szoruló cigányság esetében, történelmi zsákutcának bizonyult'." (F. Tóth Benedek: <https://index.hu/kultur/2022/08/07/teatrom-simon-balazs-fesztival-cigany-makar-csudra-csenyete-templom>: 2022.08.07-es letöltés) Az asszimilációs politika tényleg sokat rontott a cigányság sorsán.

Az utóbbi 10 évben egyre többen hagyták el a cigány nyelv ismeretét, illetve hagynak fel a hagyományos ruhaviseleti szabályokkal stb. Így a fő identitási elem a zene és a tánc maradt. Ezt viszont a mai média nagyban felerősíti. Mára egyre inkább teret nyer a cigány vagy cigány háttérű zenei kultúra, illetve reality showk. Ez nem is lenne talán baj. A baj, hogy igen gyakran iskolázatlan személyek jutnak így a figyelem középpontjába, jutnak így vagyonhoz, amivel azt sugallják, hogy minek tanulni, anélkül is lehet boldogulni. Sajnos, rossz példaképek a cigányság számára ezen műveletlen, de meggazdagodó és véleményformáló személyek. Minek tanulni, ha iskolázatlanul is lehet boldogulni, a leggyakrabban elhangzó érve a cigány diákoknak. Ezért, még a XXI. századi Magyarországon is vannak olyanok, akik csak egy általánost végeztek, és nagyon sokan vannak, akik megálltak a 4-7. osztálynál. Ebből adódóan a romák iskolázottsági szintje, nagyon alacsony, tisztelet a kevés kivételnek.

Ma az újszülöttek több mint 50%-a cigány gyermek, ami azt jelenti, hogy a romák a népességen belül, 20-40 éven belül, többségbe kerülhetnek, ha figyelembe vesszük hazánk elöregedett társadalmát, és azt, hogy a nem roma háttérű családokban milyen kevés gyermek születik. Ezért is fontos megismerni a kultúrájukat és ezért is szükséges lenne integrálni őket.

A cigány emberek átlag életkora 40-50 év, A férfiak 40 éves koruk felett, már igen gyakran szenvednek súlyos betegségekben. Ennek sok oka van. Én leginkább genetikai és életmódbeli okokat látok a rövidebb átlagéletkor mögött.

A buszon beszélgetett két cigány nő. Az egyik örömmel újságolta, hogy rokonának igen jó génjei lehetnek, hiszen 38 éves nagyapaként sem látszik még rajta meg az öregség.

A rövidebb életkor egyik oka lehet, főleg a fiúknál – férfiaknál, és sokkal ritkábban a nőknél az állandó felfokozott idegállapot. Ezt gyakran úgy fejezik ki, hogy „ideges vagyok”, noha minden nyugodt körülöttük. Bármelyik pillanatban képesek ilyenkor robbanni, gyakran nagyon agresszívan és hangosan.

Bár rövidebb az élettartalmuk, a középkori családforma miatt, sikeresen élnek át az évszázadokat. A családfő feladata ugyan is a fajfenntartás, és minden ennek van alárendelve. Ezért a nemileg érett, akár 12 éves lányok, már megjelennek a házassági piacon, de a legveszélyeztetettebb korosztály a 14-18 éves korosztály. Ennek oka, hogy a törvény lehetővé teszi 12. életévtől a beleegyezéses szexet. Így 14 éves korban, sok lányt vesznek ki az iskolából és adnak „férjhez”. Éppen ezért, a roma lányok életében, talán a legfontosabb a 14. születésnap, amire

az egész család nagyon készül, mivel ez a házasodási kor kezdete. Ez egy nagy ünnep a roma lányok életében.

2020-ban, naponta 5 gyermekkorú, avagy 18 év alatti személy szül gyermeket. Ez azt jelenti, hogy éves szinten több mint 1800 gyermek válik anyává. Java részük a kutatásaim szerint, roma, vagy mély szegény háttérű, illetve gyermekvédelmi intézményben élő lány.

A családok eltérő életkörülményeiből adódóan, főleg a szegény családok esetében, a lányokat pénzért adják férjhez. A lánygyermek megélhetési forrást jelenthet. Az ország különböző területétől függően, 80-300 ezer forintért lehet feleséget venni. Romániában a cigányok tényleges vásárok keretében kínálják és adják-veszik a lányokat, átszámítva hasonló áron, mint Magyarországon.

A szegény családból kikerülő lány, főleg, ha nincsen apja, vagy gyenge a klánja, védelem fejében csapódik férfiak mellé. Ők ágyról-ágyra járnak, és akár már 13-14 évesen szülnék, vagy túl vannak már ezen életkorukra 1-2 abortuszon.

A gazdag illetve jobb módú családok, viszont vigyáznak a lányokra, mert jó partit csak érintetlen szüzlány remélhet. Ilyenkor a klán, kő keményen vigyázza a lányokat.

A lányok általában csinosan, és szépen öltözködnek. A roma kultúrájú családban fontos a lány szüzessége. Viszont ott, ahol a szülők roma és fehér, tehát vegyes háttérűek, a lányok gyakran öltöznek igen kihívóan, és viselkedésük nagyon kurvásan. Ilyen családban a lány gyakran már nem szüzen megy „férjhez”. Az általam ismert lányok, akik 12-14 évesen veszítették el szüzességüket, mind vegyes háttérű szülőktől származott.

A roma fiúk nem káromkodnak, nem káromolják az Istent és nem szidják más anyját. Nekik saját szitokrendszerük van. Például, „a rák vigyen el”. Viszont a roma – fehér szülők fiai, alpári mód káromkodnak. A vegyes házasságok gyermekeiből általában mindkét oldal negatív vonásai törnek elő. Ezek a leg veszélyesebb és leg veszélyeztetettebb gyerekek. Se romák, se fehérek. Identitás zavarosak, még akkor is, kinézetre romának tűnnek.

André Barthelamy megjegyzi, hogy a romák nagycsaládokban élnek. Én a nagycsaládot inkább klánnak nevezném.

Miért beszélek klánról? Miért fontos nekik a nagycsalád, vagy a klánrendszer?

Azért, mert a cigány ember egyedül elveszett. Ők csak tömegben, nagycsaládban vagy klánban érzik magukat biztonságban. Láttam, hogy két cigány férfi összeveszett az utcán, majd mindkettő megállt az utca egy-egy oldalán és aktívan elkezdett telefonálni. Hamarosan, mindkét férfi családja – klánja megérkezett. Ők felsorakoztak az utca két oldalán, és farkasszemet nézve, kiabáltak egymásnak. Csak így érezték magukat erősnek. Szerencsére, ekkor elmaradt a verekedés.

Az erődemonstráció a fiúk, férfiak dolga. Ez gyakran kiabálásban nyilvánul meg. De van, hogy törnek-zúznak a környezetükben, de gondosan figyelnek arra, hogy csak olyan tárgyat törjenek szét, ami könnyen törik, nehogy az erődemonstráció során felsüljenek.

A fiúk/férfiak és a lányok/nők vitás ügyeiket leginkább külön-külön intézik. Igen ritka, hogy nők vitájába beavatkozzanak a férfiak, és fordítva. A nő barátja, „ura” sem kel a védelmére, mert ilyen helyzetben nem üt meg nőt. (Persze otthon veri a saját családjának nő tagjait.) Ugyan így, a fiúk verekedéseibe sem szólnak bele a lányok, nem állnak egyik fél oldalára sem. Kivételesen a béketeremtés, ha van erre mód. A nők és férfiak, két párhuzamos társadalmat élnek.

A női és férfi szerepek teljesen elkülönülnek. A férfiak a harcosok, míg a nők nevelik a gyerekeket és az ő fő feladatuk a család eltartása.

A csoporttudat fontosságára mutatott rá az egyik diákom. Ezt mondta: "Mivel cigányok vagyunk, amikor csoportosan közlekedünk, mindenki fél tőlünk, még akkor is, ha valójában gyengék és gyávák vagyunk. Furcsa, de gyakran az iskolában is csak akkor meri a gyerek a jó választ leírni, vagy feleletkor elmondani, ha azt a többiek is megerősítik, noha ő tudja a jó választ. És ha csoport mást mond, képesek a jó válaszukat rosszra módosítani. De a létezéshez szükséges a csoport háttere a számukra.

A roma családok, igen gyakran élnek nagycsaládokban, klánban. Ilyenkor több család él egy közös helyen. Tehát, a rokonok egymás közelébe, vagy épp közös lakásba, telekre költöznek. Volt olyan diákom, aki 25 négyzetméteren 15 rokonával lakott együtt.

A nagycsaládi rendszerben él a munkamegosztás. Viszik, hozzák egymás gyerekeit. Gyakori, hogy a kis korkülönbség (12-14 év) a nagymama együtt neveli lányát és unokáját. Volt, hogy a gyermek az iskolában tudta meg, hogy Julika nem a nagytetvére, hanem az édesanyja, hiszen mindkettőjüket ugyan az nevelte. Nem csoda, hiszen nem ritka a 32 éves nagymama, nagypapa. Van, hogy a nagymama legfiatalabb gyereke, fiatalabb mint egyik-másik saját unokája.

Közben közösségi tulajdonviszonyban élnek. Akár a fogkefe és a fésű is képezheti a közösségi tulajdon részét, amit többen is használnak. Ezért probléma gyakran a cigány gyerekek számára a magán tulajdon fogalma. Gyakran, nem lopni akar, bár a magántulajdonon alapuló jogrend szerint lop, noha ő a közösségi tulajdon alapján, csak időlegesen akar kölcsön venni valamit.

A fentiekből következik, hogy egy roma, avagy cigány gyermek, teljesen másképp szocializálódik és teljesen más érték és jogrendben nevelkedik. Ez pedig gyakran vezet kulturális összeütközésekhez.

Több családban előfordul, hogy a frissen bekerülő lány, nem csak az ura (férje) ágyasává válik, hanem az egész klán férfi tagjai igényt tarthatnak rá. Volt ilyen diáklányom, aki ilyen családba került. Az új „feleség” ilyen helyzete addig áll fent, míg nem szül gyermeket. A klán így biztosítja a fennmaradását. A klán, illetve a család fennmaradásának másik biztosítója, hogy ha a házasságkötés (legyen az roma, vagy hivatalos) után, három éven át nem lesz terhes a feleség, akkor büntetlenül elhagyhatja urát, illetve az ura is elküldheti minden következmény nélkül. A roma családok ugyan is nem támogatják a meddő házasságot. Sok lány viszont így tud elmenekülni olyan párkapcsolatból, amit rákényszerítenek.

Az asztalnál, külön étkeznek a férfiak. Őket a nők és lányok szolgálják ki. Ha a férfiak már jól laktak, a nők csak akkor ülhetnek asztalhoz. Egy fiú attól a kortól férfi, hogy nemzőképessé válik. Így akár már 11 éves fiú gyerek is férfinak számít a családban, és akár ágyasa is lehet. Ez megint a klán erejétől függ. Ettől kezdve lehet nála kés, bicska stb., hiszen ő klánt védő harcosok közé került. A 11 éves életkor körül, a családban férfinak tekintett gyerek, viszont az iskolában identitászavarba kerül, hiszen ott ő gyerekként van kezelve. Ebből igen sok probléma adódik. Például gyakran az iskolai szemtelen megnyilvánulások, erre az ellentmondásos helyzetre vezethetők vissza.

A klán feje általában a nagypapa, vagy a legidősebb fiútestvér. A klán fejének feladata, hogy gondoskodjon a nagycsalád belső működéséről. Ő osztja ki a feladatokat, és dönt a család belső vitáiban. Előfordul, hogy a család elveszíti férfi tagjait, mert mondjuk, csak lányok születtek. Ilyenkor a legidősebb lány veszi át a családfő szerepét. De az ilyen család nagyon kiszolgáltatott

már akár a rokonok felé is. Igen gyakran, az ilyen családok elvesztik státuszukat és a lányok akár a rokonok szexuális zaklatásának is ki vannak téve.

A családfők és „vének” szerepe igen fontos a különböző klánok, vagy családok vitáiban. Ha két családnak vitája van, és az erővel nem rendezhető, vagy nincs értelme az erőfitogtatásnak, akkor keresik a tárgyalásos utat. Ilyenkor a két klán „vének tanácsa” összeül, és keres egy kompromisszumos megoldást. Ekkor általában kiderítik, hogy a két család vagy klán valahol, szegről végről rokon, tehát testvérek. Testvérek között pedig már könnyű rendezni a vitás kérdéseket. Nagyon ritka, hogy cigányok egymás közötti vitájukat a hatóságok elé viszik. Ha tesznek is feljelentést, azt általában vissza is vonják.

Egy példa az életből. Az iskolába bejött egy anyuka és a folyóson megpofozott egy diákot, mondván, hogy az bántalmazta a fiát a testnevelés órán. A következő szünetben megjelent a szülő által megvert gyerek rokonsága, és elverte azt a fiút, akinek korábban az anyja megverte az ő gyereküket. Az iskola hivatalos feljelentést tett mindkét verekedő szülő ellen. Másnap mindkét érintett szülő, értetlenkedve jött be az iskolába, és nem értették, hogy ebből miért lett ügy, hiszen a problémát a két család vénei az este folyamán már elrendezték.

A családhoz visszatérve, igen ritka a jogilag rendezett házasság, vagy élettársi viszony. Nem csoda, hiszen sok esetben a „házasság” a lány 12-14 éves korában köttetik. A két fél családja megegyezik a házasság feltételeiben, esetleg még lakodalmat is tartanak, és ettől kezdve számukra érvényes a házasság. A házasságban a nő nem léphet félre, nem úgy mint a férfi. Ez abból adódik, hogy a roma lányok egyik alapvető tulajdonsága az engedelmesség. A roma lány verve jó, szólhatna akár egy új közmondás. Teljesen természetes, hogy a roma fiúk, a környezetükben lévő lányokat megütik, tépik a hajukat, vagy épp verbálisan alázzák meg őket.

Elsőre ledöbbsentem, hogy ezt miért tűrik a lányok. Aztán elmagyarázták, hogy ők azért tűrik, mert az ő társadalmukban ez jelenti azt, hogy egy fiú, felfigyelt rá, tetszik neki. Ez náluk az udvarlási forma.

Furcsa viszont, hogy ha egy nő veri dühből a férfit, a férfi nem, vagy alig üt vissza, mert ilyen esetben nem üthet meg egy nőt. Erre jó példa, ha a férfi félrelép. A nő üthet, de a férfi nem üthet vissza.

Ha a nő félrelép, az kizárja magát a családjából, nem így a férfi.

Mivel jogilag nem rendezettek a házasságok, azok gyakran fel is bomlanak. Általában a nő, a „feleség” kerül ki a családból.

A lányok alárendelt szerepét jelenti, hogy több családban, klánban, korábban szokás volt, hogy az apa veszi el a lánya szüzességét.

Találkoztam olyan esettel, ahol mind a 4 gyereknek, más az apja. Általában, szétválás után, az apánál marad a gyerek. Ha viszont futó kalandból születik a gyerek, akkor az anyánál marad. Az egyedülálló anya akkor nevel gyereket, ha élettársa elhunyt, vagy, ha az apa nem kívánja a gyereket, mert mondjuk, közben van neki egy másik családja. A rendezetlen jogi helyzet miatt, a roma gyerekek java, az édesanyjuk családnevét viszi tovább. Furcsa, de ez egy egyfajta anya jogú társadalmat eredményez. Ez meglátszik abból is, hogy a béketeremtők a nők. Láttam, hogy két fiú verekedett az iskolában. A teremből kijött egy kislány, rájuk üvöltött, hogy fejezzék be, mire a fiúk azonnal kibékültek egymással, noha nem is voltak egymás rokonai.

Viszont a „családban” a „feleség” a férfinak teljesen alá van rendelve. A cigány nőnek nem férje, vagy élettársa van, hanem ura. Ura, aki uralkodik felette. Megverheti szórakozásból,

megalázhatja, stb. A „feleség” feladata, ura teljes kiszolgálása. Az a lány, aki szereti urát, akár még a sarokra is kiáll, hogy pénze legyen az urának.

Talán nem véletlen, hogy a gyerekek iskolázottsága, igen nagyban függ az édesanya vagy a nagymama iskolázottságától. Minél magasabb az anya iskolai végzettsége, vagy kulturális igénye, annál több esélye van annak, hogy a gyerekei elvégzik legalább a 8 általánost, vagy talán még a középiskolát is.

Sajnos a roma társadalomban igen magas az iskolázatlanság aránya. Az általam vezetett iskolában, alig van olyan roma család, ahol az anyának és az apának is megvan legalább a 8 általános. Viszont igen gyakori, hogy egyik szülőnek sincs 8 általánosa. Ez különösen érvényes az Észak-Magyarországról érkezett családokra. Találkoztam olyan iskolaigazolási kérvénnyel, ahol a kérelmező papíron 2008-ben fejezte be az iskolát. A befejezte, igen kétes értelmű, mivel mindössze csak 1 osztályt végzett el 18 éves koráig a leányzó. Roma diákjainknak mindössze 5-6%-a végez középiskolát, alig pár százalék, aki a 8 általános után, legalább OKJ végzettséget szerez. Az OKJ rendszer átalakítása után, a szakmát szerettek száma még kevesebb lesz. A diplomások között a romák száma igen elenyésző, mindössze csak 0,6%. És ez a szám, a korábbi évtizedekhez képest, 100%-os növekedést jelent.

A roma népesség nagyfokú iskolázatlansága is hozzá járul ahhoz, hogy a mai Magyarországon 25-30% a funkcionális analfabetizmus. (1914-ben az analfabéták száma országosan 14%.) Papíron tud írni és olvasni, de a gyakorlatban nem tud megírni egy kérvényt, szülői igazolást és egyáltalán nem tudja értelmezni, hogy mit olvasott el. Sajnos a funkcionális analfabéták aránya ma magasabb az országban, mint volt az analfabéták aránya 1914-ben!!!!!!

Lényegében azon cigány gyerekeknek van esélye a tanulásra, ahol az anya taníttatni akarja őket. Különösen úgy érvényes ez, hogy az anya szabja meg, hogy meddig járhat iskolába a lány gyerek, és mikortól kell férjhez mennie, vagy kezdheti meg a nemi életet. Mindkét esetben lényegében egyenlő a leánygyermek iskolából való kimaradásával. A családok a fiúk taníttatásával többen foglalkoznak. Esetükben fontosabb, hogy legalább a 8 általános meglegyen. Ez egyfajta státusszimbólum, mivel a 8 általános kell a legális jogosítványhoz. A jogosítvány és az autó pedig státusszimbólum. Ehhez tudni kell, hogy igen sok roma fiút, már 12 évesen a szülők engednek vezetni a forgalomban, vagy épp a gyerek veszi kölcsön a család, vagy mások gépjárművét egy kis kocsikázás céljára. Ez igen balesetveszélyes szokás, de úgy tűnik, hogy szinte minden érintett szemet huny efelett. Ez nem csoda, hiszen a hatóságok, az orvosi hálózat, a gyermekvédelmi rendszer szintén szemet huny a kiskorúan, vagy épp jogilag gyermekkorúan anyává váló lányok esetében is. A gyermek vagy kiskorúak abortusza is elsikkad a rendszerben. A roma társadalom szinte jogrenden kívül esik. Csak akkor lesz jogi eset, ha fehérek érintettek egy-egy ügyben. Ilyenkor jön a kifosztás, lopás, rablás stb. bűncselekmény és jogi eljárás.

Számtalan roma gyerekeknek van így is rendőrségi ügye akár már 10 éves kortól kezdve. Ez főleg lopás és rablás, kisebb százalékban testi sértés. Nekem is több diákom áll, hatósági pártfogói felügyelet alatt. Ők gyakran nem is értik, hogy miért büntetik őket.

A bűnözés oka, igen gyakran a mélyszegénység. Ha egy 4-6 fős családnak van összesen havi 200 000 Ft nettó havi bevétele, az már jobb módúnak számít. Gyakran, 4-6 fő él 100-150 000 Ft havi bevételből. Ezért lomiznak, illetve gyakran ez motiválja a bűncselekményeket. Gyakori, hogy boltokban takarítanak. Ilyenkor a raktárkészleteket dézsmálják, mivel igen ritkák a leltározások. Általában tudni lehet, hogy melyik rokonság, hol takarít, mert érdekes módon annak a boltnak a termékei jelennek meg a család tagjainál, használati cikként, vagy árucikként. A bűnözés megjelenésére legyen egy általános példa. Egy 16 éves lány, 8 általános befejezése

nélkül szül gyereket, hasonló korú és iskolázottságú párjától. Nincs miből megélniük, ha a család nem támogatja őket. Iskolázatlanul pedig alig van munkalehetőség. Számtalan ilyen esettel lehet találkozni a bíróságokon. De ez már szociológia a javából.

Igen furcsa szociológiailag a kurva státusza. Többféle utcánő létezik. Az igazán kiszolgáltatott és megvetett, akit a futtatója kényszerít erre. Ilyenkor nincsenek valódi érzelmek a strici és a kurva között. Ez pusztán kizsákmányolás és emberkereskedelem. Nekik alig van esélyük ebből a sorból kitörni. A bevételét pedig elveszik. Ők a tényleges kurvák a szlengben. Erre a sorsra jutnak gyakran azok a lányok is, akiket például a szüleik eladnak egy – egy uzsorás csoportnak, vagy fiatalon csapódnak egy férfinak, mondván, az majd eltartja őket. A szegény családoknál még mindig előfordul, hogy a lányokat eladják és lemondanak róluk.

Ha viszont családfenntartóként, például a gyermeknevelés végett űzi ezt az ipart egy nő, akár úgy, hogy férje is van, akkor megbecsült tagja a társadalomnak, és senki sem veti meg. Őket nevezi a szleng „vállalkozóknak, vagy üzletasszonyoknak”. Az ilyen utcalánynak van esélye a felemelkedésre, mivel gyakran ezt az életvitelt csak időlegesen végzik. A bevételéből pedig az ilyen nő, részesül.

Szintén elfogadott az alkalmi pénzkereset végetti utcalányság. Ezt a szegényebb, vagy gazdaságilag kiszolgáltatottabbak végzik. Volt olyan 15 éves diáklányom, aki így kereste meg a pénzt a súlyosan beteg édesanyja gyógyszereire. Más a kisebb testvéreit segíti így. Gyakori, hogy családok fiatalabb női tagjai, akár már 13 éves korúak is, összeállnak és pár férfi védelme alatt, kimennek Svájcba, vagy Németországba pénzt keresni. Az így szerzett keresetből pedig a lányok is részesülnek.

Kérdeztem egy 16 éves lánytól, hogy kiállna-e az út mellé, ha az ura kérné. Válasza megdöbbenett: „Igen, mert így mutatom ki a szeretetemet. Azt akarom jó legyen neki, legyen neki pénze”.

A cigány családok még mindig nagyon mobilisak. Vándorolnak az ország különböző részein, általában egy falu és egy város között. De gyakran térnek vissza Romániába is. Furcsa, hogy a vándorlás során néha leszakadnak családtagok. Például egy lány családja kiment Kanadában, de őt itt felejtették a rokonságnál. A rokonság befogadta egyfajta házicselédnek. Ő vigyázott a család kicsi gyerekeire. Így viszont a 8 általánost sem tudta befejezni, mert neki feladatai lettek a családban. A sorsa neki is az utcasarokra vezetett végül.

A roma emberek a maguk módján vallásosak. Vallásosságukban viszont keveredik a kereszténység a babonák világával. Nagyon félnek a különböző rontó szellemektől, és a halottaktól. Szűz Mária és a Földanya képe is összekeveredett, de Mária és Jézus képe is keveredik. A jövőt jóslással keresik. Ez kártya, vagy számmisztika, bár az utóbbit kevesen végzik, mivel sokan nem tudnak számolni. Félnak az átoktól és a rontástól, különösen, ha azt egy jósnő mondja ki. Szerintük léteznek a boszorkányok.

Ha azt kérdezzük, egy roma gyerektől, hogy mi lesz, általában azonos válaszok érkeznek:

Lányok:

- anya és nem tanulok tovább
- sminkes
- cukrász
- szakács

- bolti eladó
- rendőr

(Élből, egyik lány sem akar utcalány lenni, noha soknak ez lesz a sorsa.)

Fiúknál:

- nem tanulok tovább
- futtató „strici” = humán erőforrás menedzser
- kábítószer kereskedő
- szakács
- cukrász
- fodrász
- rendőr
- szobafestő
- kőműves

Nagyon ritka, hogy egy fiú például autószerelő akarna lenni, vagy épp számítástechnikával akarna foglalkozni.

Minden szakmánál az első kérdésük, hogy hol van benne a nagy pénz. De mi a nagy pénz? Fentebb már láttuk, hogy a 200 000 Ft már nagy pénz, noha milliókról álmodnak. A megszerzett pénzt viszont szinte azonnal felélik, így nincsen tartalékuk. Épp ezért esnek, főleg Észak-Magyarországon az uzsorások áldozatává.

Mivel igen alacsony iskolázottságúak, és ha van is 8 általánosuk, lényegében funkcionális analfabéták, így igen alul kvalifikált munkákat végeznek. Takarítók, iskola-közintézményi konyhások, mosogatók, WC-sek, segédmunkások.

Állandó jövedelmük igen alacsony, gyakran mindössze 25-40 000 Ft. Ebből pedig gyereket nevelni nem igen lehet. Nem véletlen a 200 000 Ft-os álomhatár. Gyakran a munkáltatók nem jelentik be őket, és gyakorta ki se fizetik őket.

Csak iken kis százalékuk végez szakmunkás feladatokat. Sokan élnek alkalmi, utcai árusításból, mások a lomizáskor összeszedett tárgyak felújításából és értékesítéséből élnek meg. Gyakran a téli tüzelőt a lomizáskor kidobott fa hulladékból gyűjtik össze. Sokan a „fekete” szolgáltatóiparból élnek meg. Ők a szakmát el nem végzett, de roma körökben jó szakembernek számítók. Ilyenek a végzettség nélküli körmösök, szempillások, masszörök és fodrászok. Ők a roma világban, kiterjedt páciéntúrával rendelkeznek, és jól is keresnek. Persze, adót ők sem fizetnek. Hozzájuk csatlakoznak a jósok, illetve a roma körökben „világhírű” alkalmi zenészek.

A roma társadalom a rendszerváltás és az EU csatlakozás legnagyobb vesztese a munkaerőpiac terén. A magyar tulajdonú gyárak, nagyüzemek bezárásával és a szocialista gazdasági rendszer átalakulása által, nagyon sok roma veszítette el a munkahelyét. Olyanok is, akik a múltban igen jól dolgoztak. A kapitalista gazdasági rendszerben, nagyon sokan nem tudtak beilleszkedni. Tovább rontja az esélyeiket a fokozott gépesítés, illetve a munkáltatók humán erőforrás racionálása.

Mivel hazánk gazdaságának nagy része idegen kézbe került, a romákat különösen sújtja az idegennyelvtudás hiánya. Az adórendszer bevezetésének szintén ők a nagy vesztesei, hiszen az addig végzett segédmunkáik, napszámos munkáik, hirtelen adóköteles munkává váltak, miáltal megszokott munkavégzésük átkerült, lényegében önhibájukon kívül, a fekete szektorba. Talán nem véletlen, hogy kialakult a párhuzamos „háziipar” például a szolgáltatóiparban, amire ebben a tanulmányban is utalok. Sok fiú, már 13-14 évesen elkezd dolgozni az apja mellett az építőiparban. Szívesebben dolgoznak, mint tanulnak. Akik rendszeresen dolgoznak az apjuk mellett, azokkal az iskolában is kevesebb fegyelmi probléma van.

Sok roma család piacozik. Ilyenek például a ruhaárusok. Tudom, hogy többen Szabadkán vásárolnak be. Üres, félig üres bőrönd megy ki, és teli jön vissza. Az árkülönbség a hasznuk, illetve a be nem fizetett jövedelemadó. Sok virágárus a nagybani piac által kínált árrest használja ki, no és persze ők sem fizetnek jövedelemadót. Így van az, hogy a romáknál jóval több pénz halmozódik fel esetenként, mint a nem romáknál, akik megfizetik a jövedelemadót.

Mindmáig él a roma – fehér ellentét. A romák a fehéreket „paraszt”-nak nevezik. Ez nem sértés a részükről, bár annak tűnhet. A fehér azért paraszt, mert övék a föld. A cigányoknak nincsen földjük, így saját bevallásuk szerint, hazájuk sincs. A haza az a hely, ahol enyém a föld. Ezért is vándorolnak, váltanak olyan könnyen lakhelyet. Szerintük az ő hazájuk a nagyvilág és nem egy adott hely. Így ők mindenhol otthon vannak. A fehérek részéről a roma népesség felé megnyilvánuló sztereotípiákról pedig felesleges írnom, mert az köztudott.

Maguk a cigányok próbálják megőrizni az identitásukat, különállásukat. Ezért hangosak, járnak csoportokban, mosdatlanok (-leginkább a fiúk-), stb. Ha így jelennek meg valahol, a fehéreket távol tudják tartani maguktól, mivel azok félnek, illetve elkerülik őket.

A mosdatlanságra visszatérve, egyre több esetben nincsen gond a ruha tisztaságával és tisztálkodással (-főleg a lányoknál-). Viszont furcsa, hogy tiszta ruhában, megmosakodva, parfümözve jön iskolába a lány, miközben mozog a fején a tetű. A tetvesség, még sok esetben nem része a tisztálkodásnak. Nem foglalkoznak vele. Van olyan diákom, ahol a családban 4 éve folyamatosan jelen van a hajtetű.

A fehér – cigány házasság esetén, általában az alul, vagy alacsonyabban iskolázott emberek házasodnak össze. Egy roma számára a fehérrel való házasság, társadalmi felemelkedés, míg fordítva ez már nem mondható el. Vegyesházasságot általában egyik fél családi háttére sem támogatja.

Talán az etnikai elkülönülés jele, hogy ha egy nem roma közelít egy romához egy konfliktus esetén, a roma folyamatosan azt kiabálja, hogy „Hozzám ne éj”. Ha egy roma pedagógiai asszisztens ér egy roma diákhoz, az nem baj, de ha egy fehér tanár vagy pedagógiai asszisztens akar hozzáérni a renitens diákhoz, pl. egy verekedés leállítása végett, már a roma diák üvölti: „Hozzám ne éj”. A szakirodalomban evvel a jelenséggel nem találkoztam. Lehet, hogy ez tudat alatt az indiai kasztrendszer érinthetetlenjeire, a dalitokra utal vissza. Vagy esetleg középkori maradvány és a nem romák érintése, a tetten ért, rajta kapott romát jelenti. Minden esetre a nem romáktól való érintéstől való tartózkodás, egy igen markáns jelenség.

Az öltözködés terén a lányokra vonatkoznak főleg a szabályok. Igen sok esetben a 12. életévét már betöltött lány, idegenek előtt fürdőruhában nem mutatkozhat. Igen gyakran még tornadreszt sem vehet, mert azt is erkölcsstelen öltözőknek tartják.

A cigányok között, mivel nagycsaládi illetve klán rendszerben élnek, az ünnepek mindig sok vendék érkezésével történnek. Egy születésnapon az 50-100 vendég átlagos. E téren a gyász külön világ. A gyászidő 2 hét. Ilyenkor a család együtt van. Nincs munkavégzés, nincs iskolába járás stb. A zenehallgatás tilos.

A roma családok étrendje balkáni étrend: Sok hús, mert hús nélkül nincsen étkezés.

A hús és gyümölcs együtt számukra ehetetlen. A cigánygyerek gyakran az eltérő étkezési kultúra miatt nem eszi meg a menza kaját. Nincsen közös étkezés a családban, csak a családi

ünnepeknél. A diákok az iskolába uzsonna, néha ebéd nélkül étkeznek. Pénzükből a következőket veszik: csipsz, M'c Donalds kaja, energia ital, kóla, cigaretta.

A gyerekjátékok igen sokat mondók. Első helyen áll a kábítószerelés eljárása. A tanyerem összes krétáját porrá zúzzák. Második helyen van a rendőrségi letartóztatás eljárása, míg harmadik helyen a bírósági tárgyalás imitálása. Ha pedig nem játszanak egymással, akkor az internetes játékok vezetnek. Itt folyik a háborús gyilkolás. A többi játék a póker és a pénznyerős játékok.

A bűnözés minden életkorban előfordul. Legfőbb motivációja ennek az alacsony jövedelmi háttér, illetve a szabálykövetést nem ismerő életmód. Szerencsére többen is felismerik, általában szabadulás után, hogy a jogkövető magatartás kifizetődő. Az ilyenek családja már igyekszik magát távartatni a bűnözéstől. Szerencsére több olyan diákom is volt, akinek a szülei felismerték, hogy korábbi életmódjuk helytelen volt. Tehát, van kiút számukra a bűnözés világából, de ez az út a mélyszegénység miatt nehéz. Itt meg kell állni egy kicsit. Ugyan is nagyon sok roma ember ad vagyonokat a külsőségekre. Ilyen a gyerek arany gyűrűje, vagy a 300 ezer forintos arany nyaklánc, vagy a szintén több százezer forintos aranyóra. Ez utóbbit használni sem tudják, mert nem ismerik a számlapos – mutatós órát. Igen, ezeket megveszik és hordják, miközben a napi élelmezés gond. Számukra a külsőségek rejtik el a meglévő valós szegénységet. Illetve, az arany gyűjtése visszautalhat a korábbi vándor életvitelre. Hiszen az arany kis helyen elfér, és könnyen vihetik magukkal. Számukra ez egyfajta „bank”, a külsőségek mellett.

A külsőségek közé tartoznak a márkás ruhák, cipők, táskák, stb. A márkás gyakran idézőjelben van, mert mindenki tudja, hogy hamisítványt visel, de rajta van a márkajel, így avval már menőznek. De ugyan így van, mikor szakadt ruhában vannak, mert a boltban kivágták belőle a lopásjelző csipogót. Mindegy, hogy lyukas a ruha és látszik, hogy lopott, a lényeg, hogy van rajta márkajelzés.

A romák számára az idő relatív. Reggel 8-kor kezdődik az iskola, de sok gyerek 8.30-9 között be sem ér az iskolába. Nem tudnak felébredni, meg minek beérni, ha később is bemehetnek. Ha szülőkkel beszélünk meg időpontot, gyakran a harmadik egyeztetés a sikeres, vagy a nap stimmel mikor megérkeznek, csak reggel 8 helyett délután 2-re jönnek. Ők bejöttek a megbeszélte napon. De számos más helyzetben is kitűnik, hogy nem igazán kezelik helyén az időt.

Ahogy ezen tanulmány elején írtam, a romák, egy párhuzamos világban élnek. Ezen világ része a nemek közötti lét szabályozása, a családfenntartás és a végtelenül egyszerű életforma, amelynek egyik alap köve a zene, és a tánc, miáltal szinte mindig vidámak és harsányak. A vidám lelkület pedig alapja egy társadalom folyamatos megújulásának és fennmaradásának.

III.

Miképp hat a nyelvi állapot az összetett gondolkodásmódra

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület egyik vitanapján merült fel a nyelv és kultúra közötti szoros kapcsolat. Ez elgondolkodtatott azon, hogy ha egy nyelv egyszerű szerkezetű, kevés szókinccsel működik, akkor ez hatással lehet egyéb kombinatív gondolkodási feladatok ellátására is. André Barthelemy; Cigányország útjain című könyvében foglalkozik avval, hogy a romák nyelve mennyire egyszerű szerkezetű, és mennyire szegényes a szókincsük.⁶⁶⁹

Közel öt évet töltöttem egy olyan budapesti általános iskolában, ahol a diákok nagy többsége roma származású. Esetükben igen szembetűnő, hogy még nyolcadik osztályban is szinte funkcionális analfabéták, épp úgy, mint igen gyakran a szüleik is azok. Ezek a diákok szinte képtelenek megtanulni rendesen olvasni, és helyesen írni. Fogalmazni írásban, a nagy többség alig tud. Írni, tömondatokban írnak. Persze akadnak kivételek, de nagyon kevesen. Ugyan így, nagy számban képtelenek a matematikai műveletek megértésére is.

Mi állhat ennek a hátterében?

Megfigyeléseim szerint, ma a romák világa jelentős nyelvi átalakuláson megy keresztül. Ezt már Zsigmond István roma értelmiségi is felvetette.⁶⁷⁰ Gyermekkoromban még szinte mindennapos volt, hogy az utcán a romák, cigány nyelven beszéltek. Ma ez már igen ritka, különösen a városokban. A dédszülők, a ma 50-60 éves romák, még beszélnek a nyelvet, gyermekeik, a ma 30-50 éves korosztály romlott formában, de még használja otthon. A mai 20-30 éves korosztály már nem beszél, de még nagyból érti. De a fiatalok, főleg városi környezetben, már nem beszélnek és alig-alig értik a cigány nyelvet. Ők, csak egy-két mondatot, szót használnak. Ezek jellemzően köszönés, hogylét felőli érdeklődés, illetve a „tolvajnyelv” szókincsé köré csoportosul. Tehát, elveszítik eredeti nyelvüket, viszont nem veszik át a környező nép, esetünkben a magyar nyelvet. Értem ez alatt, hogy az eredeti cigány/roma nyelv mondatszerkezetét és szókincsét helyettesítik be magyar szavakkal. Így a magyar nyelvi állapotuk, igen egyszerű és szegényes. A mai fiatalok roma voltak, a nyelvben nem őrzik, de megőrzik annak szerkezeti állapotát. Ez által, nem kényszerülnek bonyolultabb nyelvi szerkezetek megtanulására.

Egy nyelvszakos kolléganóm jegyezte meg, aki 42 évet tanított roma környezetben, hogy szerinte azért nem tudnak még magyarul sem, nem hogy idegen nyelven fogalmazni a roma diákok, mert igazából se a roma (itt most külön nyelvjárást nem emelek ki), sem pedig a magyar nyelvet nem beszélnek jól. Ők egy szókincsben és nyelvtanban is kevert nyelvet használnak.

Szó és fogalomkincsük nagyon kicsi, ami jórészt az olvasás hiányának, illetve az ingerszegény környezetnek köszönhető. Jó példa a szó és fogalmak keverésére a diákok középiskolai

⁶⁶⁹ André Barthelemy: Cigányország útjain; Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992, ISBN 963 7593 07 1, 7-191

⁶⁷⁰ Zsigmond István: A cigány nyelv helyzete egy nemzetiségi középiskolában végzett nyelvhasználati kérdőíves felmérés tükrében: [Szellem és tudomány : a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének folyóirata](#), 2012. (3. évf.) 2-3. sz. 53-67. old.

beiskolázása. Gyakran, még a lányok sem tudják, hogy mit csinál egy szakács és mit egy cukrász. Ők a két fogalmat gyakran egyként kezelik, mivel a konyhához köthető. De ugyan így nem értik, mi az hogy turisztika. Szerintük ez a kifejezés az utaskísérőt jelenti, ami náluk egy-fajta prostituátnak felel meg. A sort még hosszasan lehetne sorolni.

A problémát tovább fokozza, hogy a roma/cigány nyelv nem írott nyelv. Ez azt jelenti, hogy nincsenek önálló írásjegyeik, miáltal a hangok nincsennek írott formákhoz kötve. Mivel nem írott, hanem szóbeliségen alapuló nyelvről van szó, nem alakulhattak ki írott nyelvi szabályok sem. Éppen ezért, nagyon sok roma diák, de felnőtt sem képes megtanulni a magyar helyesírás alapjait sem. Értve itt például a nagybetű használatát, a központosítást, vagy épp a betűk feletti ékezetek használatát. Mivel eredetileg nincsen hang – betű megfeleltetés a nyelvükben, az olvasás során is gyakran tévesztik a betűket, illetve azok hangértékét. A mássalhangzó – magánhangzó fogalma pedig igen gyakran, teljes érthetlenséget jelent a számukra.

Mivel, egy olyan társadalomról beszélünk, ahol a betűnek, így az írás és olvasásnak alig van értéke a mindennapokban, nem is nagyon foglalkoznak avval, hogy ezt megtanulják készség szintjén. Ők az iskolában az írott szöveget másolják, kvázi rajzolnak, de gyakran nem értik azt. Olvasni nehezen olvasnak, mert próbálják memóriából előhívni az adott hang, képi, avagy írott megfelelőjét. Ez a küzdelem viszont oda vezet, hogy míg a hangjeggyel küzd, addig nincsen ideje a szó, vagy mondat értelmének felfogására. Ez írásban is világosan kitűnik. Mikor a tábláról másolnak szöveget, nem képesek közben a tanár magyarázatára figyelni. Nem automatikus számukra a hang és betű azonossága, miáltal nem tudják a figyelmüket megosztani a forma és a jelentés között.

Itt kell felhívnom a figyelmet a kézírás fontosságára. A kézírás egy igen bonyolult rendszer, hiszen hangértéket kell kötni egy leírt formához. Ezen formákat, megfelelő irányban haladva, kötni kell egymással, miközben fejben kell tartani, hogy mit is írok le. A kézírás már önmaga egy bonyolult logikai folyamat, ami egyéb logikai készségeket is fejleszthet. Éppen ezért tartom botrányosnak, hogy egyes országokban (pl. Finnország, Kanada, Svájc, USA) az általános iskolákból törölni akarják a kézírást, mondván, már mindenre elég a számítógép használat. Sajnos, ilyen kézírás ellenes hangok Magyarországon is vannak, mondván, kézírás nélkül, hamarabb van sikerélménye a diáknak. „...a nem-írás a gondolkodás módját meg fogja változtatni. Ha kézzel írok egy szöveget, akkor a leírtak javíthatatlansága kényszeríti a gondolataim rendezésére és messzemenő előre-megfontolására, tehát hozzászoktat a pontosságra, szabatoságra és a leírni valóim részletes átgondolására. Ez még az írógéppel való írásnál is így volt, mert az utólagos javítási lehetőségek ott is erősen korlátozottak voltak. Ha a számítógépen írom a szövegeimet, akkor ott a leírtak teljes átírására, a mondatok átalakítására, „csiszolására” megvan a lehetőség, ami fölöslegessé teszi a szöveg pontos előtervezését.”⁶⁷¹ A kézírás egy kultúrkörhöz való tartozást is jelent, Novák Gábor szerint.⁶⁷²

Kiderült például, hogy a gyerekek sokkal gyorsabban tanulnak meg olvasni, ha párhuzamosan kézzel írni is megtanítják őket, és jóval hatékonyabban őrzik meg a megtanult információkat is. A folyóírás elsajátítása és gyakorlása során ugyanis egy különleges agyi áramkör aktiválódik, magyarázza Stanislas Dehaene francia pszichológus. A kézzel írott szó felismerése a

⁶⁷¹ Gyimóthy Gábor: Vélemény a kézírás megszüntetéséről: *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 2015. (30. évf.) 2. sz. 270. old.

⁶⁷² Novák Gábor: A kézírás egy kultúrkörhöz tartozás jelképe: *Könyv és nevelés*, 2011. (13. évf.) 3. sz. 38-40. old.

jelek szerint egészen másképp stimulálja az agyat, mint a gépelt írás olvasása. Karin James, az Indianai Egyetem kutatója rámutat arra, hogy a a rejtély nyitja abban rejlik, hogy ha kézzel írunk, magunknak kell megterveznünk, milyen vonásokkal másoljuk le a formát. Ehhez pedig alaposabban kell tanulmányoznunk magát a mintát is, hogy aztán saját, egyedi vonásainkból sikerüljön felépítenünk azt. Előre „gyártott” betűk használata esetén viszont, ahogy gépelés során történik, elég néhány kulcsfontosságú tulajdonság megjegyzése, így nincs szükség olyan nagy figyelemre. A vizsgálatok kimutatták, hogy a betűk tényleges reprodukálása, vagyis az ehhez szükséges motoros idegpályák aktiválása hozza magával az írás elsajátításával kapcsolatba hozott egyéb tanulási előnyöket, például az olvasás gyorsabb elsajátítását, továbbá, hogy a folyóírás és a gépelés során egészen más agyműködési mintázat figyelhető meg, amelyek eltérő végeredményeket is produkálnak. A jobb kézirással rendelkezők körében írás közben nagyobb aktivitás mutatkozik az agy rövid távú emlékezetért felelős területén, illetve az olvasás és az írás sajátos agyi hálózataiban is. Szintén érdekes, hogy eltérő agyi mintázatokat figyeltek meg akkor is, ha az alanyok folyóírással írtak, vagy ha kézzel ugyan, de nyomtatott betűkkel vetették papírra soraikat. A kutatásokból ugyanakkor világos, hogy a folyóírás elsajátítása nem egyszerűen a betűk adott módon való leírásának képességét jelenti, hanem egy sajátos agyi tevékenységet, amelyhez gondolkodási, tanulási folyamatok és módok is kapcsolódnak.⁶⁷³

A romák világa mindmáig megmaradt az egyszerű szerkezetű cigány nyelv világában, és a szóbeliségben. Ugyan, fokozatosan elveszítik ősi nyelvüket, de gondolkodásmódjuk nem képes átállni egy bonyolultabb nyelvi szerkezetre, és arra, hogy a hang meg is jeleníthető.

Tehát, képtelenek egy bonyolultabb rendszerben gondolkodni. Pedig a hang megjelenítése, annak értelmes egészé váló összeállása, például az olvasás során, igen fontos agyi folyamatokat indít be. Ezen folyamatok képezik Csépe Valéria pszichológus kutatási területét, aki az olvasást az idegtudomány felől közelíti meg. „Szerinte fontos leszögezni, hogy az olvasást kiszolgáló agyi rendszer nem az evolúció terméke, és hogy az olvasás csupán néhány évtizede hozzáférhető a tömegek számára – a formális oktatás rendszerén keresztül. Ez evolúciós lépésekben borzasztóan kevés idő.” „Idegtudományi adatok, bizonyítják, hogy az olvasás a beszélt nyelv sokezer év alatt kialakult agyi hálózatára telepszik rá. Az olvasás tanulása során két feldolgozó kör alakul ki: a szavak jelentését a látott szóforma alapján azonnal felismerő „először kör”, illetve az ismeretlen szavak kiolvasásához és megértéséhez szükséges elemzést végző „hátsó kör”. Itt azonban még nincs vége, ezek mellett ugyanis legalább harminc agyi régió összehangolt működése jellemez egy magabiztosan olvasó felnőttet. Csépe Valéria ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez még nem azonos a szövegértéssel, amelyet „tapasztalataink együttese, emlékezeti működésünk, a világról való és tárgyi tudásunk határoz meg, amely egyben visszahat az agy fejlődésére is”⁶⁷⁴.

A romák jelenlegi nyelvi állapota, egyfajta identitásválságot is tükröz.

A szülők iskolázottsága, a diákok otthoni kulturális környezete, nagyban befolyásolja a nyelvi készségeket. Lásd párhuzamként a tájnyelveket. Ugyan így, az otthonról hozottak, nagyban befolyásolják a tanuláshoz való viszonyt is. Ezt jól szemlélteti Andor Mihály tanulmánya.⁶⁷⁵ Illetve az otthon hallott nyelvi állapot, az embert, egy életre meghatározhatja. Az otthoni nyelvi

⁶⁷³ A kézírás és az agy: <https://ipon.hu/magazin/cikk/a-keziras-es-az-agy> (2022.06.13-i letöltés)

⁶⁷⁴ Kránicz Dorottya: Ha végleg elfelejtünk olvasni, egymást sem fogjuk már megérteni; https://hvg.hu/kultura/20220609_olvasasi_szokasok_digitalis_szoveg_konyv_tablet (2022.06.09-i letöltés)

⁶⁷⁵ Andor Mihály: Diplomás szülők gyermekei; Educatio, 2002. (11. évf.) 2. sz. 191-210. old.

fejlődésre kiváló tanulmány olvasható a Hungarológiai Közleményekben.⁶⁷⁶ Ha valaki például folyamatosan úgy tanulja a nyelvet, hogy az mindig egyszerűsít és mindig csak a minimumot közli, nem fog bonyolultan és választékosan beszélni. Például a „Hol van” kérdésre gyakran jön a következő válasz: „Ott a”, vagy „Ott van”. Kimarad a bővített forma, pl; „Ott van az ajtó mellett”. Vagy egy másik nyelvi fordulat: „Speciálba küldöm neked”, avagy „Szeretettel küldöm neked”. Máshol ilyeneket lehet hallani: „Menny haza magadnak”, avagy „menj a fenébe”. Hiányoznak komplett fogalmak, mint a településformák. Ők leginkább két településformát ismernek: város, vagy Budapest és a vidék. Van, akit még rávezetni sem lehet arra, hogy mondjuk Tikos egy falu. Nekik a városon (Budapesten) kívüli világ, általában vidék. Ugyan így nem értik, hogy Pesterzsébet, Budapest része. Nem értik, hogy egy nagyobb település milyen közigazgatási és egyéb egységekre oszlik.

Freud, Erikson és Piaget hangsúlyozzák, hogy a fejlődésnek elkülönülő és minőségileg különböző szakaszai vannak. A környezeti tényezők gyorsíthatják és lassíthatják a fejlődést, de a szakaszok sorrendje nem változhat. Ezért fontos az öröklés szerepe. Fontos az érés folyamatában, mert biztosítja azokat az alkati sajátosságokat, adottságokat, amelyek a pszichikus fejlődéshez szükségesek. Az érés biológiai program alapján történik, lehet szomatikus (testi növekedés, a serdülési korigenitás) pszichikus (az egyes lelki funkciók kibontakozása, pl. az emlékezés, a gondolkodás magasabb szintre emelése).⁶⁷⁷ Márpedig a tanulás és a nyelv terén, nagy jelentősége van az emlékezésnek. Nem véletlen, hogy a magasabb iskolázottságú személyek esetében, ahol az agy dolgoztatva van, a kognitív képességek is jobbak, pláne, ha ez több generáció óta tart, így az iskolázottsági szint is magasabb lesz általában. Ezek után úgy tűnik, hogy nem csak a környezeti hatások, hanem az öröklés is befolyásolja egy csoport vagy család nyelvi, illetve gondolkodási képességét. Mielőtt valaki félreérti, ez nem fajelmélet, mivel a fenti öröklési forma, minden embercsoportnál azonos. Viszont bizonyos csoportoknál nagyobb számban jelentkezik negatív hatással. Mivel pedig a nyelv az elsődleges gondolkodási forma megnyilvánulása, annak bonyolultsága, összetettsége fogja meghatározni a többi gondolkodási folyamat bonyolultságát is.

Ehhez jönnek még a környezeti hatások. Több kutatás bebizonyította, hogy ha a gyermek fiatalon nem tanul meg megfelelően beszélni akkor ezt a hátrányát nem, vagy alig tudja behozni. A roma diákok igen gyakran, alacsony nyelvi képességű környezetben élnek 6-8 éves korukig. Több gyerek úgy érkezik az általános iskolába, hogy még a magyar hangzókészlet minden elemét sem ismeri. Egyszerűen nem használ hangokat, betűket. Mire iskolába kerül, a nyelvi érés és logika terén, pont a környezeti hatásból adódóan, már vészesen lemaradt.

A környezeti hatások, igen gyakran nem tudják ellensúlyozni az örökölt tulajdonságokat. Ismeretségi körömben, több diplomás család fogadott örökbe igen fiatal roma gyerekeket. Ennek ellenére, közülük többen még az általános iskolát sem végezték el. Többen végeztek középiskolát, de a felsőoktatásban az ő jelenlétük is elhanyagolható, kivéve a zenei területet. De a zenei érzékenység is adódhat egyfajta örökletességből.

---

⁶⁷⁶ Sugárné Kádár Júlia A beszédfejlődés és a pszichikus érés néhány összefüggése a szómondatok és a grammatizáció időszakában: Hungarológiai Közlemények; 1982. (14. évf.) 53. sz. 537-552.

⁶⁷⁷ Személyiségfejlődés alapjai: <https://www.fajtube.com/filozofia/pszichologia/A-szemelyisegfejlodes-alapjai92577.php>

Ezek fényében nem meglepő, hogy a diplomások világában, a roma háttérűek aránya nem éri el az 1%-ot. A képet tovább árnyalja, hogy a diplomás romák jó része pedig vegyesházasságból származik. Tehát a gyermek fiatalon két külön kultúra világába nő fel. Olyan, mintha a szülei két külön nyelven beszélnének.

A negatív örökletességre, ellenpéldaként, ismerek olyan családot, ahol az apai felmenők 1792-től mind diplomások. A család szinte minden férfi tagja diplomás lett, de sok lány is le-diplomázott. Az egészségesen születettek közül, pedig mindnek van értettségi jele. Jelenleg a 8. generáció jár már egyetemre ebben a családban.

Ha pedig ezeket figyelembe vesszük, akkor már érthetővé válik a roma diákok tanulási nehézségének oka. Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy rosszul működik az agyuk, viszont sok esetben rosszabbak a kognitív képességeik. Én úgy látom, hogy a nyelvi egyszerűségük miatt, nem olyan fejlett a logikai képességük, mint azoké, akik nyelvi állapota összetettebb. Természetesen mindez fejleszthető.

Különösen akkor, ha figyelembe vesszük azt a megfigyelést, hogy a bonyolult, de érthető rajzokat készítő roma diákok, nyelvi és tanulási képességei is sokkal jobbak, mint az egyszerű rajzokat készítőké. A rajz egy összetett gondolkodási forma, ami rámutat arra, hogy képes-e bonyolultabb logikai összefüggésekre az agy, vagy csak egyszerűbb összefüggések felismerésére képes. Ugyan ide sorolandó a zenei képesség is. Nem véletlen, hogy a muzsikus romák, szinte teljesen más „kasztot” alkotnak, mint a nem muzsikusok. Igaz, ezen különállásukon és kiváltságukon, most hatalmasat ront a média, mivel teret ad a kulturálatlan és nívótlan, iskolázatlan elemeknek, akik degeszre keresik magukat, miközben nem hozzák magukkal azt a kultúrát, ami elvárható volt a muzsikus romáktól. Ők például, nem Mága Zoltánok. Számomra megtiszteltetés volt, hogy lányom, Mága Zoltánnal együtt hegedült egy újévi zenés produkcióban. Tehát, ha egy ember rá van kényszerítve bonyolultabb logikai folyamatok felismerésére, és azt rendszeresen használja is, lásd rajz és zene, képességei egyéb téren is javulnak.

Mivel a roma nyelv nagyon egyszerű szerkezetű, és lényegében ezt a szerkezetet használja a legtöbb roma ma is, csak a szavakat magyar szavakra cseréli, az agy nincsen rákényszerítve a bonyolultabb folyamatok felismerésére. Példa néhány egyszerű mondatra: „Mi zu?” Lásd: Mi van veled, hogy vagy. Vagy „Minden oké?” Lásd: Minden rendben van? Meg van szomorodva. Avagy, szomorú, mert egyedül van. Van zsebkendője? Lásd: Kérek egy papírzsebkendőt. Sokáig, aminek a teljes jelentése: Legyetek sokáig boldogok. Szoszi van ami körülbelül ezt jelenti: „Mi van?”, „Mi van veled?”, de van aki „Szeretés van”-ként használja.

Megjegyzendő, hogy egyre több roma háttérű egyszerű nyelvi kifejezés, illetve mondat szerkezet kerül át a magyar nyelvbe, különösen a fiatalok körében. Ez köszönhető annak, hogy egyre magasabb lesz a romák aránya a fiatalok között, illetve a médiában szereplő romák egyre nagyobb száma miatt. Ezeket a roma kifejezéseket először az alacsonyabb kultúrájú magyar családok veszik át, és általuk kerül be lassan a magyar nyelvű köztudatba.

Az egyszerű nyelvszerkezetből adódó, elvont, illetve összetett logikai gondolkodás hiánya, egyértelműen megmutatkozik a matematika tanulás terén, ahol összetett gondolkodásra kény-

szerül az ember. Alig akad olyan roma diák, aki jól és biztosan tudja a szorzótáblát és a bennfoglalást alkalmazni. Sokaknak probléma az írásbeli szorzás és osztás, de még az írásbeli kivonás és összeadás is. Érdekes, hogy fejben néha jobbak e két utóbbi terén, mint írásban. Ugyan így probléma a tízes átlépés, mivel ez is egy logikai folyamat megértését teszi szükségessé. Így, már nem is lepődtem meg, hogy a 15 éves, 8. osztályos diák, nem tudta leírni számmal azt, hogy 110 000. Egyszerűen eltévedt a nullák rengetegében. Ezeket a megfigyeléseket, számos szakértői vélemény is alátámasztja.

Idegennyelv tanulás esetében nehezen megy a szótanulás, és még az egyszerű nyelvtani szerkezetek megtanulása is gond. Nem véletlenül, hiszen még a magyar nyelvet sem beszélik annak széles nyelvi perspektívájában. Náluk, idegennyelv terén a pavlovi reflexek működnek. Ez az internetes játékok terén nyilvánul meg. A játékban tudja alkalmazni az idegen szavakat, de ugyan azokat más helyzetben már nem tudják alkalmazni.

Sajnos a nyelvi készségeken, nagyon sokat ront a facebook és társain megjelenő nyelvi igénytelenség, ami tovább rontja, leginkább az alacsony műveltségűek nyelvi készségeit.⁶⁷⁸ Találkoztam például ilyen bejegyzéssel: „Te is Tesó”. Ez azt jelentette, hogy gratulálok, hogy van barátnőd. Tehát, még az amúgy is egyszerű nyelvet, még inkább egyszerűsítik. És ez átszivárog a hétköznapi, élő beszédbe is. Igaz, a sláger a TikTok, mert a facebook is már túl sok betűt használ, míg máshol elég csak magukat mutogatni.

A facebook és TikTok világa még a szlenget is keveri. A bekövet, vagy ki követ annyit tesz, hogy figyelemmel követ valakit egy adott felületen, vagy épp töröli a követést. De ezt a romák tudják „turbózni”, pl. így: „Ki ne kövess már? Avagy: Töröld már a követésem.

Röviden összefoglalva a fentieket, egy adott személy, vagy csoport nyelvi állapota, nyelvének összetettsége, gazdagsága és bonyolultsága, nagyban befolyásolja az agy gondolkodási folyamatait és a kognitív képességeket. Ha a nyelvi állapot nem kényszeríti az agyat egy összetettebb folyamat megértésére, akkor az agy, más területen sem fogja könnyen megoldani az összetettebb logikai folyamatokat. Tehát, a nyelvi állapot, nagyon nagy részben befolyásolja az adott személy logikai képességeit. Ezért van az, hogy az egyszerűbb nyelvi állapotot használó diákok, hátrányos helyzetbe kerülnek az oktatás terén. A jelenlegi oktatási rendszer pedig, ezt a helyzetet nem tudja kezelni, mivel annak alapját az összetett gondolkodásra készítő magyar nyelv adja.

Oktatás terén figyelembe véve az ország demográfiai és etnikai képének gyors változását, az általános iskolák terén, kétféle intézményt kellene párhuzamosan működtetni. Az egyik intézmény lenne az, amelyik a mostani oktatási forma szerint működik.

A másikban alacsonyabb és más jellegű követelményszint szerint tanulnának a diákok. Ez az iskolai forma nem lenne gyógypedagógiai, kiegészítő iskolának tekinthető. Egyszerűen, csak más lenne a tananyaga. A magasabb szintű általános iskolából lehetne menni gimnáziumba és

---

⁶⁷⁸Gyermekek és tabletek: Veszélyben lehet a gyerekek nyelvi fejlődése: Inotéka: 2018. (8. évf.) 3. sz. 42. old.

értettségit adó szakiskolába, míg az alsóbb szintű iskola folytatása lenne a szakképzés. Természetesen, az alsóbb szintű iskolából, jó eredmény mellett, különbözetivel át lehetne menni a felsőbb szintű iskolába. Ha pedig valaki az alsóbb képzést nyújtó általánost végzi el, az egy kilencedik évvel és állami különbözeti vizsgával, szintén mehetne gimnáziumba. Tehát, a tehetséges tanulók előtt, az alsóbb képzési színtről is megmarad a lehetőség és az út az érettségi és a diploma felé. A két szintre azért lenne szükség, mert ma hazánk rosszabbul áll az analfabetizmus terén, mint állt 1914-ben. Az alacsonyabb követelményeket támasztó iskola, sikerélményt adhatna azon diákoknak, akik ma képtelenek helytállni az oktatási rendszerben. A két-szintű oktatás pedig biztosíthatná a tehetséggondozást is, illetve hozzájárulhatna a funkcionális analfabéták arányának csökkentéséhez.

Ma lényegében burkoltan, de működik romák esetében ez a kétszintű általános iskola. Ma a lusta, tanulni nem akaró, rendbontó diáknak a szülők a szakértői bizottságnál szereznek egy F70-es, enyhén fogyatékos kódot, és a diák máris mehet a Benedekbe, az Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménybe. Ezt a hamis, kvázi csaló megoldást válthatná fel legálisan a kétszintű általános iskolai oktatás.

A romák felzárkóztatásának másik lehetősége lehet, a minden magyar politikai irányzat által már időről időre felvetett hetes iskolahálózat bővítése.

A fentieket röviden összefoglalva, látni kell, hogy a roma diákok rosszabb tanulmányi eredménye mögött a roma nyelv egyszerű szerkezete, annak szóbeliségének előtérbe helyezése az írás – olvasás ellenében állhat. És ezen a helyzeten inkább ront, mint javít a sok számítógép és okostelefon használat, mivel ezek nem segítik elő az alapvető képességek fejlődését. Nem véletlen, hogy a roma társadalom igen nagy hányada funkcionálisan analfabéta. Ezért is volna szükség számukra speciális tanmenetre és oktatási formára.

Utószó helyett

Négy és fél év után, módomban állt a roma iskolában tapasztaltakat egy hasonló budapesti külvárosi környezetben sikerült vizsgálnom egy nem roma kontroll csoport segítségével. A két vizsgált iskola egymással szomszédos külvárosi kerületben van. A kontrollcsoport annyiban is megfelelt a célnak, mivel nem volt teljesen homogén, mert ide is járnak roma diákok, és így az integrációt és annak eredményességét is meg tudtam figyelni. Egyben az „Út a szegregációhoz” tanulmányrészben felvetett tanulókkal kapcsolatos kérdőívek ellenőrzését is el tudtam végezni gyakorlati megfigyelés által.

Az iskolában élesen elkülönül egymástól a roma és nem roma diákok viselkedése, tanuláshoz való hozzáállásuk, ami egyértelműen a szülői, gondviselői háttérnek tudható be. Meglepően tapasztaltam, hogy míg a roma többségű iskolába bekerülő nem roma diák mennyire asszimilálódik az erőszakosabb, tanulásban kevésbé jeleskedő roma diáktársaihoz, tehát fordított asszimiláció történik, addig a nem roma többségű iskolába bekerülő roma diákok alig próbálnak megfelelni az iskola, illetve osztálytársaik elvárásának. A roma diákok tanulmányi eredménye nagyon gyenge aminek két oka van. Az egyik a nagyfokú hiányzások száma, a másik, hogy elutasítják a felajánlott tanulási segítséget. Igen problémás a hiányzások igazolása is. Sajnos, a családi pótlék megvonás nem visszatartó erő, mivel ha pár hónapig újra jár a diák az iskolába, akkor a korábban visszatartott pénzhez is hozzájutnak.

Megfigyelhető, hogy a 14-16 éves roma diákok életterüket már nem az iskolában képzelik el, számukra az iskola erőszakos lekötöttségnek tűnik. Így például rendre elszöknek a napköziből, ahol lenne aki segítené őket a tanulásban.

Az integráció, vagy inkább az integrálódni akarás hiányát mutatja, hogy az integrált környezetben sem végzi el minden roma diák még a 8 általánost sem, és tanulmányaikat itt is 5-6 osztály elvégzésével fejezik be, épp úgy, ahogyan sokan teszik ezt szinte tiszta roma diákállományú iskolában is.

A kontroll iskolában talán az integráció eredménye a roma fiú diákoknál az erőszak visszaszorulása. Bár csibészségük, tanuláselkerülés náluk is jelen van. Ellenben a roma lányok hangos rendbontása itt sem szűnik meg. A roma fiúk erőszakos szexuális viselkedése, durva „udvarlása” nem jelentkezik. Tehát a roma fiúknál kulturális viselkedésbeli javulás látható. Nem így a roma lányoknál, akik már 12-14 éves korukban provokálják szexuálisan környezetüket, fehér diákok környezetében is. A roma lányoknál az integrációnak szinte semmi hatása a kontroll iskolában. Ez számomra meglepő volt, mert pont a lányoktól vártam a jobb beilleszkedés képességét, mivel ők azok, akik rendre átkerülnek élettársuk családjába, ahol sok mindenhez kell alkalmazkodniuk. Úgy tűnik, hogy az iskolában, rájuk erősebben hat a családi, származási háttér, mint az iskolai példaadás és integráció. Ez azért fontos, mert a roma családok viselkedésmódját, tanuláshoz és környezetükhöz való viszonyát, nem a férfiak, hanem a nők határozzák meg.

A lányok provokatív viselkedése, a szexuális érettségükkel áll összefüggésben.

A roma lányok már 10 éves kortól arra törekednek, hogy legyen uruk (párjuk). Ők 12-14 éves kortól már gyakran élnek szexuális életet –abortusz és gyermekszülés is előfordul –, míg a fehér kortársaik ekkor még gyakran a fiúk közeledését is visszautasítják. Ennek oka a háttér kulturáltság, illetve az oktatáshoz, tanuláshoz való viszony. A fehér lányok ideje így ki van töltve kulturális és oktatási élményekkel, míg a roma lányoknál ez hiányzik. Őket mindenütt a fajfenntartás veszi körül, ami gyakran szüleik aluliskolázottságának az eredménye, mivel nincsen igény elvont, kulturális vagy épp szellemi kikapcsolódásra. Gyakran nehéz a szövegértésük, olvasnak, de funkcionális analfabéták. Így nem marad hátra számukra más, mint a természetes ösztönvilág.

Míg a kortárs 10-16 éves lányok esetében az ölelés a szeretet természetes megjelenési formája, úgy a hason korú roma lányoknál az ölelés a szexualitással párosul leginkább. Egy roma lány nem ölel meg csak úgy egy fiút, nem így a fehér lányok. Ennek legfőbb oka a társadalmi különbségekben keresendő. Például abban, hogy egy roma gyermek 13-14 éves kortól saját világában már felnőttnek számít, tehát kvázi szabadon élheti világát, míg a fehér lányok 18-20 éves korukig gyakorlatilag a családon belül gyermeknek számítanak, tehát életüket a szülők szabályozzák. Természetesen a fehér lányok között is akadnak kivételek ez alól a szabály alól, de nem a kivételek a leggyakoribb esetek.

A kontroll csoportban megfigyelhető, hogy a roma lányokkal ellentétben, a nem roma lányok alig sminkelik magukat. Nincsenek műszempillák, hatalmas festett műkörmök, hajdúsítás, szemfestés és arcfestés, és más a hajviseletük is. Egy 12-14 éves roma lány kinézetre elmegy akár 18-20 évesnek is. A kinézetre az öltözködés is ráerősít. Magassarkú cipő, haspóló, tapadós bőrnadrág stb. A roma lányok így 12-20 év között gyakran kortalanok a külső szemlélő előtt. Saját példából tudom ezt. Iskolai beiratkozáskor egy lánytól kérdeztem, hogy 7. vagy 8. osztályba jön az iskolába, mire közölte, hogy ő már 20 éves és a fiát hozta első osztályba. Tehát igen gyakori, hogy egy akár 12-14 éves roma lány már felnőttként érez, viselkedik és öltözködik, és otthon is így kezelik. Őket már nehéz gyermekként kezelni, különösen akkor, ha „felnöttségület” a testi adottságaik is felerősítik. Esetükben nehéz meghatározni, hogy mi a pedofília, hiszen mini felnőttokről van szó, akik ráadásul már gyakran szexuális életet is élnek. Tehát

a roma közegben igen esetlegesen lehet csak értelmezni a törvényi szabályozások ide vágó pontjait.

A médiában nagy port vert fel, hogy egy 33 éves anya, 10 éves fiának a születésnapjára szexet vett egy 15 éves prostituálttól. Az eset szinte mindennapos a roma világban –én is hallottam ilyenről-, és nem is lett volna belőle ügy, ha nem veszik fel az aktust mobil telefonnal és nem kezdik el terjeszteni. Hol a felnőtt kor és a nemi érettség határa a roma világban? Illik e rájuk a nem romákra megalkotott jogi szabályozás?⁶⁷⁹

Tehát, míg egy roma fiatal akár 12-14 évesen már felnőtt igen sok téren, addig a kontrollcsoport nem roma háttérű és nem roma környezetben élő diákjai esetén kimondható, hogy ők még a szó jó értelmében, gyerekek, akik a világot még gyermek szemmel nézik. Ennek legfőbb oka az otthoni környezetben keresendő, mint ahogy erre már korábban utaltam.

A kontroll iskolában megfigyelhető, míg a roma fiúknak státusszimbólum a hajviselet, a „be-lőtt”, gyakran zselézett hajviselet, amit akár kétnaponta megcsináltatnak, addig ugyan ez a nem roma fiúknál nem tapasztalható. A nem roma háttérű fiúk számára nem fontos a hajviselet. Számukra ez nem státusszimbólum. A roma fiúk számára a hajuk épp annyira fontos, mint a márkás cuccok, mert így leplezik valós vagyoni állapotukat.

Mivel a roma szülők legtöbbje aluliskolázott, ez visszatükröződik a roma diákok tanuláshoz való hozzáállásában is, még integrált környezetben is. Sokkal rosszabbul teljesítenek fehér társaiknál, illetve részükről nagyfokú érdektelenség tapasztalható. Tehát a szülői háttér fokozottan kihat a gyermekek tanulmányi eredményeire.

A családi háttérből adódnak a tanulási célok is. A roma diákok tanulási céljaik, ha van ilyen, leginkább a háztartás körül forog, szakács, cukrász, pincér, fodrász, körmös stb. A fehér diákok többsége több szakma közül válogat, illetve az általánosan vizsgált iskola diákjai közül kiemelkedő számban célozzák meg az érettségi vizsgát. A roma diákok esetében az érettségit alig célozza meg valaki.

A nem roma háttérű diákok életcélja a munkavégzés után járó fizetésből való megélhetés. Ez a roma diákok esetében csak esetleges megoldás. Ők inkább az üzletelést tűzik ki célul maguk elé. Ez már megjelenik részükről az általános iskolában is. A roma diákok hozzák be az iskolába a biznist, a tiltott termékek forgalmazását. Sajnos ehhez találnak maguknak partnert a fehér diákok között is. De míg a fehér diákok az iskola figyelmeztetésére tevékenységükkel felhagynak, ugyan ez a roma diákokról nem mondható el. Ugyan így, a dohányzást is a roma diákok hozták be az iskolába, bár ezt sikerült erőteljes ráhatással az iskolán kívülre szorítani. De tevékenységükkel veszélyeztetik a nem roma diáktársaikat, akiket rászoktathatnak a dohányzásra.

Az iskolán belüli bűnözés, például a lopás nem a roma diákokhoz köthető, hanem a családotthonban (gyermekotthon) nevelkedő diákokhoz. Ezen gyermekotthonok és családotthonok megérnének egy külön tanulmányt, mivel az ottani gyermekek nagyon ki vannak szolgáltatva az idősebb társaiknak, illetve felügyelő nevelőiknek. Az általánosan kontrollcsoportként vizsgált iskolába járó nevelőotthonos diákok kiszolgáltatottsága nagyon magas fokú, ezért egyre többször vannak szökésben. Ismerve „otthoni” helyzetüket, meg tudom érteni, hogy miért vannak szökésben inkább a 12-13 éves diáklányok. Viszont így fokozottan veszélyeztetett helyzetben vannak, amit képtelen a gyermekvédelmi rendszer megoldani. Ők a szökés alatt már egyre többször a testükből tartják el magukat. Az így szerzett tapasztalataikat pedig megosztják diáktársaikkal, akik evvel nem nagyon tudnak mit kezdeni, mert más szocializációs társadalmi közegben élnek. Így szüleik gyakran élnek panasszal az iskola fel, mondván, hogy mit tanul ott a gyermekük. De erről nem az iskola tehet, hanem a gyermekvédelmi rendszer.

---

⁶⁷⁹ Szexet kapott a születésnapjára egy tízéves kisfiú az anyjától:

<https://civishir.hu/bun/2022/10/szexet-kapott-a-szuletesnapjara-egy-tizeves-kisfiu-az-anyjato>

Megfigyelhető a mobil telefonhoz való viszony különbözősége is. Mivel a roma diák a klán tagja, tehát állandó készenlétben kell lennie –gyerekvigyázás, bunyó- vagy épp az üzletelés végett, náluk elképzelhetetlen, hogy ne legyen bekapcsolt mobil. Továbbá a kommunikáció mellett, a legfőbb szórakozási forma is a mobil, hiszen azon megy a zene és a közösségi médiák. A fehér kontrollesoport esetében nincsen szükség napközben mobilra, mivel egymás között élő társas kapcsolat van- beszélgetnek egymással, míg roma közegben gyakori, hogy egymás mellett ülnek, de telefonon kommunikálnak- vagy szórakozásukat társas játék, illetve olvasás, iskolában ne adj isten a tanulás teszi. Közben pedig tudják, hogy otthon nyugalom veszi körül őket, és ha valami probléma van, akkor a szülő az iskolát hívja. Ennek megint a családon belül elfoglalt szerepük áll a háttérben, avagy gyerek, vagy mini felnőtt.

Mivel a romák jó része alkalmi munkából él, vagy minimálbért kap, számukra fontos a „gazdagság” megjelenítése az aranyláncokban és márkás vagy épp hamisított „márkás” termékek képében. Nekik státusszimbólumok ezek. A nem roma diákok esetében, ahol általában a szülők állandó bérből tartják el gyermekeiket, tehát számukra a munkavégzés adja a viszonylag biztos megélhetési háttérrel és státuszt, gyermekeik esetében közel sincs akkora jelentősége a márkás termékeknek. A romák esetében a márkás cuccok olyanok, mint a japán szamuráj szájában a fogpiszkáló. A fogpiszkáló a jólakottság jele, és mivel a szamuráj a társadalmi hierarchia felső körébe tartozik, ő nem mutathatja kifelé azt, hogy éheznek. Tehát a szájában folyton ott a fogpiszkáló.

Jelentős eltérés van a fehér többségű és a roma többségű iskolába járó diákok étkezési szokásaiban. A roma környezetű iskolába élen jártak a csipszek és az energiaitalok, és alig evett valaki az étkezéskor ebédet, továbbá a reggeli szendvicsek sem fogytak. Ugyan így nem volt keletje a gyümölcsöknek és a nyers zöldségeknek –répa, retek, hagyma, paprika – sem. A fehér környezetű iskolában alig tűnik fel a csipsz –helyét otthon elkészített szendvicsek veszik át -, energiaital elvétve fordul elő, míg a felkínált szendvicsek rendre elfogynak. Kirívó példa a vajás kenyér, amit üresen –nincsen benne felvágott- a roma diákok eldobnak, míg a nem roma diákok megeszik simán vajjal a kenyeret. Az étkezéskor a befizetett, vagy a kedvezményezett ékező diákok mindent elfogyasztanak. A kontroll iskolában a befizetett roma diákok is megeszik a meleg ebédet, ami pozitív elmozdulásnak tekinthető.

A szülők iskolázottsági különbsége és életvitele nagyban meglátszik a roma háttérű és nem roma háttérű diákok szerepjátékaiban. A roma diákok szerepjátékai a bűnözés köré csoportosulnak – rendőrségi letartóztatás, kihallgatás, bírósági tárgyalás-, míg nem roma társaik szerepjátékai olvasmány illetve filmbéli élményeik hősei (westernhősök, varázslók, mitikus lények stb.) A roma diákok játékaik gyarkorta igen erőszakosak, ellentétben nem roma kortársaik játékaival. Nagy eltérés, hogy a nem roma háttérű gyerekek, fiúk – lányok együtt játszanak (labdajáték, fogócska stb.), míg a roma fiúk, alig játszanak együtt csapatjátékot a lányokkal. Ennek oka, hogy a roma családokban teljesen elkülönül a férfiak és a nők világa, ami az iskolában is megjelenik.

Az iskolában egy külön színfolt az arab – roma együttélésből származó diák. Esetében a vagyonos arab apa, és a csórá cigány anya keveréke nagyon rosszul keveredik. Hasonló háttérrel a roma környezetű iskolában is tapasztaltam. Mindkét esetben a pénzzel támogatott roma identitás nagyon rossz hatással volt környezetére, egyaránt ide véve a roma és a nem roma diáktársakat. Ez egy külön társadalmi veszélyforrás, amit a migrációs hullám csak felerősíthet. Azért fokozott veszélyforrás, mert két, egymáshoz közeli kultúrkör egyesül, ami kölcsönösen felerősíti azon viselkedésformákat, amik eltérőek a keresztény Európa alapértékeitől. És ha ez még pénzzel is meg van támogatva, az különösen veszélyes, mert az ilyen háttérű diák azt hiszi, hogy bármit megtehet. A szegény roma diákok esetében sok mindentől visszatartó erő a szegénység, így ez konstelláció a roma közösségekre is veszélyes lehet.

A roma többségű iskola és a kontrollcsoport esetében, ahol integráltan megpróbálnak romákat is tanítani, azt kell látnom, hogy az integrált oktatásnak alig van eredménye. Lényegében az integráció az otthoni társadalmi háttér miatt megbukott.

Az integráció kérdése hazánkban többszáz éves problémakör.

A romák története Magyarországon a XV. században kezdődött. Együttélésüket az ország többi lakójával a XVII. századtól kezdve próbálják meg szabályozni. Mária Terézia óta próbálja a magyar társadalom erőteljes jogi úton beilleszteni őket az ország társadalmába és a nemzetgazdaságba. Érdemes végezetül tehát megnézni a magyar királynő intézkedéseit és azt összevetni a jelenlegi helyzettel. A XVIII. századi állapotokat Soós István munkájának felhasználásával mutatom be.⁶⁸⁰ Az állandó lakhely nélküli és a török hadsereg mellett végzett foglalkozásoktól megfosztott, nomadizáló, karavánokba verődött cigánycsoportok, különösen Moldva és Havasalföld, valamint a Balkán felől, egyre nagyobb számban szivárogtak be az országba. Ők fokozatosan szembekerültek a belső rend helyreállítására törekvő államhatalommal. Az államhatalom megpróbálta „normalizálni” az országban vándorló roma csoportokat. A XVIII. század elejéig az állam arra törekedett, hogy a cigányságot távol tartsa a lakott területektől. Ilyen törvényt adott például ki I. Lipót császár 1701-ben, de már 1703-ban a falvak népességére bízta, hogy befogadja őket. Ez után viszont megváltoztak a célok, és ettől kezdve a letelepítésük és a termelésbe való bevonásuk volt a cél, így megpróbálva növelni az adózó állampolgárok lélekszámát. III. Károly 1724-ben kiadott pátense a **kóborló és rablásokat elkövető cigányok** ellen lett kiadva. Az uralkodó utasította a hatóságokat, hogy a kóborló kumpániákat tartsák távol a lakott területektől. Kötelezi a hatóságokat arra, hogy a le nem telepedett cigányokat írják össze, az összeírás ellen erőszakkal ellenszegülőket pedig büntetlenül kivégezhetik. Továbbá a rendelet kimondta, hogy a 16 évesnél idősebb gyermekek ki lehet végeztetni, ha főbenjáró bünt követett el. A súlyos kihágást elkövető nőket a hóhér bélyegezze meg R betűvel („rea” = bűnös) és ha visszaesőként ismét büntettet követnek el, akkor ők is kivégeztethetők. A kóborló cigányok 16 éven felüli gyermekeit össze kell fogdosni, és azokat más vármegyébe kell áttelepíteni. **Cigány nem viselhet fegyvert.** A rendelet kimondja, hogy azok, akik letelepednek, kapjanak munkájuk fejében mérsékelt bért, továbbá őket a földesurak birtokaikon letelepíthetik. A rendelet célja, hogy a cigányok a nomadizáló életmódjukat, cseréljék fel a letelepedett életmóddal. Az 1724. évi rendelet nem érte el a célját, mivel a romák nem hagytak fel vándorló, nomadizáló életmódjukkal, miközben egyre többen telepedtek be Magyarországra a Partiumból, illetve Erdélyből. A Magyar Királyi Udvari Kancellári utasítására a Magyar Királyi Helytartótanács 1743-ban a közigazgatási hatóságokat ismét arra utasítja, hogy a vándorló cigányokat tartsák távol a településektől. Az 1758-1770-es évek királyi pátensei a cigányság életének és kultúrájának teljes megváltoztatását tűzték ki célul az integráció jegyében. *Cél a letelepítés, az állandó munkához való szoktatás, iskoláztatás és a keresztény vallásosság bevezetése.* Ezek elérése által a cigánykérdést felszámolhatónak vélték. Elsőnek azok letelepítését szorgalmazták, akik nem éltek bűnöző életmódot és nem is tartottak ilyenekkel kapcsolatot. További cél a polgári erkölcsökkel való megismertetésük. Az integrálás legfőbb eszköze ekkor a letelepítés és a munkára való szoktatás. *A cigányokat eltiltják a kóborlástól és a lókereskedelemtől.* 1761-ben a rendelet *eltörölni kívánta a cigány népnevet*, de ugyan így megtiltották a cigányok saját népnév elnevezéseinek a használatát is, úgy mint például a „pogányok”, „egyiptomiak”, „fáraó népe” stb. elnevezéseket. Ez a XX. században ismét előkerült, és így vált a cigány romává. Mária Terézia őket „újarasztanak vagy újmagyarnak” nevezte. 1763-ban előírták, hogy *ruházatukban is al-*

⁶⁸⁰ Soós István: Mária Terézia és a cigányság; szerk. Gerő András és Nagy Beatrix: Mária Terézia a magyarok királynője (1740-1780), Habsburg Történelmi Intézet – Közép- és Kelet-Európai Történelmi és Társadalom Kutató-sért Közalapítvány, Budapest, 2018, 199-218. oldal.

kalmazkodjanak az őket körülvevő népekhez. A királynő 1767-ben a kóborló cigányokat **köz-munka** végzésére kötelezte. Egyben *eltörölte a cigányvajdaságokat és a romákat az állami jog-nak rendelte alá*. A cigánygyerekeket a társadalomba való beilleszkedés végett, eltiltotta, hogy mezítelenül járjanak. 1767-től kezdve törekedtek a *cigány népesség összeírására*, de nem igazán sikerült ezt a feladatot pontosan végrehajtani. Az összeírás feldolgozására csak 1779-ben került sor. Mária Terézia a romák integrálásának fő elemét az oktatásban látta. Ezért azt szorgalmazta, hogy a *cigányok gyermekeit emeljék ki saját családjukból* és nevelésüket bízzák a magyar földművesekre, illetve a céhek tagjaira. A rendelkezések 1773-ig nem igen érték el a céljukat, ezért azokat szigorúbb formában ismét kiadták, avval súlyosbítva a helyzetet, hogy *betiltották a cigány nyelv használatát*. A gyermekeket a családoktól már egészen kicsi korban elszakították és nevelő családokhoz adták őket. Ezen családokat az állam fizette. 1774-ben pontosították az elviendő gyerekek életkorát 3-12 életévben, de kikötötték, hogy a 12 évesnél idősebb gyereket szolgálatra vagy mesterségre kell kényszeríteni. *Lovat továbbra sem tarthattak*, kivéve ha azt földművelésre használták. 1775-től kezdve törvényileg szabták meg, hogy csak az a cigány férfi *köthet hivatalosan házasságot*, aki jobbágyként és, vagy szolgálóként dolgozik, esetleg mesterséget űz és hitelesen bizonyítani tudja, hogy ebből tartja el magát. *Koldulni csak saját lakhelyükön koldulhatnak*. A rendelet elrendelte, hogy *cigány cigánynál zsellérként nem lakhat*. A királynő rendeletei nem érték el céljukat, ezért II. József rendeletekben próbálta integrálásukat megoldani. II. József halála után azonban a letelepedett cigányok nagy része is visszatért nomadizáló életformájukhoz.

Most pedig nézzük meg a kiemelt részek segítségével, hogy mit változott azóta a helyzet. Változott-e valami egyaránt?

- Cél a letelepítés, az állandó munkához való szoktatás.

A roma népesség letelepítése csak részben sikerült. Költözködésük, lakhelyváltogatásuk mindmáig igen gyakori, még akár országok között is. Állandó munkával pedig igen kevesen rendelkeznek. Leginkább alkalmi munkából tartják fent magukat. Igen gyakori köztük a szakképzetlen személy.

- Cigány cigánynál zsellérként nem lakhat.

Mindmáig megszokott dolog, hogy egy lakásba, igen sokan jelentkeznek be, illetve költöznek be. Általános, hogy ahol megjelenik egy roma család, ott nemsokára a rokonság is feltűnik. Gyakori, hogy a munkanélküli, gyermekét nevelő roma nő, rokontól rokonig vándorol és a rokonok által tartatja el magát.

- Iskoláztatás és a keresztény vallásosság bevezetése.

Mind a mai napig igen alacsony a roma emberek iskolázottsága. Ma sem ritka, hogy felnőtt korukban is csak 4-6 osztályuk van. Vallási téren még mindig élnek a babonák, a varázslatok. Leginkább a kisegyházak tudják maguknak megnyerni őket.

- Cigányokat eltiltják a kóborlástól és a lókereskedelemtől.

Mint fentebb írtam, mindmáig igen nagy a lakhelyváltogatási hajlandóságuk. A lókereskedelmet az autókereskedelem váltotta fel.

- Eltörölni kívánta a cigány népvét.

Mindmáig megőrizték cigány és egyéb népvéveiket. A mostani átkeresztelésük roma-ra sem vált be. A roma elnevezést magukra nem használják, az elnevezésnek leginkább csak politikai téren van ma jelentősége.

- Ruházatukban is alkalmazkodjanak.

Sok roma népcsoport megőrizte sajátos ruhaviseletét, kalapviseletét, illetve színvilágát. Az aszsimiláció e téren sem volt sikeres.

- Közmunka végzésére kötelezve.

A helyzet ma sem változott, az állam a munkanélküli romákat most is közmunka végzésére kötelezi.

- eltörölte a cigányvajdaságokat és a romákat az állami jognak rendelte alá.

Ma továbbra is él a saját belső jogszolgáltatásuk. Egymás közötti vitáikat igyekeznek az állami szervek és törvények megkerülésével elrendezni, noha a vajdák szerepe ténylegesen visszaszorult.

- Cigány népesség összeírására.

Ma sem lehet tudni, hogy hány cigány él az országban.

- Cigányok gyermekeit emeljék ki saját családjukból.

A mindmáig meglévő kulturális különbségek, illetve iskolázottsági szint következtében, a roma gyermekek családból való kiemelése most is napirenden lévő kérdés. Az világosan látszik, hogy a roma gyermekek saját közegükben, általában tanulás terén hátrányos helyzetből indulnak. Viszont, a családtól elszakítva, olyan gátak épülhetnek ki bennük a tanulás és az asszimiláció ellen, ami meggátolhatja továbbtanulásukat.

- Betiltották a cigány nyelv használatát.

Az anyanyelv betiltása mindmáig az egyik leghatékonyabb eszköze az asszimilálásnak. A romák viszont minden tiltás ellenére eddig megőrizték nyelvüket. Viszont a XXI. században az anyanyelvük megőrzése komoly veszélybe került pont a kötelező iskoláztatás miatt.

- Lovat továbbra sem tarthattak.

Ma nem a ló, avagy az autó tartása a probléma, hanem a jogosítvány nélküli vezetés. A jogosítvány alap feltétele a 8 általános megléte. Ezért sok roma nem kaphat jogosítványt, és a szegényebbek azt még a feketepiacon sem tudják beszerezni, hogy legalább a látszat meglegyen.

- Köthet hivatalosan házasságot.

Talán Mária Terézia rendelkezésének mindmáig ható következménye az, hogy igen sokan nem kötnek hivatalosan házasságot mind a mai napig. Az akkori tiltás hatása a tudat alattjukban működhet tovább, noha most nem kell igazolniuk azt, hogy miből élnek. Továbbá, egyfajta szabadságérzetet ad, hogy nincsenek az állami joghoz kötve a magánéletükben.

- Koldulni csak saját lakhelyükön koldulhatnak.

A koldulás és a hozzá tartozó prostitúció napjaink állandó problémája.

- Kóborló és rablásokat elkövető cigányok.

Ma a roma és nem roma társadalom együttélésének legnagyobb gátja a romák közötti igen gyakori bünelkövetés. Ezt megtapasztaltam diákjaim rokonsági körében, de a bíróságon is ahol társadalmi munkában dolgozom.

- Cigány nem viselhet fegyvert.

Mind a mai napig hatalmas probléma a romák „fegyverviselése”, avagy a késhasználata.

Ha megnézzük Mária Terézia korát, és azt összehasonlítjuk napjaink világával, kitűnik, hogy a roma és nem roma társadalom együttélésében, az ott felmerülő problémákban az eltelt több mint 240 év során, lényegi változás nem történt. A roma integráció megrekedt, mivel azt csak az egyik fél, a nem roma társadalom érzi magáénak.